

ÖLÜMÜNÜN 30. YILINDA

Ernest Mandel

- 4 ERNEST MANDEL - BİYOGRAFİK NOTLAR
MICHAEL LÖWY - ENZO TRAVERSO
-
- 16 GENEL GREV
ERNEST MANDEL
-
- 59 YABANCILAŞMANIN NEDENLERİ
ERNEST MANDEL
-
- 79 DEVRİMCİ ÖĞRENCİ HAREKETİ
ERNEST MANDEL
-
- 99 EKİM DEVRİMİNİN TARİHSEL ANLAMI VE KAPSAMI
ERNEST MANDEL
-
- 105 KIRK YIL ÖNCE, HİTLER...
ERNEST MANDEL
-
- 111 TROÇKİ'NİN KATLİ
ERNEST MANDEL
-
- 117 MAO: LENİN VE STALİN ARASINDA
ERNEST MANDEL
-
- 121 TEVAZU
YİĞİT BENER
-
- 127 ERNEST MANDEL 20. YÜZYILINEN
BÜYÜK MARKSİST DÜŞÜNÜRLERİNDEN BİRİYDİ
ALEX DE JONG
-
- 140 ERNEST MANDEL'İN İKTİSATI, DÜN VE BUGÜN
MICHEL HUSSON
-
- 151 ERNEST MANDEL VE EKOSOSYALİZM
MICHAEL LÖWY
-
- 158 ERNEST MANDEL VE GEÇ KAPİTALİZMİN EKONOMİSİ
MARCEL VAN DER LINDEN
-
- 169 "İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NI YORUMLAMAK İÇİN
MANDEL'İ, HOBSBAWM'A TERCİH EDERİM"
ENZO TRAVERSO
-

Ernest Mandel - Biyografik Notlar

MICHAEL LÖWY - ENZO TRAVERSO

5 NİSAN 1923'TE Frankfurt am Main'da (Almanya) doğdu, 20 Temmuz 1995'te Brüksel'de (Belçika) öldü; uluslararası üne sahip Marksist iktisatçı; IV. Enternasyonal'in önde gelen liderlerinden ve Troçki'nin ölümünden sonra en önemli teorisyeni.

Zeki, kültürlü, parlak bir hatip ve yazar, aynı zamanda sıcakkanlı ve mesafeli olan Ernest Mandel, kendini işine adanmış, enerjik, kendine güvenen ve bulaşıcı bir iyimserliğe sahip bir militan idi. İdari ve örgütsel işlerde pek yetenekli olmayan Mandel, her şeyden önce tartışmayı, polemliği ve çatışmayı severdi ve bunları ateşli bir şekilde yürütürken rakiplerine saygı duyardı. Almanya'da, yüzyılın başında Polonya'yı terk eden Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Polonya vatandaşlığını koruyan ailesi, onun doğumundan kısa bir süre sonra Belçika'ya yerleşti. Ernest ise Belçika vatandaşlığını ancak 1950'lerin başında aldı. Babası, Almanya'da Radek'i tanıyan eski bir komünist militan idi ve Moskova duruşmalarına isyan ederek sanıkları savunmak için bir demokratik komite kurmuştu. Bu vesileyle Ernest Mandel, babasıyla temasa geçen birkaç Anversli Troçkist militanla tanıştı. 1938'de, Amerikan SWP delegesi Natie Gould'un Anversli militanlara Dördüncü Enternas-

yonel'in kurulduğunu duyurduğu bir konferansın ardından on beş yaşında, yeni hareketin Belçika seksiyonu olan Sosyalist Devrimci Parti'ye (PSR) katıldı.

1940'ta Alman işgaliyle birlikte, küçük grup gizlice örgütlenmeye çalıştı ve yasadışı bir gazete olan *La Voie de Lénine*'yi [Lenin'in Sesi] yayınladı. PSR'nin başlıca lideri, 1918'de Varşova'da doğan ve 1944'te Auschwitz'de ölen genç Abraham Léon'du. Léon, Ernest Mandel ile dostluk kurdu ve onu grubun liderliğine dahil etti. Partinin amacı, kitlesel bir antifaşist direnişle ve Alman askerlerine yönelik siyasi çalışmalarla (o dönemde Belçika'da sürgünde yaşayan Widelin gibi Alman Troçkistlerle işbirliği içinde) Nazi işgaline karşı mücadele etmektir. Léon ve Mandel, 1941-42 yıllarında Anvers ve Liège'deki metal işçileri ve Charleroi madenlerinde yapılan grevlerde müdahil olan "sendikal mücadele komiteleri"nin gizli toplantılarına katıldı. Ernest Mandel, Temmuz 1941'de parti merkez komitesine ve Kasım 1943'te ise, yeni kurulan Avrupa geçici sekreteryaya toplantısına ilk kez katıldı. Şubat 1944'te, IV. Enternasyonal'in ilk Avrupa konferansına katıldı. A. Léon ile birlikte, "Dördüncü Enternasyonal'in Avrupa'daki Görevleri" (Şubat 1942) ve "Emperyalist Savaşın Devrimci Tasfiyesi" (1943 sonu) başlıklı belgeleri kaleme aldı ve hareketin yönetimine sundu. Ayrıca, E.R. imzasıyla "İşçi Hareketinin Küresel Krizi ve Dördüncü Enternasyonal'in Rolü" başlıklı bir makaleyi, aynı dergide (3. sayı, Ocak 1944) yayınladı. Daha sonra arkadaşı Abraham Léon'a yazdığı bir anma yazısında belirttiği gibi, Avrupa'daki faşist egemenliğin o zorlu yıllarında, onların inancı şuydu: "Her umutsuzluğun ardında, umut için bir neden bulmak gerekir."

Belçika'nın işgali sırasında Ernest Mandel, hem Flamanca hem de Almanca dillerinde yayınlanan birçok gizli broşürün basımına ve dağıtımına aktif olarak katkıda bulundu. Bunların en önemlisi, 8 Eylül 1940'tan 31 Ağustos 1942'ye kadar babası ve kardeşinin

yardımla yayınladığı *Het Vrije Woord* (Özgür Söz)'dur. Flamanca yeraltı basınının önemli bir sesi olarak tanınan bu gazete, Ernest Mandel'in savaş sonrası Belçika vatandaşlığı almasını sağladı. 1940 yılında bu dergide, Hitler'in Avrupa'daki Yahudilerin fiziksel olarak yok edilmesine ilişkin açıklamalarının dikkate alınması gerektiğini yazdı. Daha sonra, daha az tirajlı iki başka yeraltı yayınına katıldı: *Vrank En Vrije*, 1 Mayıs 1943'ten 1 Eylül 1944'e kadar yayımlandı, ve *Das Freie Wort*, 6 Ocak 1943'ten 1 Eylül 1944'e kadar yayımlandı. Ernest Mandel iki kez tutuklandı. İlk kez, Alman askerlerine broşür dağıtırken; Saint-Gilles hapisanesine kapatıldı ve Auschwitz'e sürülmek üzereydi, ancak kaçmayı başardı. İkinci kez, Mart 1944'te, Liège'deki Cockerill fabrikalarında broşür dağıtırken tutuklandı; askeri mahkeme tarafından zorunlu çalışma cezasına çarptırıldı ve Almanya'daki bir çalışma kampına (Wesseling) gönderildi. Bir kez daha, bir grup Belçikalı işçi ve eski sosyalist veya komünist militan olan Alman gardiyanların yardımla kaçmayı başardı. Tekrar yakalandıktan sonra, Mart 1945'te Üçüncü Reich'in yenilgisiyle nihayet serbest bırakıldı. 1989'da yaptığı bir geriye dönük yorumda, kendisinin "çılgın bir genç" olduğunu ve sadece olağanüstü bir şansın hayatını kurtardığını belirtmiştir. Bu olay, Ernest Mandel'in siyasi militan olarak tüm hayatını belirleyen bir özelliği olan sarsılmaz iyimserliğini de yansıtıyor. 1944'te Almanya'ya gönderilmekten neredeyse sevinç duyuyordu, çünkü ona göre bu ülke, 1918-1919'da olduğu gibi, Avrupa devriminin merkezi olacaktı... Bu özelliği, savaş sonrası ilk analizlerinde de görülür: Örneğin, 1946'da yazdığı bir makalede Mandel, 1944-1945 yıllarındaki ayaklanmaların "Avrupa devriminin ilk aşaması" olduğunu ve bunun hemen ardından ikinci bir aşamanın geleceğini vurguluyordu. "Nispi istikrar" olmayacaktı, diyordu: Mevcut durum sadece "fırına öncesi sessizlik", "genel devrimci yükselişe geçiş aşaması" idi.

Savaş sonrası Dördüncü Enternasyonal'in ilk konferansında (Mart 1946), Ernest Mandel, Troçkist hareketin Uluslararası Yürütme Komitesi (CEI) üyeliğine seçildi. Paris'te, *Cercle Lénine*'de Blanchard adıyla konferanslar verdi. Bu yıldan itibaren ölümüne kadar Enternasyonal'in yönetim organlarında yer aldı ve tüm kongrelerine katıldı. Uluslararası Sekretarya üyesi olarak, hareketin yeniden inşasına yardımcı olmak için Avrupa (İtalya, Almanya) ve Asya (Endonezya, Hindistan, Sri Lanka) ülkelerini gezdi. Ayrıca 1950'de Yugoslavya'da IV. Enternasyonal tarafından organize edilen çalışma ekiplerine katıldı. IV. Enternasyonal'in III. Kongresi'nde (Ağustos 1951), Mandel, Pablo adıyla bilinen Michel Raptis'in çoğunluk görüşüne karşı çıkanlar tarafından alternatif bir siyasi temel olarak görülen "On Tez" başlıklı bir belge sundu. Mandel ise bu metnin böylesi bir alternatif zemin oluşturduğunu düşünmüyordu. Kongre sırasında CEI'nin faaliyet raporunu da sundu. Ocak 1952'de, IV. Enternasyonal'in lider kadroları, Fransız Komünist Partisi'nin (PCF) içine sızmayı içeren "entrizm" çizgisini onaylamayı reddeden Uluslararası Komünist Parti'nin (IV. Enternasyonal'in Fransız seksiyonu) merkez komitesinin çoğunluğunun üyeliğinin askıya alınmasını oyladığında, Livio Maitan'ın (1989'da) "hareketimizin tarihinde alınan en ciddi (ve en keyfi) karar" olarak nitelendirdiği bu karara karşı çıkan azınlık arasında yer aldı. Doğu Avrupa'daki olayları yakından takip eden Mandel — 1948'deki II. Kongre'de "Rusya sorunu" raportörüydü — Haziran 1953'te Doğu Berlin'deki ayaklanmaya tanık oldu ve *L'Observateur* gazetesinde Pierre Gousset takma adıyla muhabir olarak bu olayları haber yaptı. Daha sonra, 1956'da Polonya ve Macaristan'daki işçi ayaklanmalarına büyük ilgi duydu ve bu ayaklanmalar, IV. Enternasyonal'in V. Kongresi'nde (1957) sunduğu önemli raporu "Stalinizmin Yükselişi, Çöküşü ve Düşüşü"nün merkezinde yer aldı.

1950'lerin başında IV. Enternasyonal'in "entrlist" dönemecinin ardından Mandel, Belçika Sosyalist Partisi'ne (PSB) katıldı ve PSB'nin günlük gazetesi *Le Peuple*'de muhabir olarak çalışmaya başladı. André Renard'ın desteğiyle, Belçika Genel İşçi Federasyonu'nun etkili bir aracı olan "Ekonomik Araştırma Komisyonu"nın üyesi oldu. 1956'dan itibaren PSB'nin sol kanadının iki haftalık dergisi *La Gauche*'nin (Sol) yayınlanmasına öncülük etti ve bu derginin baş editörlüğünü yaptı. 1960-1961'de Belçika genel grevi sırasında sendikal solun taleplerine ilham verdi ve özellikle André Renard'ın broşürü "Par la lutte vers le socialisme" (Mücadele Yoluyla Sosyalizme Doğru) broşürüne ilham verdi. Bu sol akım, 1964-65'te PSB'den ihraç edildi. Ernest Mandel, 1962'de *Traité d'Économie Marxiste* (Marksist Ekonomi İncelemesi/Türkçesi: Marksist Ekonomi El Kitabı) kitabının yayınlanmasıyla, Belçika'nın ve Troçkist hareketin sınırlarının çok ötesinde ilk uluslararası tanınırlığını kazandı. PSU'nun Sosyalist Araştırma Merkezi'nde düzenlenen bir dizi konferans, *Marksist Ekonomi Kuramına Giriş* (1963) başlığıyla yayınlandı. Birkaç dile çevrilen bu küçük broşür, onlarca baskı yaptı ve yüzbinlerce kopya basılarak yazarının tanınmasına da katkıda bulundu. 1963'te Mandel, IV. Enternasyonal'in yeniden birleşmesinde önemli bir rol oynadı. Bu birleşme, ABD'deki Sosyalist İşçi Partisi (SWP) ve Latin Amerika'daki yoldaşlarının geri dönüşünü de sağladı. Mandel, VII. Kongre'nin temel belgesi olan "Dünya Devriminin Güncel Diyalektiği"nin yazımına katkıda bulundu. Bu belge, sömürge ve yarı sömürge ülkelerdeki sürekli devrim, Doğu ülkelerindeki bürokrasiye karşı siyasi devrim ve gelişmiş kapitalist ülkelerdeki proleter devrim arasındaki karşılıklı bağların bir analizini sunuyordu.

1964'te Ernest Mandel, Che Guevara tarafından, sosyalizme geçiş ekonomisinde değer yasası konusunda Charles Bettelheim ile

yaptığı tartışmaya katılmak üzere davet edildi. Kübalı devrimcinin görüşlerine yakın bir tutumu savunan “Geçiş Döneminde Meta Kategorileri” başlıklı makalesi, Haziran 1964’te Küba Sanayi Bakanlığının dergisi *Nuestra Industria*’da yayınlandı. “Batı Avrupa için Devrimci Bir Strateji” başlıklı makalesinde olduğu gibi, Mandel, Avrupa’daki sosyalist ve komünist partilerin sol kanadıyla da diyalog kurmaya çalıştı. Bu dönemde, önceleri Alman SDS militanı olan ve daha sonra Belçika ve uluslararası liderlik kadrosuna katılan, 1982’de erken yaşta hayatını kaybeden ilk eşi Gisela Scholtz ile tanıştı. 1960’larda uluslararası Marksist tartışmalara katıldı ve Yugoslavya’nın “Praxis” grubu tarafından Korçula adasında düzenlenen toplantılarda yer aldı. Burada, kendi gözünde “20. yüzyılın en büyük Marksist filozofu” olan Ernst Bloch ile tanıştı. 1967’de en “felsefi” eseri olan *Marx’ın İktisadi Düşüncesinin Oluşumu* (ilk olarak École Pratique des Hautes Études’de tez olarak sunuldu) adlı eserini yayınladı. Bu eserde, çoğunlukla komünist partilerle bağlantılı olan ve yabancılaşma terimini “bilimsel olmadığı”, “Marx öncesi” ve “genç Marx”ın hümanist-Feuerbachçı entelektüel dünyasına ait olduğu savıyla reddeden Althusserci Marksistlere karşı çıktı. Bu tutuma karşı Mandel, yabancılaşma kavramının (*Entfremdung*) Marx’ın daha sonraki ekonomik yazılarında hiçbir şekilde ortadan kalkmadığını açıklıyordu: O’na göre, Marx’ın entelektüel evriminde, 1844 *El Yazmaları*’nda görülen antropolojik bir yabancılaşma anlayışından, *Alman İdeolojisi*, *Grundrisse* ve hatta *Kapital*’in ilk kitabında görülen tarihsel bir anlayışa geçiş olduğu görülmektedir.

Şubat 1968’de Ernest Mandel, Berlin’de Vietnam Savaşı’na karşı düzenlenen Avrupa toplantısının ana konuşmacılarından biriydi ve üç ay sonra, Devrimci Komünist Gençlik’ten yoldaşlarıyla birlikte Paris’teki “olaylara” aktif olarak katıldı, bu da Fransa’dan sınır dışı edilmesine ve birkaç yıl boyunca ülkeye giriş yasağı al-

masına neden oldu. Eylül 1968’de *Les Temps Modernes* dergisinde yayınladığı “Mayıs 1968 Dersleri” başlıklı makalesi büyük yankı uyandırdı. Mayıs 68, Ernest Mandel’in siyasi ve entelektüel yolculuğunda yeni bir dönem açtı. Bu büyük dönüm noktasının ardından geçen yirmi yıl boyunca, IV. Enternasyonal’in lideri olarak faaliyetlerini yoğunlaştırdı. Enternasyonal, birçok ülkede yeni seksiyonların kurulması ve üye sayısının hızla artmasıyla güçlendi. İşçi ve öğrenci hareketinin mücadelelerinde yetişen yeni nesil siyasi militanların ortaya çıkmasıyla Belçika örgütünün günlük yaşamındaki rolünü azaltarak, teorisyen ve “stratejik danışman” olarak görevine daha fazla zaman ayırmaya başladı. Birçok deme ve konferansta, dünya devrimini üç temel alanda ilerleyen bir süreç olarak gören vizyonunu şiddetle savundu: kapitalist Batı, bürokratik olarak yozlaşmış veya deforme olmuş “işçi devletleri” bloğu ve Üçüncü Dünya’nın ezilen ülkeleri. Bu üç sektörün senkronizasyonu (68’den Portekiz devrimine, Prag Baharı’ndan Vietnam devrimine kadar), onun gözünde, Troçki’nin kurduğu ve o zamana kadar marjinal kalan örgütün gelişip gelecekteki kitlesel Enternasyonal’in çekirdeği haline gelmesini sağlayacak yeni bir enternasyonalizm fikrinin ve pratiğinin zemini oluşturunuyordu. Uluslararası Troçkist hareketin lideri ve ilham kaynağı olarak tanınan Ernest Mandel, “reel sosyalist” tüm ülkelerde (Yugoslavya hariç) ve ardından ABD, Fransa, Almanya, İsviçre, İspanya ve Avustralya gibi birçok Batı ülkesinde yasaklandı. Bu yasaklar Batı ülkeleri için ancak yetmişli yılların sonunda veya seksenli yılların başında kaldırıldı, ancak bu Ernest Mandel’in gizlice İspanya veya Fransa’ya giderek toplantılara katılmasını ve hatta Paris’te Komünist Birlik tarafından 1971’de Paris Komünü’nün yüzüncü yıldönümü vesilesiyle düzenlenen ve 100.000 kişinin katıldığı miting gibi kitlesel eylemlerde konuşma yapmasını engelleyemedi.

Mayıs 68'den sonraki yirmi yıl boyunca, Ernest Mandel'in devrimci iyimserliği, olaylarla tam bir uyum içinde, ekonomiden siyasete, tarihten edebiyata kadar birçok alana uzanan bir dizi eserle sonuçlandı. *Marksist Ekonomi İncelemesi* adlı eseriyle sol entelektüel çevrelerde zaten tanınan Mandel, bu dönemde akademi dünyasında da tanındı. 1972'de, doktorasını yaptığı ve iki yıl boyunca misafir öğretim üyesi olarak ders verdiği Berlin Özgür Üniversitesi'nde ekonomi profesörü olarak atandı. Bu atama, SPD tarafından kontrol edilen Belediye Bilim Komisyonu tarafından, "devlete karşı yıkıcı faaliyetleri" gerekçe gösterilerek iptal edildi. Bu karar birçok tartışmaya yol açtı ve Alman *Der Spiegel*'de Goebbels'in 1933'te aldığı kararlarla karşılaştırıldı. 1978'de Ernest Mandel, İngiltere'deki Cambridge Üniversitesi Ekonomi ve Siyaset Bilimi Fakültesi tarafından yılın prestijli açılış konferansını vermek üzere seçildi. 1982'de, 1970'ten beri öğretim görevlisi olarak çalıştığı Brüksel Özgür Üniversitesi'nde (Flaman bölümü) siyaset bilimi profesörü olarak atandı ve daha sonra Siyaset Bilimi Enstitüsü'nün müdürlüğünü üstlendi.

1972'de Ernest Mandel en iddialı ve en önemli eseri olan *Geç Kapitalizm*'i (*Der Spätkapitalismus*) -klasik Marksizm geleneğine geri dönmek amacıyla- Almanca olarak yayınladı. Bu eser, sonraki yıllarda birçok dile çevrildi. Doktora tezi olarak yazılan bu kitap, önsözünde de belirttiği gibi, savaş sonrası kapitalist ekonominin yeniden yapılanmasını açıklamaya yönelik bir girişimdi. Bu kitapta, Ernest Mandel, Ukraynalı Marksist Roman Rosdolsky'nin yönteminden ve 1920'lerin başında Rus iktisatçı Kondratieff tarafından geliştirilen uzun dalga teorisinden esinlenmişti. Ernest Mandel, kapitalizm çerçevesinde üretici güçlerin yeniden canlanmasına, yeni bir depresif uzun dalganın ortaya çıkmasına ve bunun sınıf mücadelesinin siyasi döngüsüyle olan karşılıklı bağımlılığına yol açan tarihsel koşulları analiz etmişti. On yıl sonra, bu kez İngi-

lizce olarak yazdığı yeni kitabı *Kapitalist Gelişmenin Uzun Dalgaları*'nda teorisini geliştirdi. Bu kitap, 1978'de Cambridge Üniversitesi'nde verdiği konferansların bir derlemesiydi.

1970'ler ve 1980'ler boyunca Ernest Mandel, yeni nesil Marksist araştırmacılar (özellikle *Kapital*'in İngilizce baskılarına yazdığı girişler) ve devrimci militanlar (Troçki'nin düşüncesinin sentezi ve *Marksizmin Tarihteki Yeri* adlı broşür) için birçok dilde popüler eserler yazarak etkileyici bir deneme yazarı olarak faaliyet gösterdi. Bu dönemde, 20. yüzyıl tarihi (*Faşizm Üzerine, II. Dünya Savaşı'nın Anlamı*) ve işçi hareketinin tarihiyle ilgili çeşitli sorunlar (İşçi Konseyleri, Aydınlar ve Sınıf Mücadelesi, Marx'ta proletaryanın öz-özgürleşme teorisi, Rosa Luxemburg'un Alman sosyal demokrasisine eleştirisi, Lenin'in devrimci örgütlenme anlayışı, Maoizm ve Çin Devriminin özgüllükleri, Marksizm'in ekolojikle ilişkisi, vb.) üzerine yazılarını bir araya getirdiği çeşitli eserler yayınlamaya başladı.

Aynı zamanda, hem uluslararası radikal sol içindeki iç çekişmelere hem de dönemin önemli siyasi tartışmalarına dikkate değer bir polemik gücüyle müdahale etti. Troçki'nin izinden giderek, SSCB'yi bürokratik olarak yozlaşmış bir işçi devleti olarak nitelendirmekte ısrar ettiği ve onu bir tür devlet kapitalizmi veya bürokratik kolektivist totalitarizm olarak görme girişimlerine karşı çıktığı çok sayıda metne yer verdi. Bu sözüm ona "işçi" devletleri hakkındaki metinleri genellikle çarpıcıdır, ancak zaman zaman gerçek teorik ve politik çıkmazlara yol açabilen dogmatizmden her zaman kaçınmazlar (örneğin, Kızıl Kmerler egemenliği altındaki Kamboçya ekonomisinin ve devletinin işçi karakterini, yani kapitalist olmayan doğasını göstermek istediğinde olduğu gibi). Öte yandan, daha çok dikkat çeken ve tartışılanlar arasında, Avrokomünizm (1978'de bir ciltte toplanmıştır) ve Polonya doğumlu ekonomist Alec Nove'a

karşı piyasa sosyalizmi üzerine yazdığı eleştirel denemeler (1986-1988 arasında *New Left Review*'da) yer almıştır.

Bu çalışmalarının yanı sıra, polisiye romanın sosyal tarihine adanmış küçük bir kitap yazmaya da zaman buldu ve bu kitapta, onun kaleminden alışılmadık bir şekilde, Frankfurt Okulu'nun etkisini ortaya koyan Marksist bir yorum sundu (*Hoş Cinayet*, 1986). Tüm bu yazılarında klasik, hatta ortodoks Marksizm geleneğine bağlılığını vurgulamayı ihmal etmedi, ancak aynı zamanda -örneğin Alman filozof Johannes Agnoli ile yaptığı bir sohbette- Marksizmin "açık" ve "yaratıcı" niteliğini, kendi paradigmalarını sorgulamaya ve toplumun ve tarihin dönüşümleriyle uyum içinde kendini yenilemeye her zaman hazır olduğunu vurguladı. Bu, Ernest Mandel'in eserlerinin birliğini ve gücünü oluşturur. Mandel için dünyayı yorumlama çabası, onu dönüştürme mücadelesinin her zaman ayrılmaz bir parçasıydı. Bu anlamda birçok eleştirmenin de belirttiği gibi, klasik Marksizmin son temsilcisiydi. Ancak bu köklü duruşunun zayıf yönleri de vardı ve bu zayıflıklar onu sık sık Marksizmi tüm beşeri ve sosyal bilimlerin "sentezi" haline getirmeye itti.

Gorbaçov'un SSCB'de iktidara gelmesi, birçok Batılı gözlemcinin bunu sadece temelde değişmeyen bir totaliter rejimin lideri tarafından gerçekleştirilen bir makyaj operasyonu olarak görmesinin aksine, Ernest Mandel tarafından hemen tarihi bir dönüm noktası olarak algılandı (*Gorbaçov'un SSCB'si Nereye Gidiyor?* 1989). Troçki'nin öngörüsüne sadık kalan Ernest Mandel, bu krizi bürokratik egemenliğin sonunun habercisi olarak yorumladı. Ancak bu dönüm noktasının sonucu, onun en iyimser varsayımlarını yalanlar gibi görünüyordu. SSCB'nin çöküşü, Troçki'nin *İhanete Uğrayan Devrim* adlı eserinde öngördüğü gibi, bürokrasi karşısı bir kitle hareketi ile sonuçlanmadı, ancak Sovyet ekonomisinin kademeli olarak özelleştirilmesi sayesinde, kapitalizme

geçişin karmaşık ve sancılı bir süreci başladı. Benzer bir dönüşüm, 1989'un sonunda, Varşova Paktı'na üye tüm Doğu Avrupa ülkelerinde başladı. Ernest Mandel, 1989 sonbaharında Doğu Almanya'da yaşanan büyük mobilizasyonlara tanık oldu ve muhalefet tarafından düzenlenen çeşitli siyasi toplantılara (ve Alman medyasında bazı tartışma programlarına) katıldı. Almanya'nın iki yıldan kısa bir sürede kapitalist bir şekilde yeniden birleşmesi, 1989 olaylarının yarattığı umutları yok etti. Ernest Mandel'in aşırı iyimserliği, bu iki olayla sarsıldı. İşçi hareketinin pasifliği karşısında Sovyetler Birliği'nde kapitalizmin barışçıl bir şekilde yeniden kurulması ve Almanya'nın Batı Almanya çatısı altında yeniden birleşmesi, Mandel'in eserlerinde her zaman var olan, bir gün Alman proletaryasının Batı'da antikapitalist, Doğu'da anti-bürokratik bir Avrupa devriminin motoru olacağı umudunu yıktı. O zaman, Batı Alman kapitalizminin gücü ve onlarca yıllık yenilgilerin birikiminin Alman proletaryasının bu rolü oynamasını engellediğini kabul etmek zorunda kaldı.

Bu dönemde, yazılarında sosyalist mücadelenin etik boyutunu vurguladı ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudi soykırımını gibi 20. yüzyılın tarihini şekillendiren bazı felaketlere ilgi göstermeye başladı. 1990'ların başından itibaren Ernest Mandel'in sağlık durumu giderek kötüleşti, ancak bu onu yazmaya devam etmekten alıkoymadı: 1992'de bürokrasi üzerine Marksist bir sosyoloji kitabı olan *İktidar ve Para'yı*, üç yıl sonra Alman PDS yayınevinin isteği üzerine *Alternatif Olarak Troçki'yi* yayınladı. Ancak metinleri artık önceki on yıllardaki eleştirel gücünü kaybetmişti ve çoğu zaman güncel sorunlar ve tartışmalardan kopuk bir izlenim bırakıyordu.

Fiziksel olarak zayıflamış ve Aralık 1993'te ilk kalp krizini geçirmiş olmasına rağmen, 1991 ve 1995'te, ölümünden birkaç ay

önce, Dördüncü Enternasyonal'in iki kongresinin hazırlıklarına aktif olarak katkıda bulundu. 20 Temmuz 1995'te Brüksel'deki evinde vefat etti.

KAYNAK: <https://maitron.fr/mandel-ernest-pseudonymes-e-germain-henri-valin-pierre-gousset-walter-c-r/>

METİNDE ANILAN KİMİ ESERLERİN TÜRKÇE BASKILARI:

- *Alternatif Olarak Troçki*,
çev. Ayşe Köleli, Yazın yay., 2021
- *İkinci Dünya Savaşının Anlamı*,
çev. Bülent Tanatar, Yazın yay., 1995
- *İktidar ve Para*,
çev. Bülent Tanatar, Yazın yay., 1992
- *Marksist Ekonomi El Kitabı*,
çev. Orhan Suda, Özgür Üniversite, 2008 (ilk baskı Ant yayınları, 1970)
- *Geç Kapitalizm*,
çev. Candan Badem, Versus yay., 2013.
- *Marx'ın İktisadi Düşüncesinin Oluşumu*, çev. Doğan Işık, Yazın yay., 2000.
- *Hoş Cinayet*,
çev. N. Saraçoğlu, Yazın yay. İlk baskı 1996
- *Johannes Agnoli ile söyleşi: Çağdaş Toplum ve Marksizm*,
Kardelen yay., Çev. Nail Satlıgan, 1993.
- *Marksizmin Tarihteki Yeri*,
çev. Masis Kürkçügil, Yazın yay., 2007.
- *Kapitalist Gelişmenin Uzun Dalgaları*,
çev. Doğan Işık, Yazın yay., 1991

Genel Grev

ERNEST MANDEL

Bu metin Ernest Mandel'in 1974'te bir kadro eğitim çalışmasında yaptığı sunumun yazıya dökülmüş halidir.

GENEL GREVI ELE ALIP İŞLİYORSAK EĞER, bunun nedeni genel grevin emperyalist ülkelerde sosyalist devrimin en olası modeli olduğunu düşünüyor olmamızdır. Bu elbette tek olanaklı model değildir; genel grev belli sayıda doğrulanmış başlangıç hipotezini önvarsayar: önümüzdeki yıllarda bir dünya savaşının olmaması, emperyalist ülkelerde faşizmin ya da askerî-yarı-faşist bir diktatörlüğün zafer kazanmış olmaması, bu ülkelerde ücretlilerle Sermaye arasında şu anda kurulmuş olan güç ilişkilerinin fazla değişikliğe uğramadan olduğu şekliyle muhafaza edilmesi. Bu güç ilişkileri geçmişte hiçbir zaman tanık olunmadığı kadar ezici biçimde işçi sınıfı lehinedir; demek istediğimiz şu ki nüfusun yüzde 80 ila 85'i, kimi ülkelerdeyse %90'ı ücretlilerden oluşmaktadır.

Bu başlangıç hipotezleri elbette sonsuza dek garanti edilmiş değildir. Yoldaşlar X. Dünya Kongresinde hareketimiz tarafından ne söylendiğini ve hangi kararların oylanıp kabul edildiğini biliyorlar, bununla birlikte makul bir zaman sınırında kalmak kaydıyla, kendi-

mizi hazırladığımız önümüzdeki yıllarda, bu başlangıç hipotezlerinin muhtemelen korunacağını düşünüyoruz. Bu başlangıç hipotezlerinin benimsenmesinde bir spekülasyon değil, bir akıl yürütme, bir iç mantık söz konusu: yukarıda işaret ettiğim üç alanda nitel bir değişimin ancak ve ancak öncesinde işçi sınıfının ağır bir yenilgiye uğramış olmasıyla mümkün olduğundan kesinlikle eminiz.

Dolayısıyla akıl yürütmemiz şu şekildedir: bu yenilgi şu anda genel greve doğru giden yükselişin olumsuz biçimde son bulmasını önvarsayar. Bunun tersine, sonu genel greve varacak bu işçi yükselişinin bir zaferle sonuçlanmasını, bu yenilgiyi önlemesini sağlayacak imkânların hangileri olduğunu çözümlmek ise bütünüyle yerindedir. Bu nedenle, bir genel grevin sosyalist devrimlerin zafetine dönüşmesini mümkün kılacak koşulların değişime uğratılmasının çözümlenmesi de aynı şekilde bütünüyle yerindedir.

GELECEKTEKİ SOSYALİST DEVRİMİN MODELİ OLARAK GENEL GREVİN KÖKENİ

Genel grev sorunsalının gelecekteki sosyalist devrimin modeli üzerine tartışmanın merkezine konulması işçi hareketi tarihinde ilk kez olmamaktadır. Bu konuda ilk tartışma XIX. Yüzyılın sonunda gerçekleşmiş ve anarşist, özellikle anarko-sendikalist eğilimler tarafından, üstelik o dönemde Marksistlerin çoğu tarafından benimsenen sosyal-demokrat seçim mücadelesi ve parlamenter mücadele taktiğiyle kararlı bir karşıtlık içinde başlatılmıştır.

Marksistler o dönemde anarko-sendikalist tezlere, hâlâ bir doğruluk payı taşımaya devam eden ve bizim de vazgeçmeye hazır olmadığımız bir eleştiri getirdiler. Bu devrimci-sendikalist genel grev tezinin Marksist eleştirisinin temel doğruluk payı bu tezin siyasi iktidar sorununu hafife alması ve bu burjuva toplumunun çökmesi için işçi sınıfının iktisadî planda çalışmayı durdurmasının,

iktisadî yaşam düzeyinde ise işletmelerin yönetimini kendi önderliğinde devralmasının yeterli olduğunu sanmasıdır. Devlet sorununun, hükümet sorununun, silahlanma sorununun, genel grevin bir ayaklanmaya dönüştürülmesinin zorunluluğu sorununun vahim, hatta sonu felakete varabilecek biçimde küçümsenmesi söz konusudur. Eski genel grev tezinin Marksist eleştirisinin bu bölümünün tamamı hiç kuşkusuz doğru olmaya devam eder.

Ama bir genel grev bir sosyalist devrimin başlangıcı olabilir. Emperyalist ülkelerde XX. Yüzyıl tarihi devrimci-sendikalist tezin bu yanına dair günümüzde kesinlikle ikna edici olan bir hüküm vermiştir: sanayileşmiş bir ülkede bir genel grev bir sosyalist devrimin başlangıcı olabilir ve muhtemelen de öyle olacaktır. Bu konuda Marksistlerin, özellikle de müstakbel reformistlerin XIX. Yüzyıl sonunda söyledikleri, Alman sosyal-demokrat sendikalarının ünlü “Genel grev, genel enayiliktir” ifadesinde özetlenen, yani kapitalist rejimde bir genel grevin olanaksız olduğunu öngören tez, bunların hepsinin bütünüyle yanlış olduğu ortaya çıkmıştır. Sosyal-demokratların akıl yürütmelerinin kesinlikle yanlış olduğu XX. Yüzyıl işçi hareketi tarihi boyunca ortaya çıkmıştır.

Yalnızca kapitalist rejime çoktan entegre olmuş kişilerin kötü niyeti değil de bir akıl yürütme söz konusu olduğuna göre bu akıl yürütme neydi? Bu sosyal-demokrat savın gerisindeki akıl yürütme neydi?

Bu, bütün bir dizi sürecin sözde eşzamanlılığına dair kesinlikle mekanikçi bir görüştü: bir genel grevin başarılı olması için tüm işçilerin örgütlü olması, şimdiden sosyalist olması gerekir; işçilerin hepsi örgütlüyse ve sosyalistse, bir genel greve ihtiyaçları yoktur, parlamentoda çoğunluğa ve devlet içinde iktidara sahip olurlar diyorlardı. Akıl yürütme buydu. Mücadele yeterliği, örgütlenme yeterliği ve bilinç yeterliği üçlü sürecindeki sözümona eşzamanlılık hiç kuşkusuz bütünüyle yanlıştır: hâlâ azınlıkta örgütlü ve henüz görece

sınırlı bir azınlıkta sosyalist bir işçi sınıfı bir genel grev yapma yeteneğine sahip olduğunu tarihsel olarak göstermiştir. Bu üç görüşü arasında zorunlu bir düşümdeşlik [zaman çakışması] yoktur.

Bu mekanikçi kavrayışın altında yatan yöntembilimsel hataya gelince, bu hata bilinç kaynağı olarak eylemin son derece kesin küçümsenmesidir. Bu, işçilerin belli bir bilinç düzeyine erişme yeteneğine kavuşmaları için önce onları bireysel propaganda temelinde ikna etmek gerektiği fikridir. Oysa deneyim, işçi sınıfının bireysel eğitim ve propaganda yoluyla sınıf bilincine erişemeyen bütün bir kesiminin, bu sınıf bilincine tam da büyük siyasî kitle grevleri içerisinde, genel grevler içerisinde gözlerini açtıklarını veya uyandıklarını ve son derece savaşkan hale geldiklerini göstermiştir.

Bu hata sonucunda varılan nokta ise yüzyılın başından beri Avrupa işçi hareketinin solu ile sağ arasında süregiden tartışmada değişmez bir eğilimdir. Bu, Rosa Luxemburg'un Lenin veya Troçkiden bile daha fazla belirleyici bir rol oynadığı tartışmadır: Rosa işçi sınıfının örgütlü bir öncüyle örgütsüz bir artçı arasında bölünmesinin gerçekliğin haddinden fazla kolaycı ve dar bir görüşü olduğunu kavramıştı. Örgütlü bir öncünün var olduğu ve örgütsüz işçiler olduğu doğru olmakla birlikte, gerçekliği anlamak için bu çözümlemeye en azından üçüncü bir öge katmak gerekir: örgütsüz işçilerin öyle bir kesimi vardır ki, bir kitle mücadelesinde örgütlü işçi sınıfının, işçi örgütlerinin bürokratikleşmesine bağlı olarak mücadelede bürokrasinin şiarlarını izleme eğiliminde olacak ve böylece mücadelede öncü olmaktan çıkacak bir kesimini aşabilir.

Rosa Luxemburg'un bu tezi, kendiliğindenci bir tez olarak yanlış yorumlanmıştır. Bu tam olarak doğru değildir. Doğrusu bir kendiliğindencilik ögesi mevcuttur ama yalnızca bir öge; yani "örgütlü" olmanın "ileri" olmakla özdeş olmak zorunda olmadığını kavranması ki bu da günümüzde gerçeğin ta kendisidir, kimse buna iti-

raz etmeyecektir. Rosa Luxemburg örgüte asla düşman değildi. Örgüte, devrimci örgüte fazlasıyla taraftardı. Sadece örgütle öncü arasında her an ve özellikle de bir genel grev sırasında zorunlu olarak özdeşlik olmadığını kavramıştı.

Lenin'in bunu kavraması birkaç sene aldı, ama 1914'ten itibaren anlamıştı. Sosyal-demokratların bu tarihten sonra Lenin'e "Ama sen örgütü yıkıyorsun, bu senin 20 yıl boyunca savunduğun her şeyin revizyonu demek" diyerek saldırmış olmaları da ayrıca manidardır. Lenin uluslararası sosyal-demokrasie karşı polemik yazılarından birinde şu cevabı veriyordu: "yozlaşmanın belli bir aşamasında bazı bürokratikleşmiş örgüt biçimleri gerçekten de engeller haline gelebilir, örgütsüz işçiler ise bürokratikleşmiş örgütlerin tutsağı olmaya devam eden işçilerin bilinç düzeyinden daha yüksek bir bilinç düzeyine ulaşabilirler. O zaman yeni bir örgüt inşa etmek gerekir. II. Enternasyonal ölmüştür, III. Enternasyonalini inşa etmek gerekir". Troçki ise III. Enternasyonal partilerinin Hitler'in zaferinin ardından ıslah edilebilir olmaktan çıktıklarına karar verdikten sonra, Lenin'in 1914'ten sonra kullandıklarıyla ve Rosa'nın aynı tezi savunmak için 1905 – 1914 yılları arasında Almanya'da daha o zamandan kullandıklarıyla neredeyse tıpa tıp aynı sözcükleri seçmiştir.

Şimdi bugün kendisini ortaya koyduğu haliyle genel grev sorunsalına gelelim. Önce tarihsel değil analitik tarzda hareket edeceğiz. Bir genel grevin mekanizmasını çözümlemeye ve genel grevin sosyalist devrimin zaferine doğru, bu zafer de dâhil ilerleyişini düşünsel düzeyde tasarlamaya imkân tanıyan on öğeyi tartışmaya çalışacağız. Sunumun son bölümünde özellikle Belçika işçi hareketinden birkaç tarihsel örneği gözden geçirip, her seferinde bu aşarak-gelişmenin gerçekleştirilmesi açısından eksik kalan etmenleri tartışacağız.

1. BİR GENEL GREV NEDİR?

Bir genel grevin ilk ve belki de tam bir kesinlikle tanımlanması en zor karakteristik özelliği şu soruya verilecek cevaba bağlıdır: genel grevi büyük bir grevden farklı kılan nedir? Bu cevaplanması zor bir sorudur çünkü bu soruya salt niceliksel tarzda yanıt vermek mümkün değildir. Hiç kuşkusuz bir genel grev tüm işçilerin katıldığı bir grev değildir, böyle bir şey hiçbir zaman olmamıştır ve asla olmayacaktır! Bir greve genel grev demek için son işçinin de greve katılmasını beklemek saçmalaktır. 1960'ta Belçika'da haklı olarak genel grevden söz ediyorduk: diyelim ki bir milyon grevci vardı, bu bizim ileri sürdüğümüz rakamdı ve sanırım biraz abartılıydı. Belçika'da besbelli bir milyondan fazla, iki buçuk milyon işçi vardı. Yine de adlandırma bütünüyle yerindeydi.

Bir genel grev, salt büyük bir grevden nerede ayrılır?

Genel grevin başlıca karakteristiklerinden birkaçı şunlardır:

- Grev yalnızca katılım bakımından değil, aynı zamanda hedefleri bakımından da büyük ölçüde farklı işkollarını kapsar.
- Özel sektörden çok büyük ölçüde taşıp, sadece fabrikaları değil bütün bir dizi devlet kurumunu da – demiryolları, gaz, elektrik, su vb. – işlemez hale getirecek şekilde tüm kamu kesimi emekçilerinin kararlı unsurlarını kapsar.
- Ve atmosfer; bu elle tutulur olmamakla birlikte belki de en önemli etmendir. Ülkede yaratılan atmosfer sınıflar arasında genel bir çatışma atmosferidir, yani bu bir sektörün patronlarıyla bir sektörün işçileri arasında bir çatışma değildir. Buna karşın toplumun tüm sınıfları, bu greve emekçilerin katılımı %100'e ya da %90'a varmasa da bunun bir bütün olarak burjuvaziyle bir bütün olarak işçi sınıfı arasında bir çatışma olduğu izlenimini edinir.

Bu sorunla uğraşan Marksist militanlar ve teorisyenler tarafından çok sık eklenen başka bir karakteristiği eklememiş olmam belki gözünüzden kaçmamıştır. Neden? Bir genel grev bir bütün olarak burjuvaziyle ve burjuva devletiyle çatışma demek olduğundan nesnel olarak siyasidir ama işin başından beri bunun bilincinde olması gerekmez. Avrupa’da bunu doğrulayan büyük bir tarihsel örnek, 68 Mayısına gelinceye dek belki de en büyük örnek bulunmaktadır. Bu örnek, hiçbir siyasî talebin öne sürülmediği, işçilerin fabrikaları işgal edip, görünürde yalnızca ekonomik tipte (çalışma saatlerinin azaltılması, ücretli izin vesaire ve en fazlasından işçi denetimi) talepler öne sürmekle yetindiği Haziran 36 örneğidir. Ama bizzat Troçki ve bu hareketi biraz olsun dürüstlükle inceleyenlerin hepsi, bu emekçilerin temelde dile getirebildiklerinden çok çok daha fazlasını talep ettiklerinin ayırına varıyorlardı. Bir grevin doğası hakkında bu greve belirli bir anda önderlik edenlerin bilinçli ifade yeteneklerine bakarak bir yargıya varmak çok vahim bir hata olacaktır.

Bir grevin ancak siyasî talepler öne sürdüğü takdirde bir genel grev olacağına inanmak şunu söylemek demektir: “bir grev ancak ve ancak eğer onu yönetenler ve taleplerini dile getirenler grevin tam olarak ne ifade ettiğinin bilincinde olurlarsa genel grev olur”. Bu, genel grev kavramının uygulanmasını tehlikeli bir biçimde kısıtlar. Bundan çıkan sonuç, devrimci öncünün hareketin başından itibaren grevin siyasî doğasını, falanca sektörün ekonomik veya kendine özgü hedeflerini aşan hedeflerini dile getirmeye çalışması ve öncünün politikleştirme çabasının gündelik olma zorunluluğudur.

2. PASİF [EDİLGEN] GENEL GREV

Pasif grevin tarihte, hatta en parlak olanları arasında bile birkaç örneği vardır. Batı Avrupa’da tanık olunan en büyük genel grev, en etkili genel grev Alman işçi sınıfının General Kapp’ın 1920 darbe

girişimine karşı genel grevidir. Tüm ekonomik ve kamusal yaşamı durduran ve etkinlik ve etki bakımından kesinlikle tam olan bu genel grev pasifti: birkaç bölge ve istisnaî birkaç örnek dışında, işçiler fabrikaları işgal etmediler, evlerine döndüler.

İşçilerin yalnızca çalışmayı durdurmakla yetindikleri büyük ölçüde pasif bir genel grevi, sınıfın gücünü bir araya getirmeye imkân tanıdığından (ekonomik veçheleri şimdilik bir kenara bırakıyorum, bunlara birazdan döneceğim) hiç kuşkusuz muazzam bir ileri adım oluşturan fabrika işgalleriyle gelişen bir genel grevden ayırt etmek gerekir. Pasif bir genel grev sınıfın gücünü dağıtan bir grevdir: her işçi evine gider. Ne ona dokunmak ne de onunla konuşmak mümkündür.

İşgallerin olduğu bir genel grev işletmelerde kendileriyle her an konuşulabilecek, herkesin evinde kaldığı bir genel grevinkinden hiç kuşkusuz nitelik bakımından üstün bir güce ve bir sınıf insicamına [ahenk ve bağlılığına] sahip yüzbinlerce veya ülkenin boyutuna bağlı olarak milyonlarca işçinin toplanması demektir.

Sonuç burada pratiktir: biz işgal fikrini sistematik bir biçimde yayıyoruz, zaten basınıımızı okumak yeter. Bizim öncüyü ikna etmeye çalıştığımız genel grev modeli ise fabrika işgallerinin olduğu bir genel grevdir. İşgalden doğan ve işgallerin olduğu bir genel grevi, hakikî bir devrim için bir yola çıkış noktasına dönüştürmekte belirleyici halkalar olan son derece önemli örgütsel veçhelere daha sonra döneceğim.

3. AKTİF [ETKEN] GENEL GREV

Aktif genel grev fikri de yine – bu konuda haklarını teslim etmek lazım – anarko-sendikalist kökenli olmakla birlikte, devrimci-sendikalistlerin bu fikre, hiç kuşkusuz 1936 devrimi sırasında İspanya'dakiler dışında çok az örnek, uygulama getirmiş oldukları söylenebilir.

Bu fikir ne anlama gelir? Emekçiler Haziran 1936'da ya da daha büyük ölçüde Mayıs 68'de yapıldığı gibi fabrikayı yiyip içip eğlenerek işgal etmekle yetinmezler. Yani yalnızca tartışma, sinema ve kâğıt oyunu seansları düzenlemezler – çalışanların işgalindeki (ki çalışanların işyerini işgal ettikleri bir grev Belçika tarihinde ilk kez olmaktadır: Aralık 71 – Ocak 72) Cockerill'e geldiğimizde tanık olduğumuz manzara buydu. İşçiler resmî bir LRT (Devrimci Emekçiler Birliği – 1980'de POS Sosyalist İşçi Partisi, 2008'de LCR Devrimci Komünist Birlik adını alan IV. Enternasyonal Belçika Seksiyonu) heyetini konuk etmekteydiler; çalışanların kâğıt oynadıklarını gördüğümüzde yine de biraz hayal kırıklığına uğramıştık. Bu elbette bir işgaldir, ancak hiç kuşku yok burada işgalin en ilkel düzeyi söz konusudur.

Bunun tersine “aktif grev” ne demektir? İşçiler üretimi kendi yönetimleri altında bizzat kendileri örgütlerler. Yalnızca bir genel grev olmakla kalmayıp hakikî bir devrim olan 1936 İspanyol Devrimi deneyimi dışında geçmişte bunun çok az örneği vardır. Batı Avrupa işçi sınıfında şu anda son derece önemli bir dönüm noktası yaşanmakta: Fransa'da Lip, İngiltere'de Clyde, Belçika'da Glaverbel işçilerin bir fabrika işgal edildiğinde kültürel etkinlikten veya kâğıt oynamaktan fazlasının yapılabileceği, yönetimin kendileri tarafından ögütlenebileceği fikrini benimsemeye hazır hale gelmeye başladıklarını göstermektedir ki bu da muazzam bir ileri adımdır.

Bu örneklerle bu denli önem veriyorsak eğer, bunun nedeni sosyalizmin tek fabrikada inşa edilmesinin mümkün olduğuna inanıyor olmamız değil, bugün henüz yalıtık olan bu örneklerin genel grev halinde yaygınlaşabileceğini ve genelleşebileceğini düşünüyor olmamızdır. Bütün fabrikaların işçilerinin, Lip veya Glaverbel işçilerinin yaptıklarını yaptıkları bir genel greve gelince, işte bu bütünüyle başka bir şeydir! Bu, geçmişte genel grev olarak bildiğimiz her

şeyden niteliksel olarak üstün bir tarihsel düzeydir. Bununla birlikte her türlü mekanikçi akıl yürütmeden sakınmak ve aktif greve geçişin çok farklı güdülenme ve bilinç noktalarından kalkındığının iyice ayırdına varmak gerekir. En iyi durum, bunun emekçilerin üretim araçlarını kendi ellerine alma yani kapitalizmi yıkma yönünde az çok bilinçli istencini dile getirdiği durumdur. Eğer bu gerçekleşecek olursa kuşkusuz çok mutlu oluruz.

Ama mümkün başka varyantlar da mevcuttur. Bunların ikisine değinmek isterim:

A Aktif greve geçiş genel grevin iç mantığı diyebileceğimiz bir şeyin, yani salt genel grevde daha başarılı olma istencinin sonucu olabilir. Bu bir savaşım yöntemi güdülenmesidir; genel grev, daha uzun erimli hedeflerinden bağımsız olarak sadece mücadeleyi daha etkin kılmak için gerekli hale gelebilir. Burada, Fransa'da Mayıs 68'e ilişkin sunumlarda sıklıkla karşımıza çıkan birkaç örnek vereceğim:

1. Pasif bir grev olan bir ulaşım genel grevinin çok büyük bir şehirde belli bir andan itibaren grev kırıcı bir etmen haline geleceği açıktır: Londra, Paris ya da Roma gibi bir kentte eğer metro, otobüs, banliyö trenleri işlemez hale gelirse bu, işçi sınıfının artık bir araya gelemeyeceği, insanların bir gösteri amacıyla toplanmak için 20, 30 ya da 50 kilometre yol gitmelerinin olanaksız olduğu anlamına gelir. O zaman devrimciler tarafından da savunulması gereken şu fikir doğabilir: burjuva ekonomik hayatını karmakarışık hale getirmek ve felce uğratmak için ulaşım genel grevini sürdürelim ama işçi sınıfı şehirde merkezî bir gösteri çağrısı yaptığında, işçileri mitinge getirebilmek için ve yalnızca bu amaçla, toplu taşıma araçlarını bunların sadece bu amaçla kullanılmasını gözeten grev komitesi denetiminde çalışır hale getirelim.

2. Kapitalist toplumun kutsallarının kutsalına dokunduğu ölçüde daha üstün bir başka örnek bankalarda, tasarruf sandıklarında vesairede bir genel grevdir. Böylesi bir pasif grev burjuva ekonomik hayatını felce uğratmak açısından yaşamsal bir araç olmakla birlikte, grev uzadığı takdirde işçilere karşı dönebilir. Gerçekten de, işçilerin çok büyük bir bölümü küçük tasarruflarını bir sandıkta, işçi örgütlerinin tasarruf sandıklarında (yardımlaşma sandıkları, koperatifler) veya çek yazılabilir banka hesaplarında tutmaktadır ve eğer bu paraya dokunamayacak olursa malî direnç yeteneği azalır. Aktif bir genel grevde, finansal kurum çalışanları gişeleri belli anlarda kendi grev komiteleri denetiminde açarak, grevci olduklarını kanıtlayan bir belge ibrazı halinde grevcilere belli bir miktar ödeme yaparlar. Bu ise çok önemlidir: bu çalışanların banka ve finans sistemini yönetmeye başlamaları demektir.
3. Aktif grevin genel grev çerçevesinde başka bir güdülenmesi genel grevin iktisadî mantığı olarak adlandırılabilir bir mantıktan kaynaklanır. Bu mantık tüm ekonomik yaşamı felce uğratır. Gelgelelim (birkaç günden bir şey çıkmaz ama) ekonomik yaşamın tamamının uzun süre kıpırdamaz hale gelmesi bizzat grevcileri de doğrudan ilgilendiren yaşamsal sorunlar ortaya çıkarır. Her zaman verilen en basit örneği alalım: bir hafta süren kesinlikle tam, yani yiyecek bir lokma ekmek dahi bulamaz hale geldikleri bir genel grev. Bu hiç kuşkusuz İtalyancada söylendiği gibi bütünüyle “contraprodente”dir [beklenenin tam tersi sonuç verir]. Düzeneklerin belli bir andan itibaren işçi sınıfının fizikî varlığını sürdürebilmesi için asgarî bir işleyişe izin verecek şekilde emekçilerin yönetiminde çalışmaya başlaması gere-

kir. Bunun bilinen ve çok önemli marjinal örnekleri zaten daha önce uygulanmıştır: Belçika'da Gazelco (gaz, elektrik şirketi) işçileri uzun zamandan beri grev hali kuralını uygulamakta, işletmelerin, kamu kurumlarının, bankaların vesairenin elektriklerini keserken, hanelerin elektriğinin kesilmesini önlemek üzere elektrik dağıtımını kendileri kontrol etmektedirler. Çünkü hanelerin elektriğinin kesilmesi işçi sınıfını bölme ve grevin işçi sınıfının kimi kesimlerinde popülerliğini yitirmesi tehlikesini taşır. Buna karşılık, eğer üretim, ekonomik yaşamın felç edilmesi etkisinin tüketiciler kitlesinin çıkarları fazla zarar görmeden devamını güvence altına alan grevcilerin denetiminde sürdürülürse grevin etkinliği güçlü biçimde artmış olur.

Aynı akıl yürütme tarzı Mayıs 68'de özellikle Nantes kentinde küçük ölçekte uygulanmıştır – bu arada bu küçük örneklerin önemini küçümsememek gerekir. Nantes kentinde grev komiteleri, öncü işçi grupları grevcilerin yiyecek gereksinimin karşılanmasını köylülerle bir ürün değiş-tokuşu [mübadelesi] sağlayarak organize etmek istemişlerdi. Ki bu da yeterince yiyeceğe erişebilmek için grevcilerin yönetiminde üretimin yeniden başlaması ya da devamı, mevcut stokların eritilmesi, her türden iktisadî etkinlik anlamına geliyordu.

Yine, büyük işçi mücadelelerinin gelişiminde henüz bir öneme sahip olmamakla birlikte, iktisadî gelişimin genel eğilimi göz önünde bulundurulduğunda gitgide daha da önemli gelebilecek marjinal bir örnek vermek mümkündür. Bu, bugün İngiltere'de hemşire greviyle gündeme gelen örnektir. Bu çok tehlikeli bir grevdir zira bu bir bakım/tedavi grevidir: hastalar eksik tedavi görebilecek ya da ölebileceklerdir. Ki bu da grevi geniş bir kamuoyu nezdinde itibarsızlaştıracak ve burjuvazi tarafından grev hakkına,

sendikalara, işçi militanlığına karşı kampanyasında kullanılabilecektir. Dolayısıyla, hemşireler hastalara zarar vermekten kaçınan ama aynı zamanda vurucu güçlerini de gösteren grev biçimleri bulmak zorunda kalmışlardır! Sağlık Bakanlığının yönetimi. Uygulanan çözümlerden biri (ki şimdiden gerçekleşmiş aynı türden vakalar mevcuttur) bir ödeme grevi olmuştur; yani herkesi tedavi etme ama hiçbir kayıt, muhasebe tutmama, kimseye bir kuruş para ödetmeme grevi olmuştur. İşte size halk tarafından son derece tutulan bir çözüm! Hem de gereken finansal ve yönetsel karmaşa yaratma etkinliğine sahip bir çözüm! Daha da ileri bir veçhe, bazı İngiliz kentlerinde aralarında madencilerin ve taşımacılık işçilerinin de bulunduğu işçi gruplarının bu grevi desteklemesi ve işçilere hemşirelerin davalarını desteklemek için greve gitmeyi önermeleri olmuştur. İşte size sınıf dayanışmasında çok önemli bir ileri adım!

Tüm bunların önemi ne? Bu anekdotları neden öne çıkarıyorum? Bunlar [tek başlarına] önemli olduklarından değil elbet. Bunları, komünist bilincin bir hastanede olağanüstü gelişimine, sosyalizmin tek bir fabrikada örgütlenmesine inandığımızdan değil, bu örneklerin çoğalmasının, popülerleşmesinin bunların genel grevlerden birinde genelleşmesini hazırlayan koşulları yarattığını düşündüğümüz için anlatıyorum.

Ayrıca, şimdiye dek Avrupa'da böylesi örneklerin gerçekten de genelleşmediği tek bir genel greve dahi tanık olmadığımızı belirtmek gerekir. Peki, toptan bir değişim nasıl olacaktır? İşçi sınıfı kesimlerinin çoğunun tüm bu teknikleri en geniş anlamda uygulayacakları, Mayıs 68'deki gibi az çok tam bir genel grevin nasıl bir şey olacağını kafasında canlandırması için kişinin hayal gücünü biraz zorlaması gerekir: bu toplumsal bir devrimin başlangıcı olacaktır. Bütün bu hayli bölük pörçük anekdot kabili örnekleri işte bu nedenle öne çıkarıyorum. Önemli olan bunların parçalı ya da anekdot-

lar şekilde olması değil, örneğin belli bir zihniyet değişikliğine yol açacak şekilde yaygınlık kazanmasıdır. İşçi sınıfının gitgide artan sayıda kesimleri bu sorunsal bir kez kavradığında bütünüyle yeni bir şey doğabilir ve biz de bu yolda çaba sarfediyoruz.

4. ÖZYÖNETİMLİ GENEL GREV YA DA GELENEKSEL İŞÇİ ÖRGÜTÜ TARAFINDAN YÖNETİLEN GENEL GREV

Yeni sorunsal: geleneksel işçi örgütleri tarafından az çok bürokratik tarzda yönetilen bir grev mi, yoksa özyönetimli, yani tabanda grevi yöneten örgütlenmelerin belirmesiyle işçi özerkliğini açığa çıkaran bir genel grev mi gerekir? Yoldaşlar bu sorunsalı bildiklerinden ve bu sorunsalı propagandamızda ve hatta gündelik ajitasyonumuzda durmaksızın ayrıntılarıyla anlattığımızdan bunun üzerinde fazla durmuyorum. Yine de bir gerçeği iyice vurgulamak gerekir: bizim yaptığımız sekter bir tarafgirlik değildir. Biz emekçilerin kendileri tarafından yönetilen genel grevden (ve genelde her türlü grevden) yana tavır alıyorsak eğer, bunun nedeni bizim FGTB'nin [Belçika Genel Emekçi Federasyonu – sosyal-demokrat] ya da CSC'in [Sosyal-Hristiyan Sendikalar Konfederasyonu] yöneticilerinden hoşlanmıyor olmamız değildir. CGT'nin [(Fransa) Genel Emekçiler Konfederasyonu – FKP çizgisinde] ya da FGTB'nin yönetimi münhasıran IV. Enternasyonal üyelerinden oluşmuş olsaydı bile, biz yine özyönetimli grev biçimlerinden yana olacaktık. Çünkü bir genel grevin ancak ve ancak işletmelerde seçilmiş grev komiteleri yaratılarak, mümkün en fazla sayıda emekçiyi grevin yönetimine ortak ederek başarılı olabileceğine inanıyoruz.

Küçük bir aygıt tarafından, isterse siyasî bakımdan dünyanın en iyi insanlarından oluşsun tepede düğmelere basan küçük bir kurmay heyeti tarafından yönetilen bir genel grev fikri, yalnızca ütöpik

bir fikir olmakla kalmaz, aynı zamanda siyasî bakımdan da, toplumsal bakımdan da temelli yanlış bir fikirdir. Bu fikir işçi sınıfının ve burjuva toplumunun ne olduğunun kavranmasına karşılık gelmez; bu fikir temelde 1900'lerin sosyal-demokratlarının daha önce söz ettiğim mekanikçi karıştırmalarıyla aynı karıştırmayı, her türlü sürecin gerçekliğe tekabül etmeyen bir eşzamanlılığını önvarsayar.

Fransa'da 10 milyon işçinin katıldığı bir grevin gerçek anlamda başarılı olması için, tepede 15, 20 olağanüstü parlak yöneticiden oluşan bir kurmay heyetinin olması yetmez, aynı zamanda en fazla sayıda savaşçının bu grevin yönetimine hem de tüm kademelerde azamî biçimde ortak edilmesi de gerekir. İkili iktidar organlarının birden ortaya çıkıvermesini ve bunun yanı sıra, bürokrasinin burjuva toplumundan alıp işçi hareketine yeniden soktuğu şeflerle kitleleler arasındaki işbölümünü kıran ve – Lenin'in "Devlet ve Devrim"deki şura tipi örgütlenme üzerine düşüncesinin temelini oluşturan – sovyet tipi örgütlenme fikrini, yani mümkün en fazla sayıda emekçinin, halktan insanın kendi işlerinin gündelik yönetimine işbölümü olmaksızın, dolaysız biçimde, doğrudan ortak olduğu örgütlenme fikrini devralan bir sosyalist devrimin mümkünlüğüünün birdenbire belirivermesini biz bu şekilde anlıyoruz.

Ortaya attığımız ideal modeli biliyorsunuz:

1. Grevcilerin oluşturduğu bir genel kurul tarafından bir grev komitesi seçilmesi,
2. Grev komitesinin her bir üyesini görevden alma hakkına ve olanağına sahip genel kurulun düzenli aralıklarla toplanması,
3. Genel kurula katılanlar arasından mümkün en fazla sayıda militanı her türden işleve – propaganda, iâşe temini, finansman, iletişim, kültürel faaliyet vb. – ortak etmek üzere

grev komitesi tarafından kendi üye sayısının üzerinde üyeye sahip biz dizi komisyonun seçilmesi. Tüm bunlar üzerinde daha önce çokça konuştuğumuz şeyler.

Buna karşın, “tüm koşulların bir araya gelmesini bekleyen [ul-timaliste] şemadan” sakınmak gerekir: bu ideal modeli her yerde aynı anda gerçekleştirmeyi muhtemelen başaramayacağız. Bu ideal biçimin, modelin uygulanması devrimci militanların alanda hazır bulunmasını, oldukça yüksek bir bilinç düzeyini önvarsayar. Çok büyük sayıda işletmede grev komitesi seçimi olsa, bu bizim fazlasıyla mutlu olmamız için çoktan yeterli olacaktır. Bu en azından niteliksel bir ileri adımdır.

Şunu daha önce çok söyledik: Mayıs 68’de [bırakalım öteki koşulları] yalnızca tüm işletmelerde grev komitesi seçimi – bunların federasyonu – olsaydı, [bu] devrimin başlangıcı olacak, durumda niteliksel bir değişim meydana gelecekti. İdeal modeli teşvik ediyorsak eğer, bunun nedeni, bu modelin avantajlarının açık ortada olmasıdır: bu [model] örgütlenme, öz-örgütlenme ve en çok sayıda emekçinin grevin yönetimine katılması ve işçi sınıfı açısından en iyi koşullarda devrimci bir durumun doğması için en uygun koşulları oluşturur.

Aynı şekilde, aktif grev yönünde baskıyla grevin özörgütlenmesi arasındaki yakın bağ da anlaşılacaktır. Aktif grevin [bir kez başladığında] artık bir sendika sekreteryası ya da sürekli çalışanı tarafından yönetilemeyeceği açıktır: bir fabrikada üretimin, yiyecek, içecek ve diğer gündelik gereksinimlerin sağlanmasının, ham-madde tedarikçisi işletmelerle bağlantının vesairin bir ya da iki kişi tarafından örgütlenmesi ne mümkündür, ne de bu kişiler bunları becerebilirler. Bunun mümkünü yoktur: aktif greve geçilir geçilmez grevin yönetimine ve bütün bir dizi yetki gerektiren kararın alın-

masına çok büyük sayıda emekçiyi ortak etmek zorunda kalınır. Aktif grevin bizzat kendisi, Lip, Glaverbel-Gilly örneklerinin ve son aylardaki azımsanamayacak sayıda başka örneğin gösterdiği gibi grevin özörgütlenmesi için çok güçlü bir uyarıcıdır.

5. GREV KOMİTELERİNDEN İŞÇİ ŞURALARINA [KONSEYLERİNE/SOVYETLERİNE]

Grev komitesi – hatta grev merkez komitesi, Fransa'da Mayıs 68'de Lambertist yoldaşlarla bir polemige neden olduğundan bu konuya daha sonra döneceğim – henüz grev alanı dışına, yani burjuvazinin siyasî (devlet) iktidarına henüz reel olmayan, potansiyel bir karşı çıkış alanının dışına taşmaz.

Grev komitelerinden işçi şuralarına nasıl geçilecektir? İşçi şurası, ayrıca ilk Petrograd Sovyeti gibi, 100 örneğin 99'unda grev komitesinden doğmuş olsa bile bunların arasındaki niteliksel fark nedir? Şimdiye kadar tarihsel deneyim temelinde –yine de ihtiyatlı olunmalıdır zira gelecekteki deneyim geçmişteki deneyimden daha zengin olabilir– bu dönüşümde iki unsur belirleyici olmuş gibi görünmektedir:

1. Federasyon, yani bir fabrika düzeyinde doğan işçi iktidarı rüşeyminin [tohumunun] parçalanmasına son verilmesi: Lip bir bütün olarak burjuva ekonomisine veya burjuva devletine karşı çıkış değildir ama federasyon oluşturup iki ya da üç sanayi koluna taşan 50 Lip, işte bu niteliksel olarak farklı bir şeydir! Özellikle de bu kısmen bankacılık sistemini, elektrik dağıtımını, kamu toplu taşıma araçlarını vesairi kapsadığı takdirde. Yatay veya dikey yani bir kentte veya bir sanayi kolunda federasyon – bu arada karşı çıkışçı karakteri keskinleştirme eğiliminde olduğundan kent sanayi kolundan önemlidir – eğer bu federasyon belli bir

düzeyi aşacak olursa mantığı gereği bu grev komitelerini ikili iktidar organlarına dönüştürür.

2. Federasyonda yalnızca imkân olarak ihtiva edilen ama henüz gerçekleştirilmemiş olan ikinci unsur da aynı ölçüde olmazsa olmazdır: grev komiteleri federasyonunun bu organları, grev yönetimi yetkilerini aşan yetkilere sahip olurlar. Grevi örgütlemekle, grevcilere para veya erzak dağıtmakla ve ajitasyona yönelik bir grev gazetesi çıkarmakla yetinen bir grev merkez komitesinin nihayetinde burjuvazinin bölünmez iktidarıyla bağdaşması hâlâ mümkündür. Bu giderek zorlaşır, bu sınır bir durumdur ancak bunu tahayyül etmek hâlâ mümkündür. Buna karşın, yalnızca grev örgütlemenin ötesinde yetkiler üstlenip üretimi, bankalarda kredi finansman dağıtımını, toplu taşımacılığı, elektrik dağıtımını örgütlemeye başlayan, tek kelimeyle fiili yetkiler kullanan bir grev merkez komitesi, böyle bir komite artık bir grev komitesi olmaktan çıkıp bir işçi şurası, işlemeye başlayan bir iktidar organı haline gelmiştir.

Bir ikili iktidar organının doğuşu kendisini, burjuva toplumunda normal olarak ya burjuvazi veya bankacılık sistemi gibi kendi araçları ya da burjuva devleti eliyle kullanılan yetkilerin bu organlar tarafından üstlenilmeye başlanmasıyla açığa vurur. Bu asgarî düzeyde olabilir; benim dünyada değilse de Avrupa'da yaymaya çalıştığım ve bu yüzden Liyejli [Belçika'nın Valon bölgesinde önemli bir kent – Liège] yoldaşları müthiş kızdırdığım hikâyeyi [anekdotu] herkes bilir: 1950 ve 1960'taki iki genel grevde Liège kentinde trafiği düzenleyen ve FGTB damgası taşımayan araçların [binek otomobillerin, kamyonların] trafiğe çıkmasını yasaklayan FGTB Liège yönetimi fiilen bir kamu yetkisi kullanmaktaydı.

Kamyoncular böylece, burjuva devlet iktidarından tamamen farklı işçi kaynaklı bir kamu gücünü kabul etmiş oluyorlardı. Bu son derece rüşeym halinde olmakla birlikte gerçekte.

Bir kez daha anekdotun kendisi çok az önem taşır; önemli olan buna benzer örnekleri işçi sınıfının kolektif belleğine ve imgelemine aktarmaktır. Bu, kafa yapısına bir alışkanlık kazandırmak demektir zira bir sonraki genel grevde bu tür örnekler çoğalıp, genelleşebilir ve burjuva iktidar organlarına karşıt işçi sınıfı iktidar organlarının, işçi şuralarının hakikaten doğmasını sağlamak için muazzam bir pratik öneme sahip olabilirler.

6. EKONOMİK İKİLİ İKTİDAR VE SİYASİ İKİLİ İKTİDAR

İkili iktidar kavramı geleneksel olarak münhasıran siyasî bir kavram sayılmıştır – ve “Zinovyevci-Stalinist” okul da bu konuda işçi sınıfı içinde çok büyük bir etkiye bulunmuştur. Maocu yoldaşlar günümüzde bunun karikatürleşmiş ürünüdür. Bunların elinde kolaycı ve kesinlikle saydam bir şema vardır: “Troçkistler sovyetlerin yalnızca bir devrimci durumda var olduğunu ve bunların devrimci iktidarın organları olduğunu anlamamışlardır. Günümüzde devrimci bir durum yoktur, o halde işçi denetimi üzerine, ikili iktidar üzerine gevezelik etmek boşa konuşmak ya da daha beteri reformizmdir” vesaire.

Bu akıl yürütmede sakat olan yanı anlıyoruz: bu akıl yürütme yaygınlaşan ve genelleşen bir işçi mücadelesinin en karakteristik durumunu, yani bir devrimci durumu ve devrimcilerin devrimci-durum-öncesi bir duruma ne şekilde müdahale edebileceklerini ve etmek zorunda olduklarını hesaba katmayı bütünüyle reddeder. Maocu kavramın gerisinde aslında, üzerinde işçi öncünün eyleminin hiçbir etkisinin olamayacağı nesnel koşullar tarafından belirle-

nen, gökten zembille inen kaderci, mekanikçi, Kautskici ve anti-Leninist bir eski devrimci durum geleneği vardır.

Biz bunun tersine işçi denetimi deneyimlerini özendirerek, işçi denetimini genelleştirerek, bu müdahale yoluyla devrimci-durum-öncesi bir durumu bir devrimci duruma dönüştürdüğümüzü, devrimci bir durumun doğması için cisimleştirme etmeni, katalizatör etmen vazifesi gördüğümüzü iddia ediyoruz. Troçki ise büyük iktisadî buhranın başlancında Almanya'ya ilişkin olarak daha cesur ve daha yenilikçi bir düşünceye sahipti: "İkili iktidarı ve ikili iktidar organlarını 1917 Devriminden gelen klasik tipte sovyetlerle özdeşleştirmekten kaçınmalıyız. 1930 Almanyasının somut durumunda, sendikaların hâkimiyetindeki işletme konseylerinin (burjuva Weimar Anayasası çerçevesinde legal organlar E.M.) nesnel olarak ikili iktidar organları haline gelebilmeleri ihtimal dışı değildir".

Şu an için bu konuda oldukça açık fikirli olmalıyız. İkili iktidarın Rus Devriminkilerle veya Alman Devriminkilerle tam olarak aynı tipte sovyet tarzı organlarla özdeşleştirmenin düşülmemesi gereken bir hata olduğu açıktır. Büyük ölçekli en azından bir tarihsel deneyim yaşanmıştır: Temmuz 1936'da İspanya'da sovyetlerinkinden başka bir kökenden, başka bir tutumdan kaynaklanan ve kesinlikle apaçık ikili iktidar organları olan milis komiteleri. Ayrıca, en muhtemel örneği alıyorum, İngiliz işçi hareketinin tikel yapısı dikkate alındığında, Büyük Britanya'da klasik sovyetten oldukça farklı bir tipte organların ikili iktidar organları rolü oynayabilmeleri ihtimal dışı bırakılamaz.

İngiliz yoldaşlarımız bugün en azından yerel planda, İngiltere'de bir değişmez haline gelen bir şeyden destek alıyorlar: yerel düzeyde çok gergin bir mücadele durumu her ortaya çıktığında, hepsini olmasa da en savaşkan fabrika delegelerini, hepsini olmasa da yörenin en savaşkan sendikal örgütlerini, bazen hepsini olmasa da

işçi partisinin [Labour Party] yerel örgütlerini ve yerel olarak örgütlü ve etki sahibi devrimci örgütlerin temsilcilerini bir araya getiren “*ad hoc*” [anlık amaca yönelik] birleşik cephe organları doğmakta.

İngiltere’de söylendiği puddingin pudding olduğunun kanıtı yenildiğinde elde edilir [ya da Başkan Mao’nun dediği gibi “armut tadılarak tanınır” çn.]. Eğer bu organ yörenin işçi sınıfının tamamını harekete geçirmeye muktedirse bu yerel bir sovyetle aynı şeye tekabül eder. Eğer sadece öncüyü çatısı altında toplayan ve işçi sınıfının %10 ila 15’ini seferber eden bir organ söz konusuysa, bu bir sol (ya da bizim Belçika’da adlandıracağımız gibi antikapitalist) birleşik cephedir. İşçi sınıfının ezici bir çoğunluğunun hâlâ şu ya da bu şekilde geleneksel örgütler içinde yetişmiş [eğitilmiş] olduğu ülkelerde bu tür organların ortaya çıkma olasılığını göz ardı etmemeliyiz; bu hiç kuşkusuz bu tipte bir bir-araya-gelişin sovyet tarzı bir yapıyla aynı rolü oynayabilmesinin koşuludur.

Söylemiş olduğum “örgütlenmiş” sözünün altını çizmek isterim zira bu durum Avrupa’da çok sıradışıdır. Sanırım İngiltere – belki benim az bildiğim İsveç – dışında başka bir örnek yoktur; Fransa’da durum kesinlikle bu değildir. Eğer yukarıda sözünü ettiklerimin hepsi Fransız şehirlerinin çoğunda bir araya getirilecek olsaydı, bu işçi sınıfının üçte birini ya da dörtte birini temsil edecekti. Aynı şey İtalya, Belçika için de geçerlidir. Bu, İngiltere’de bütünüyle istisnâî olan bir işçi sınıfı örgütlenme ve eğitim düzeyini – oy atıyor olmayı değil, örgütlü olmayı ve [örgütün] çağrısına uymayı – önvarsayar. Büyük sanayî merkezlerinin çoğunda işçi sınıfının tamamının şu ya da bu biçimde sendikalarda ve sendikalar bu parti içinde oldukları için işçi partisinde örgütlü olduğunu söylemek neredeyse mümkündür. Aklımın gerisindekini söylemem gerekirse, ben daha çok, İngiltere’de bile bir genel grev halinde ortaya çıkacak olanın bu tür organlardan ziyade seçilmiş grev komiteleri olacağı kanısındayım.

Ancak, İngiliz işçi hareketinin belli bir mantığı içinde kaldığından böyle bir ihtimali de bütünüyle dışarıda bırakmamak gerekir.

İşlevi belli ekonomik yetkileri üstlenmek olan – seçilmiş ya da değil, burada belirleyici olan bu değildir – organlarla, burjuva devlet iktidarına karşı çıkışa geçiş arasında ayırım yapmak o halde çok önemlidir. Peki, bu sorun neden bu kadar belirleyici ve zordur? Çünkü karşımıza nesnel bir eğilimle bilinçte belli bir niteliksel sıçrama arasındaki ayırım çıkmaktadır. Olayların baskısı altında, neredeyse sezdirmeden, salt hareketin iç mantığıyla sosyal-demokrat işçilerin veya Hruşçovçu eğitimden geçmiş işçilerin, kendilerine rağmen, aktif grev de dâhil, grevcilere ödeme yapmak için banka gişelerini tekrar açmak da dâhil (1'den 4'e maddeleri) benim daha önce tarif ettiğim tüm bir dizi şeyi yapmaya sürüklenebileceklerini söylemek mümkündür. Gelgelelim bunun imkânsız değilse bile güç bir hale geldiği bir sınır mevcuttur: bu da burjuva demokrasisinin kurumlarıyla bilerek ve bilinçli bir çatışma yolunda bir seçim yapıldığında ortaya çıkar. Bugüne dek Batı Avrupa'da tüm devrimlerin kaybedilmesine neden olan da budur.

Bunun klasik bir örneği vardır, en bilineni budur çünkü söz konusu ülke aynı zamanda hadiselerin en sert biçimde gerçekleştiği ülkedir: bu İngiltere örneğidir. İngiliz işçi hareketinin gücünün zirvesine vardığı anda, Birinci Dünya Savaşının hemen ertesinde, bütünüyle farklı bir tarihsel bağlamda 1926'dakinden çok çok daha güçlü bir genel grevle sonuçlanabilecek ortak grev yapma kararı almış en büyük üç sendika (metal işçileri, madenciler ve taşımacılık işçileri) arasında meşhur üçlü ittifak varken – (yarı-sovyetik tipte) “shop-steward” [demokratik seçimle gelmiş işyeri sendika temsilcileri] hareketi İngiliz fabrikalarında büyük bir yaygınlık kazanmışken, İngiliz burjuvazisinin en zeki önderi Lloyd Georges “üçlü ittifak” sendikalarının başlıca üç önderini evine çağırıp onlara şunu söyle-

mişti: “Tüm ülkeyi felç etme yeteneğine sahip olduğunuzu, bizden çok daha güçlü olduğunuzu ve hatta askerlerin çoğu kışkıllarından çıkmayı reddedeceğinden orduyu size karşı kullanamayacağımızı biliyoruz ama bir tercihte bulunmak zorundasınız: Ben ulusun, parlamentonun çoğunluğunu temsil ediyorum; ulusun, parlamentonun çoğunluğuna karşı bir genel grev yapmaya hazırsanız, bunu ancak kendinizi bu çoğunluğa ikame etmeye ve parlamentoyla genel oyunkinden başka bir iktidar, başka bir devlet yapısı kurmaya hazır olduğunuz takdirde yapabilirsiniz. Bunu yapmaya hazır mısınız?” Bu sendika bürokratlarının ne cevap verdiğini herhalde uzun uzadıya anlatmama gerek yok, sanırım herkes anlamıştır.

Bu aynı mantığın en trajik (İngiltere'dekinin traji-komedi olduğunu söylemek mümkündür zira hiçbir şey olmamıştır – zaten Lloyd Georges'un istediği de buydu) ifadesi Almanya örneğidir. Almanya'da hemen her kentin neredeyse her fabrikasında işçi şuraları [konseyleri] vardı, burjuva devlet aygıtı neredeyse çökmüştü (yani iktidar gerçekte işçi sınıfının elindeydi) ne var ki bu işçi şuralarındaki sosyal-demokrat çoğunluk hiç tereddüt etmeden bir burjuva parlamentosu için genel seçim çağrısında bulunma ve elindeki iktidarı bu burjuva parlamentosuna devretme kararı aldı. Sadece canice değil aynı zamanda ahmakça! Çünkü bu parlamento seçimlerinde çoğunluğu elde edeceklerine inanıyorlardı. Bunu bile elde edemediler (oyların %44'ünü aldılar). İşçi şuraları iktidarını sosyal-demokratlara dahi devredemediler, burjuva partilerine teslim ettiler.

Böylece Alman Devrimi üç ayda tasfiye edilmiş oldu (18 Kasım – 19 Şubat): Weimer Kurucu Meclisinin toplantıya çağrılmasından sonra ortada sovyet movyet kalmamıştı. Bu geri dönüşü olmayan nokta, belli sayıda iktisadî yetkiyi üstlenmeye başlayan işçi şuralarını, burjuva devletinin burjuva demokratik parlamenter kurumlarının iktidarını bilinçli biçimde olumsuzlayan organlara

dönüştürmek bilinçte niteliksel bir sıçramayı gerektirir; bunun ayırıcına varmadan işçilerin çoğunluğunu sosyalist devrim yapmaya götürmek olanaksızdır; bu tam bir yanılsamadır.

O halde, işçi sınıfının çoğunluğunun bilinç düzeyinde, reformist bir düzeyden devrimci veya yarı-devrimci bir düzeye belirleyici bir dönüşüm olması gerekir. Bunun olması için bir dizi elverişli koşul vardır:

1. Bir devrimci durum sırasında olayların deneyiminde ve bilincine varılmasında genel hızlanma – ki bu öyle hafife alınacak bir şey değildir. Lenin’le Troçki’nin söylediklerini herkes bilir: “Devrim sırasında işçiler devrimci olmayan bir durum döneminin bir ya da beş yılında öğrendiklerinden fazlasını bir günde öğrenirler”. İşçiler daha fazlasını öğrenirler çünkü daha fazla kitle etkinliği vardır – devrimci bir dönemi karakterize eden de hiç kuşkusuz budur.
2. Bu durum ve koşullarda devrimci partinin rolü tamamen belirleyicidir. Devrimci partinin aktif ve önder rolü olmaksızın işçi sınıfının çoğunluğunun antikapitalist ve devrimci bir bilinç kazanabilmesini tasavvur etmek mümkün değildir – ve bunun geçmişte bir örneği yoktur. Yine burada da, devrimci bir dönemde devrimci parti kendisini dönüştürüp, görece sakın bir dönemdekinden katbekat daha hızlı bir tempoda büyüyebilir.
3. Ne kadar tuhaf gözükürse gözüksün ben tüm bu süreçte belirleyici rolü yine de üçüncü bir etmene, düşmandan kaynaklanan etmene vereceğim.

Son derece zor olan yegâne durum, düşmanın hiçbir şey yapmadığı durumdur. Bunun tarihsel bir örneği mevcuttur: kuzey İtalya işçileri bölgedeki tüm büyük fabrikaları işgal ettiğinde, ünlü

1920 Kasım büyük grevi sırasındaki İtalyan burjuvazisi örneği. Tıpkı [İngiltere’de] Lloyd Georges gibi İtalyan burjuvazisinin en kurnaz önderlerinden biri olan devrin İtalyan Başbakanı Giolitti o sırada şunu söylemişti: “İşçiler fabrikaları işgal ettiler, silahlılar (en azından Torino’dakiler – E.M.): bu, devletin ayakta kalmasına yönelik bir tehdittir. Yapabileceğimiz işe yarar tek şey hiçbir şey yapmamaktır”. Diğer bir deyişle, ‘umalım ki işçiler ileri doğru belirleyici bir hamle yapmak için kendiliklerinden belirleyici bir inisiyatif alamasınlar’. Aynen öyle oldu: sendika yönetimleri, sosyalist parti önderliği – komünistler hâlâ SP içindeydiler -, işçi şuraları 1, 2, 5, 6 gün boyunca toplantılar yaptılar. Vurgunun nereye yapılacağını belirlenmesi tartışıldı: işçi denetimi olacak mı, olmayacak mı, patronlardan, hükümetten ne talep edilecek vesaire. Sonuçta hareket iç tartışmalar, yerinde saymalar, hiçbir şey yapamamaz hale gelme, yukarıda tarif ettiğim dönüşümü gerçekleştirmek için kesin sonuca götürecek bir inisiyatif almaktan acz içinde eriyip gitti.

Eğer İtalyan burjuvazisi o sırada fabrikaların üzerine faşist sürüleri salma veya askerî bastırmaya girişme hatasını işlemiş olsaydı, devrim olacağı hemen hemen kesindi: işçiler silahlıydı, iktidarı almak için, karşı cenahtan gelecek herhangi bir kışkırtmaya karşılık vermek için maddi güce sahiptiler. Lakin, iş kışkırtma olmadan kendiliklerinden inisiyatif almaya, burjuva demokrasisinin kurumlarından kendiliklerinden vazgeçmeye geldiğinde, bunun ne bilincine, ne iradesine ne de önderliğine sahiptiler.

Bundan, itiraz edilmekle birlikte Batı Avrupa’daki genel grevlerin tüm deneyiminden çıkan çok önemli bir sonuç çıkarmak gerekir: genel grevden doğan işçi iktidarı organlarının varlıklarını sürdürmesi, varlığını sürdüren bir ikili iktidar yapısının olması ve başlamakta olan bir ikili iktidar döneminin olması için çaba sarfetmek tayin edici önemdedir. Çünkü bunları idame ettirmekte

başarılı olunduğu andan itibaren hasmın er ya da geç bunlara saldırmaya mecbur kalması ve karşılık vermek için gerekli inisiyatiflerin hazırlanabilmesi, henüz daha yeni ileri doğru devasa bir örgütsel sıçrama yapmış bu işçilerden, kararlarının tüm siyasî ve devrimci sonuçlarını bir çırpıda anlamaları istenecek olsaydı – ki bu, en azından işçi sınıfının reformist veya neo-reformist etki altında olduğu ülkelerin çoğunluğunda pek az muhtemeldir – olabileceğinden çok daha etkin bir tarzda merkezileştirilebilmesi hemen hemen kaçınılmazdır.

Diğer bir deyişle en olası değişke [varyant] hakikî bir ikili iktidardır; yani – sovyetik iktidarın ruşeymi – işçi şuraları bir geçiş dönemi boyunca burjuva parlamentosu ve kurumlarıyla yan yana var olacaklardır. O zaman, emekçilerin çoğunluğunun burjuva parlamentosu ve kurumlarından tereddütsüz biçimde ve bilinçli olarak vaz geçip, işçi şuralarına dayanmaya hangi anda, hangi biçimde ve hangi bahaneyle götürüleceğini belirlemek söz konusu olacaktır.

Tüm bunlar eğer emekçilerin çoğunluğu hâlâ reformist veya neo-reformist ideolojinin etkisi altındaysa geçerlidir. Şayet işçilerin çoğunluğu ikili iktidar doğmadan önce bile çoktan komünist, anti-kapitalist, Troçkist, devrimci, Maoist vb. ise artık bunların hiçbiri uygulanmaz, işçiler işçi şuralarını açık biçimde sovyetlere dönüştürecek ve iktidarı fethetmeye gideceklerdir. Gelgelelim böyle bir durum, Avrupa ülkelerin neredeyse tamamında – yine de çok temkinli olmak kaydıyla olası İspanya istisnasıyla – son derece zayıf bir ihtimaldir.

7. MERKEZİLEŞME

Burada karşımızda, çok büyük bir psikolojik önemi haiz ve Lenin'in Rus Devriminin belli sayıda deneyimini Batı Avrupa bağlamına oturtmak istediğinde hiç kuşku yok küçümsemiş ol-

duğu bir görüngüyü buluyoruz: Batı Avrupa işçi sınıfı çok uzun zamandan beri sendikal ve siyasî işçi örgütlerinde merkezileşmiş durumdadır. Posadas yoldaş Avrupa'ya gelip işçilerin omuzlarına vurarak onlara “Biliyor musunuz, merkezileşmeyi öğrenmelisiniz” dediğinde, bu işçilere 75 yıldır bildikleri bir şeyi öğretiyordu.

İşçilerin bu alandaki deneyimi hem ikili hem de en azından olumsuzdur: merkezileşme gücü tartışmasız biçimde artırmakla birlikte merkezileşmenin somut biçimi aynı zamanda bürokratikleşmeyi de güçlendirmiştir; günümüzde bir kitle örgütü ne kadar merkezileşirse o kadar bürokratikleşmektedir, bu kuralın Avrupa'nın hiçbir yerinde istisnası bulunmamaktadır.

Oysa bir genel grevde olumlu olan yanın tam da büyük ölçüde, genel grevin işçi sınıfı ve işçi hareketi üzerinde bürokratik denetimi tartışma konusu yapabilen işçi özerkliği güçlerini serbest bırakacak olması olduğunu açıklamıştık. Bu işçi özerkliğinin başlangıçta ihmal edilemeyecek bir adem-i merkeziyet derecesiyle karakterize olması neredeyse kaçınılmazdır. Bu, burjuvaziye ve devletine olmaksızın çok bürokrasiye bir başkaldırıdır. Gelgelelim bu ikisi eşyanın tabiatı gereği birbirine çok yakından bağlıdır.

Bu da alınacak bütün inisiyatiflerin merkezileşmesinin bir Troçkistin söylemindeki veya bir kadro okulundaki kadar apaçık bir şey olmayacağı anlamına gelir. İspanyol Devriminden çıkan bir örneği alalım (bu devrime sık sık başvurmak gerekir zira bu devrim emperyalist ülkelerde şimdiye dek tanık olduğumuz en zengin deneyimdir). Devrimin ilk günlerinde emekçiler tarafından spontane biçimde yaratılan sovyetik tipte organlar farklı şehirlerde aynı ismi dahi taşıyorlardı. Hareketin en ilerlemiş olduğu Katalonya'da bunlara genellikle (ama her yerde değil) “milis komitesi” deniyordu; ülkenin diğer kısımlarında farklı biçimde adlandırılıyorlardı: “üretim komitesi”, “yerel komite”, “fabrika komitesi”, “işçi konseyi”,

“birleşik cephe komitesi” vesaire. Bu isim bir kentten diğerine değişiyordu. Adlandırma yalnızca biçimsel bir sorun değildi, aynı zamanda farklı bir işlevi, farklı bir bileşimi, içinde yer alan kişilerin bu komitelerin neyi temsil ettiğine dair farklı öz bilinçlerini de kapsıyordu. Bu komitelerin hepsini 24 saat içinde tek bir ulusal Kongrede federasyon halinde birleştirmek ise yalnızca imkânsız değildi, ama aynı zamanda olmadı da ve bunun olmaması bir tesadüf değildi!

Merkezileşmenin gelişebileceği birkaç yola işaret etmek isterim:

1. Çok önemli bir yol daha önce bahsetmiş olduğum ekonomik veya ekonomist yoldur: aktif greve geçildikçe, aktif grevin mantığında vurgulamamız gereken muazzam bir merkezileştirici güç bulunur. Nakliye, hammadde, dağıtım, enerji şirketleriyle temas kurulmadan bir işletmede üretimi başlatmak olanaksızdır. Burada neredeyse otomatik biçimde doğan bir merkezileşme, eşgüdüm gücü vardır. Bu, sürecin başındaki bir genel grevi sosyalist devrime doğru dönüştürmek açısından aktif greve geçmenin önemini göstermek için bir başka argümandır.
2. Hâlâ küçümseme eğiliminde olduğumuz çok önemli bir diğer etmen iletişimin merkezileşmesidir. Günümüzde toplumun sinir merkezleri bundan 60 yıl öncekilerle aynı merkezler değildir. Mesela tren garı değildir: 1917 işçileri için mantıklı bir fikir olan garı işgal etme fikri, bugün azımsanamayacak sayıda ülkede kimsenin aklına gelmeyecektir. Şu andaki sinir merkezleri, telekomünikasyon, radyo, TV ve bunlarla bağlantılı merkezlerdir: matbaalar (özellikle para basılan matbaanın önemini küçümsememek gerekir), bankalar, posta çekleri vesaire.

Bu birkaç öğeye bakılacak olursa, bir genel grevde doğabilecek merkezileştirici güçler görülür. Bir sosyalist devrimin mümkünlüğü bakış açısından, Mayıs 68 genel grevinin dönüm noktasını hemen hiç kimse farketmemiştir: grevin ilk günlerinde telekomünikasyon şirketleri de dâhil işletmelerin tamamı emekçilerin işgali ve denetimi altındaydı. Paris'te artık grevciler tarafından kontrol edilmeyen – İşçileri ve Savunma Bakanlıklarının kiler de dâhil – tek bir telekomünikasyon anteni kalmamıştı. De Gaulle hükümetinin tek askerî müdahalesi İşçileri Bakanlığı için Paris'te bir anteni boşaltmak için yapıldı: bunun için 100 CRS'in [Cumhuriyetçi Güvenlik Bölükleri – çevik kuvvet polisinin] müdahalesi yetti.

Grevde başka bir önderlik olsaydı – olsayla bulsayla elbette çok şey yapmak mümkün – işçilerde başka bir bilinç olsaydı, hadiselerin belirleyici önemini kavramış olsalardı bu antenin ele geçirilmesine direnirlerdi. Hiç kuşkusuz muzaffer olacak böyle bir direnişten ne doğabileceğini ise izah etmeye gerek yok.

Bu doğaya sahip merkezileşme önlemlerini alan bir genel grevin burjuva devletine dayatacağı felçe uğrama derecesinin geçmişte tanık olunanlardan niteliksel olarak üstün olduğunu kavramak gerekir. Burada çağdaş teknolojinin tekyanlı ve yanlış eleştirisini yapıp, çağdaş teknolojiyi salt bir ezme ve sömürme gücü olarak – ki kapitalist rejimde budur – gören ve bu teknolojinin burjuva toplumu tam da teknikçi olduğundan tüm ücretlilerin toplu ve genelleşmiş eylemi karşısında geçmişe oranla çok çok daha kırılgan hale getirdiğini anlamayanların kavrayışsızlığının en şaşırtıcı yollarından biri ortaya çıkar.

50 ya da 60 yıl önce burjuva zorla bastırması neydi? Halkın üzerine salınan birkaç bin paralı askerd; o sırada yapılacak tek şey vardı: silaha silahla karşılık vermek. Günümüzde toplum çok daha kırılgandır; yüksek hareket yeteneğine sahip olmakla birlikte hep-

si birbirlerine çok sınırlı sayıda sinir merkeziyle bağılı birimler söz konusudur. Bütün telekomünikasyon antenlerini ele geçirin, yayın yapma imkânlarını kesin, on beş dakika sonra merkezileşme proletarya cephesine, devrim cephesine geçer, karşı-devrim ise bütün-üyle merkezsiz kalır.

Fransa'da Mayıs 68 genel grevinin ilk günlerinde İçişleri Bakanının valilerle hiçbir iletişim imkânının kalmadığı bir duruma varılmıştı; valiliklerin sekreterleri, daktilo yazıcıları, memurları dahi grevde olduğundan durum acayip bir hal almıştı. Yani sorun valilerle iletişim kuramıyor olması bile değildi; bunun bir işe yaramamasıydı. İçişleri Bakanının doğrudan valiyle ya da yardımcılardan biriyle iletişim kurması gerekiyordu, yoksa mesaj iletilmiyordu.

Burjuva ve karşı-devrim cephesini kıpırdayamayacak hale getirmek ve merkezileşmenin işçi cephesine geçmesini sağlamak açısından bütün bu telekomünikasyon araçlarının oluşturduğu bu yeni sinir merkezlerinin öneminin anlaşılması çok kritiktir. Bu alanlarda pasif grevin aktif greve dönüştürülmesi otomatik bir merkezileşme demektir. Radyo-TV çalışanların genel grevi sırasında aktif greve geçiş olduğunu düşünün. Bu, radyo-TV'nin tarifi imkânsız bir merkezileştirme gücüyle birlikte grevin hizmetine girmesi anlamına gelir. Karşı-devrim bunun tam olarak bilincindedir: son 15 yılın her karşı-devrimci darbesi her şeyden önce radyo-TV'yi ele geçirmeyi hedeflemiştir. Karşı-devrimciler, şayet radyo-TV halkın ve emekçilerin elinde olsaydı, bunun bir işçi iktidarının merkezileşmesi açısından geçmişte hiçbir zaman var olmamış devasa bir güç sağlayacağını biliyorlardı.

Bundan geleceğe dair sonuçlar çıkarmak ise kesinlikle mümkündür: ilk güç sınamaları işte bu merkezler etrafında patlak verecektir. Belçika jandarması önce grevcileri Cockerill ya da ACEC fabrikalarından çıkartmaya uğraşmakla oyalanmayacaktır – böyle bir şey

yapmak için akıllarını yitirmiş olmaları gerekir. Güçlerini Waremmegarı ya da Haine-Saint-Pierre sınır istasyonuna da yoğunlaştırmayacaklardır. Daha ziyade RTB'ye (Belçika Radyo Televizyonu), posta çeki şubelerine, büyük bankalara yöneleceklerdir. Bir cenahın ya da diğ erinin denetiminde kalmaları halinde olayların genel seyrini bir dönem için belirleyebilecek merkezler aslında bunlardır.

Emekçilerin çok daha büyük bir kitlesinin bilinç kazanmasının alevlenebilmesi ve az çok soyut ve genel tarzda konulduklarında anlaşılmayan belli sayıda şeyin gerekliliğ inin kavranabilmesi tam da, doğ aları gereğ i iktidarın epeyce büyük oranda bir cenahtan diğ erine geç mesini sağ layan bu tür kurumların öz savunması sorunu etrafında mümkündür.

8. İŞÇİ SINIFININ GELENEKSEL ÖRGÜTLERE SADAKATİ VE İKTİDARI ALMA SORUNU

Söz konusu olan şu ana dek genel grevden doğ an ikili iktidarın gelişmesi üzerine söylediklerimle, işçi sınıfının ünlü geçiş hükümeti sorunuyla sonuçlanan haydi diyelim geleneksel siyasî bağılıkları arasındaki eklemlemedir. En saf ve en yüksek biçimiyle temel çelişkiyle karşı karşıyayız.

Genel grev sorunu nesnel olarak siyasî iktidar sorununu gündeme getirir. Federe [federasyon oluşturmuş] grev komiteleri nesnel olarak ikili iktidar organlarıdır. Grev yönetmekten başka yetkiler üstlenmeye başlayan federe grev komiteleri nesnel olarak iktidar organları olarak iş görmeye başlarlar. Ama ne yazık ki bunların hepsi diğ er görüngüyle, yani bu komiteleri seçen ve bunlara destek veren emekçilerin çoğunluğ unun, işçi hareketi tarihinin akışı içerisinde tam da böylesi bir durumda karşı-devrimci karakterlerini en dokuncalı tarzda açığ a vuran reformist partilere destek vermeye devam etmesiyle bağdaşabilir.

Bu konuda tarihin hükmünün kesinlikle açık olduğunu da söylemek gerekir: bu her defasında böyle olmuştur. Rus işçileri 1917 Şubat-Martında her yerde sovyetler seçmişler ve bu sovyetlerde Menşevik ve sağ SR yani reformist bir çoğunluk seçmişlerdir. Alman işçileri 1918 Kasımında işçi konseyleri seçmiş ve bu konseylerde sosyal-demokrat bir çoğunluk seçmişlerdir. İspanyol işçileri 1936 Temmuzunda İspanya'nın her yerinde komiteler oluşturmuşlarsa da bu komitelerin üyelerinin büyük çoğunluğu sosyal-demokratlardan, anarşistlerden ve KP üyelerinden yani, haydi iktidarın bu komiteler tarafından zaptedilmesinin zorunluluğunu anlamayan demesek de, ikili iktidarın doğasını kavrayamayan örgütlerin üyelerinden oluşmuştur. Bu çelişkiyi kavramak zorundayız. Bu çelişkiyi lafla inkâr etmemiz mümkün değildir.

Şunu söyleyemeyiz: “işçiler bilinçli biçimde reformizmden kopmadıkça sovyetleri kurmaları mümkün değildir”. Tarih bunun yanlış olduğunu göstermiştir. Şunu söylememizse daha da az mümkündür: “işçiler reformizmden kopmadıkça sovyetleri kurmamaları gerekecektir” ki Maocuların teorisi de neredeyse budur. Çünkü işçiler ancak ve ancak sovyetleri kurarak ve devrimci bir durum içinde bulunarak sonunda çoğunlukla reformizmden kopacaklardır. O halde hakikî zorluk, en net ifadesini iktidar sorununda bulan hakikî çelişki işte burada bulunur.

Çünkü eğer bu iktidar işçilerin hâlâ sadık oldukları partilerin karşısına çıkarılacak olursa onları bu organların bütün iktidarı almaları gerektiğine ikna etmek mümkün olmayacaktır. Buna karşın, bu partilerin emekçilerin baskısı altında sonunda iktidarı alacakları yanılışına kapılmak da mümkün değildir. Bu marjinal olasılığı peşinen ihtimal dışı bırakamayız ama bu ihtimal son derece olasıdır, Batı Avrupa'da ise ihtimal dâhilinde değildir.

Devrimci hareket bu çelişkiden çıkmak için şimdiye dek iki çözüm öne sürmüştür. Sorunu çözmek için öneriler olan bu çözümler hâlâ geçerli olan yegâne çözümlerdir.

- Bu, propaganda düzeyinde 1917'nin Bolşeviklerinin ünlü ve klasik taktiğidir. Bolşevikler emekçilere şunu söylemekteydiler: “İşçi şuralarında örgütlenmiş durumdasınız ve bu şuraların iktidarı almasını istiyorsunuz. Aynı zamanda hâlâ sosyal-demokrat partiye dair yanlısalarınız var. Partinizden ısrarla sovyetler çerçevesinde tüm iktidarı almasını isteyin”.

Böyle bir ajitasyonun ikili iktidar organlarının şimdiden mevcut olduğu bir devrimci durumda, işçileri işçi partilerine oy vermeye çağıran bir taktikten, İngiltere’de İşçi Partisinin seçimler yoluyla iktidara gelmesini talep eden bir taktikten bütünüyle farklı bir dinamîğe sahip olduğunu ısrarla vurguluyorum. Bu taktik de propaganda amaçları açısından faydalı olmakla birlikte dinamîği itibarıyla tamamen farklıdır. Sanırım biz de gelecekte aynı yoldan geçmekten muaf tutulmayacağız. Bu aşamanın atlanabileceği yegâne ihtimal devrimci örgütlerin işçi sınıfı içinde ta başından itibaren çoğunluğu oluşturması olacaktır ki biz bu ihtimalin önümüzdeki yıllarda imkânsız değilse bile çok az muhtemel olduğunu düşünüyor ve dışarıda bırakıyoruz.

Bununla birlikte, bu geçiş hükümeti şiarının kesin formülasyonuna dikkat etmek gerekir zira bunun işçi sınıfının sadakatinin gerçekliğine tekabül etmesi gerekir. Bu ise değişkenlik gösterebilir. Batı Avrupa’da bugün – belki de bizim Belçika’da diğer ülkelerdeki yoldaşlardan önce saptadığımız – işçi sınıfının sadakatinin eski geleneksel partilerden sendikalara doğru belli bir aktarımı yönünde bir eğilim mevcuttur. Belçika gibi bir ülkede klasik geleneksel reformist biçim Belçika Sosyalist Partisinden çok daha fazla FGTB, İta-

lyâ'da ise haydi sosyal-demokrat parti demeyelim KP'den çok daha fazla sendikalaradır.

O halde, bunu geçiş hükümeti şiarının formüle edilmesinde hesaba katmak gerekir: her halükarda buna sendikaları dâhil etmek ve bazı durumlarda sendikal örgütleri geleneksel politik örgütlerden önce dâhil etmek gerekir. Belçika'da bizim 1960 genel greviyle başlayan tüm bir dönem boyunca geçiş hükümeti şiarı olarak “sendikalara dayanan işçi hükümeti” şiarını benimsediğimiz hatırlanacaktır. Bu şiar Belçika'da işçi sınıfının, işçi hareketinin bir gerçekliğine karşılık gelmekteydi. Gelecek konusunda önyargılı olmamak gerekir zira bu sorun çok somuttur ve işçi sınıfının gerçeklikleriyle değişime uğrar. Bunun bir şemadan ya da 40 yıl önce kaleme alınmış bir metinden çıkmaması, buna karşın her ülkede içinde bulunulan aşamanın somut gerçekliğine uygun düşmesi gerekir.

- Bu çelişkinin çözümünün diğer veçhesi, örgütsel veçhedir. Çok şiddetli bir devrimci kriz olduğunda, tüm ülkeyi hakikaten felce uğratan ve ikili iktidar organları yaratan bir genel grev olduğunda işçi sınıfı ve işçi hareketi içerisinde olağanüstü hızlı bir yeniden kümelenme, olağanüstü hızlı bir yeniden diziliş [bileşme] gerçekleşir. Bu, işçi hareketi tarihinde merkeziliğin büyük ânıdır. Genellikle mücadele içinde hayli çabuk ortak bir paydada buluşan çeşitli ufuklardan, çeşitli çıkış noktalarından merkezci güçler beliriverir. Ki bu da olumlu bir şeydir – burada olumsuz anlamda merkezilikten değil, reformizmden devrime doğru yol alan güçler söz konusu olduğundan olumlu anlamda merkezcilikten bahsediyorum.

O zaman, devrimcilerle merkezçiler arasında işçi iktidarının doğuşu için birkaç kilit mesele etrafında bir eylem birliğinin oluş-

turulması görevi genellikle en önemli örgütsel görev haline gelir. İspanyol Devriminde bunlar anarşist sol, sosyalist sol, POUM ve Troçkistlerdi. Alman Devriminde Bağımsız Sosyalist Partinin sol kanadı, KP ve bazı anarko-sendikalist güçler, Rus Devriminde ise Bolşevik Parti ve Sosyalist-Devrimci Partinin [SR] soluydu.

Hiçkuşku yok ideal durum – yine – devrimci partinin baştan beri bu bir araya geliş içinde hegemonyaya sahip olmasıdır, bu durumda fazla sorun çıkmaz ve yaşanacak olan Rus gelişiminin bir taklidi olabilir. Ancak kötümser bir tahmin yapmakta bir sakınca görmüyorum. Bunun Batı Avrupa’da sıklıkla tekrar edileceğini sanmıyorum. Bunu doğuştan bir kötümserlikle değil, Rusya’daki bu istisnâî durum izah edilmesi gereken bir geçmişin ürünü olduğu için söylüyorum. Bolşevik Parti Rus radikal-solu içinde hegemonyasını, tüm işçi sınıfı içinde on yıl öncesinden hegemonyaya sahip olduğu için kurabilmişti.

Bolşevik Parti, Birinci Dünya Savaşının arifesinde Rus işçi hareketi içinde gerek seçmen kitlesi gerekse basın bakımından, hem sendikalaradaki ağırlık hem de üye sayısı açısından kesinlikle hegemonik konumdaydı. Bu konuda, 1914 başında Sosyalist Enternasyonal Bürosu adına Rusya’yı ziyaret eden Emile Vanderelde’nin, azılı bir Bolşevik düşmanı olmasına rağmen, Bolşeviklerin Rus işçi sınıfı içinde her bakımdan çoğunlukta olduklarını teslim eden ünlü anketi zikredilebilir.

Rusya’da olup biten günümüzde Batı Avrupa’da var olandan bütünüyle farklı bir şeydir. Rus işçi sınıfı gerçeklikte çok az aktif olduğunda bu sınıf bağrında hegemonyaya sahip olan devrimci akım, bu hegemonyasını Şubat-Mart 17’de devrimci dalga halkın tamamına yayıldığında geçici olarak yitirmekle birlikte, altı ay sonrasında oldukça hızlı bir şekilde yeniden kurmuştu. Bunu başarmasını ise her fabrikada işçi kadrolara sahip olmasına ve işçi sınıfı içinde kök salmış olmasına, geçmişteki bu kazanıma borçluydu.

Batı Avrupa'nın hiçbir ülkesinde devrimci öncünün durumu kesinlikle bu değildir. Bu koşullarda, bir devrimci yükselişin yardımıyla dahi, güçlerimizi onla ya da hatta elliyle çarpacağımızı düşünsek dahi – ki böyle bir yükselişte bu mümkündür – çok çok daha önemli bir güç oluşturan büyük kitle akımlarından çıkan merkezci akımlardan bir çırpıda daha güçlü hale gelmemiz pek az muhtemeldir. Alman KP'si Halle Kongresine dek 1919, 1920'de 15 ila 25.000 üyeye sahipken, bağımsız sosyalistlerin sol kanadı 300 ila 500.000 kişiden oluşuyordu. Güç ilişkileri işte bu durumdaydı. İspanya'da – getirilebilecek tüm eleştirilerle birlikte – POUM ve Troçkistler 4 ila 6.000 kişiyken, sosyalist sol ile anarşistlerin sayısı 200 ila 300.000'di. Aynı güç ilişkileri söz konusuydu.

Gelecekte devrimci bir yükselişin başında bundan kökten biçimde farklı güç ilişkilerine tanık olmamız çok az muhtemeldir. Bu da, sol akımlara karşı her türlü sekterlikten kaçınmanın devrimin zaferi açısından hayati bir sorun olduğu, işçi örgütlerinin birleşik cephesi bünyesinde devrimcilerin bir birleşik cephesinin kurulmasının örgütsel biçimlerinin bulunması gerektiği anlamına gelir. Devrimcilerin Birleşik Cephesi derken devrimci partiyle merkez-cilerin cephesini kastediyorum; çünkü devrimci parti içinde yer almayan kim varsa tanımı itibariyle merkezcidir.

Bu Fransa'da Mayıs 68 sırasında somutlanmıştır: bir tür devrimciler cephesi işlerlik kazanmıştır. Tüm eylem inisiyatiflerini alan bu cephe olmuştur. Büyük gösteriler, mitingler vesaire. Yol-daşlarımız bu oluşumlarda her türlü sekterlikten uzak örnek bir rol oynamışlardır. Bu zaten onların Fransızradikal-solu içinde hegemonik bir siyasî güç olarak olağanüstü gelişmelerinin başlangıcını oluşturmuştu. Mesela İtalya'da bu gerçekleşmedi. 69'da grevlerin büyük yükselişi sırasında devrimci grup ve grupçuklar kendi aralarında asgarisinden bir birleşik cephe kurmayı hiçbir zaman başa-

ramadılar. Bunu şimdi bir geri çekilme döneminde, üstelik sağcı bir hatta gerçekleştiriyorlar ama bu klasik bir durum. Bunun ise İtalya'da felaket kabilinden sonuçları oldu.

En yıkıcı örneği alıyorum. 69 sonunda radikal-sol grupların inisiyatifiyle Fiat'ta ilk işçi delegeleri konseyi kurulduğunda, bir ulusal işçi konferansı 3.000 devrimci işçiyi bir araya getirmişti. Bu konferansta çok küçük bir azınlık oluşturan yoldaşlarımız bir mesele üzerinde, Fiat'ta yapılanın aynısının başka İtalyan işletmelerinde de yapılması için tüm devrimcilerin inisiyatif alması için "ölümüne" mücadele verdiler. Bunu yapmanın imkânı vardı zira mevcut güçler bunu yapmaya muktedir. Maocu ve kendiliğindenci grupların hepsi buna aptalca ve tipik ultra-sol argümanlarla karşı çıktılar: "hepimiz deleğeyiz", "deleğeye ihtiyacımız yok", "biz kitleyi özgürleştirmek istiyoruz" vesaire.

Bunun sonucu: sendikal bürokrasi sonunda devrimci öncü yerine komitelerin kuruluşunu yaygınlaştırdı ve böylece başka türlü bütünüyle elinden kaçırabileceği bir hareketin denetimini yeniden sağlayabilmiş oldu. Bunun mantikî sonucuna gelince: 69'da "hepimiz deleğeyiz" diye bağırانlar bugün işçi konseylerini sendikal aygıtla entegre etme manevrasında sendikal bürokrasiye destek olmaktadır.

Ayrıca bu örnek Birleşik İşçi Cephesi mücadelesi çerçevesinde radikal-solun birleşik cephesi mücadelesinin sekterliğin olmasını gerektirdiğini gösterdiği gibi, aynı şekilde bu âlemde raslanılan farklı varyantlar tarafından savunulabilen ultra-solcu ve oportünist tutumlarda mekanik ve kuyrukçu hizalanmaların olmamasını da gerektirdiğini göstermektedir.

Devrimcilere böylelikle tanınan şans nedir? Birkaç tarihsel örnek vermek isterim. 1922'de Bağımsız Sosyalist Partinin sol kanadıyla KP'nin ortaklığı Almanya'da metal işçileri sendikası

(en büyük Alman sendikası) içinde, yönetim de dâhil olmak üzere, çoğunluğun elde edilmesine imkân tanımıştır. 1936'nın Eylül ve Ekim aylarında POUM, anarko-sendikalist sol ve sosyalist sol Katalonya'daki milis komiteleri içinde tartışılmaz bir çoğunluğa sahip olmuştur. Biz POUM'u ya da Alman KP'nin sağ yönetimini eleştirdiğimizde onları, işçi sınıfının çoğunluğunu kazanmak için vaz geçilmez olan bu aşamalardan geçtikleri için değil, bu şansları iktidar sorununu koymak ve çözmek için kullanmadıkları için eleştiriyoruz. Bu sorunu çözenin başka bir yolu yoktur. Bu sorun emperyalist ülkelerdeki işçi sınıfının çoğunluğuna karşı küçük bir azınlıkla çözülmeyecektir.

9. İŞÇİ SINIFININ SİLAHLANMASI VE ÖZSAVUNMA

Radikal-sol işçi konseylerinde şimdiden çoğunluğa sahip olduğunda dahi, burjuvazi derin bir moral bozukluğu ve dağınıklık içinde olduğunda dahi, orta sınıflar kazanacağına inandıkları için giderek artan sayıda işçi sınıfı safına geçiyor olduğunda dahi – ki tüm bunlar olgunlaşan bir devrimci krizin karakteristikleridir – eğer silahlanma sorunu çözülmemişse iktidarın alınması sorunu çözülmeyecektir. Silahlanma sorunu ise çözmek için birbirine bağlanması gereken iki vecheye sahiptir:

1. İşçi sınıfının silahlanması sorunu
2. Burjuva ordusunun dağılması sorunu

Bunların biri olmadan diğeri de olmaz. İşçi sınıfının silahlanmasında bir başlangıç olmadan, burjuva ordusunun dağılması asgarî bir eşiği aşamayacaktır. Troçki bu konuda söylenmesi gereken her şeyi, burjuva ordusu içindeki disiplinin gücüne dair söylenecek klasik ne varsa söylemiştir: bu disiplinin bütünüyle parçalanması ancak ve ancak tekil askerin başka bir yerde, silahlı savunma da dâhil bir savunma bulması halinde mümkündür. Diğer taraftan,

eğer burjuva ordusunda büyük ölçekte bir dağılma yoksa işçi öz savunması da oldukça ilkel belli bir asgarî eşiği aşmayacaktır.

Bu sorunun esas itibariyle teknik değil siyasî bir sorun olduğunu kavramak gerekir. Bu soruyu teknik bir sorunmuşçasına koymayı deneyen herkes er ya da geç devrimin imkânsız olduğu sonucuna varır. Şili Devriminden dersler çıkaran Régis Debray'ın tutumu budur: “Yeterince savaş uçağı pilotumuz yoktu (pilotları kim yetiştirecekti? – EM). Yeterince pilot 73'te de yoktu, 72'de de yoktu, 71'de de yoktu. Eğer işçiler daha erken silahlandırılmaya başlansaydı, pilotlar daha önce vuracaklardı”. Son tahlilde bu, Belçika KP'nin yöneticileriyle girdiğimiz tartışmalarda Stalincilerin açıklamasıdır. Şili sorununa girmek istemiyorum, konu bu değil.

Eğer emekçiler Mayıs 1968'de iktidar sorununu koymaya başlamış olsalardı neler olacağına dair, hiç kuşkusuz akademik, benzer bir tartışma yaşadık. Temel sorun teknik değil politik bir sorundur. Ayrıca bu, zorluğu anlaşılması gereken, teknik çözümleri öne çıkaranların çoğunun bunu aslında daha ileri giderek esas zorduktan kaçmaya çalıştıkları için yaptıklarının anlaşılması gereken çok zor bir problemidir.

Peki, zorluk nedir? Bu daha önce parlamento konusunda işaret ettiğim zorlukla aynı zorluktur. Muhtemel İspanya istisnası dışında Batı Avrupa'daki işçi hareketi geleneğinin tamamına bağlı olarak emekçiler silaha sarılmaya hazır değildirler. Bu onlara kendi gerçek deneyimlerinden bütünüyle kopuk bir kaygı gibi gelir. Gerçekten de kopuktur, bundan zerre kadar kuşku duyulamaz! O halde onları deneyime ve anlayışa sokmak için gerekli dolayimleri bulmak gerekir. Öz savunma probleminin, anti-faşist mücadele sorununun, belirgin grev çadırı deneyimlerinin ve bunların yayılmasının önemi işte buradadır.

Çünkü bu ancak bu deneyimler aracılığıyla daha geniş bir

kitle için daha somut hale gelir. Üzerine yeterince mürekkep akıtılmış olan kadroların hazırlanması ve bu konuda devrimci örgütün rolü sorununu bir kenara bırakıyorum. Çok büyük olan bu zorluk bir kez daha hasmın bizzat kendisi tarafından kısmen azaltılır. Eğer burjuvazi ile devlet, fabrika işgallerinin olduğu, işçi şuralarının [konseylerinin] kurulmuş olduğu ve üretimin bizzat işçiler tarafından örgütlenmeye başladığı, telekomünikasyon merkezlerinin işgal edildiği bir genel greve karşı bütünüyle pasif biçimde tavrı alırlarsa, bu durumda bilinç silahlanma yolunda fazla bir ilerleme kaydetmeyecektir. Ne var ki tüm bu koşullar kısaca sıralandığında bunun pek az muhtemel olduğu anlaşılacaktır: burjuvazinin oldukça çabuk bir karşı saldırısı kesinlikle kaçınılmazdır. Bu karşı saldırı önce küçük başlayıp gitgide büyüyen bir silahlı provokasyon biçimini alır. Devrimci öncünün silahlı öz savunma düzleminde emekçilerin bilincinde ve örgütlenmesinde sıçramalar yaratmak için bu deneyimlerin her birini bir fırsata çevirmekteki rolü bu noktada önem kazanır.

Fabrika işgallerinin ve ikili iktidar organlarının doğuşunun gerçekleştiği genel grev böylece silahlı ayaklanmanın ve iktidarın ele geçirilmesinin gündeme getirilmeye başladığı bir durumu yakınlştırır. Bu konuda devrimcilerin hazırlığı ise her şeyden önce teknik veçhesi ihmal edilmeye gelmez olmakla birlikte ikincil olan politik bir hazırlıktır.

Batı Avrupada son elli yıl boyunca gerçekleşen devrimlerin başarısızlığının nedeni çok az teknik hazırlığın olması değil, siyasî düzlemde eksikliklerin, boşlukların olmasıdır. İspanyol işçi sınıfı büyük şehirlerdeki neredeyse bütün kışlaları silahsızlandırmayı başarabilirdi eğer, bunun nedeni pek de öyle teknik zenginliğe sahip olması değildi. İspanyol işçi sınıfı bunu muazzam bir baskınla başarmıştı. Buna karşın, eğer aynı sınıf iktidarı ele geçirme fırsatını

kullanamadıysa, bunun nedeni işçilerin Temmuzda sahip oldukları teknik imkânlardan Eylülde yoksun olmaları değil, bu konuda siyasi anlayıştan, öncüden ve politik önderlikten yoksun olmalarıydı.

Sunuşumu, Alman Devriminden iktidarın zaptedilmesi sorununun somut biçimde konduğu iki uğrak olan iki örnekle bitirmek istiyorum:

Bu örneklerin ilki General Kapp'ın 1920'deki darbe girişimine karşı yapılan genel grevdir. Darbe girişiminin neden olduğu telaş ve bu darbe girişiminin üç günlük bir genel grev sonrası akamete uğratılmasından doğan muazzam özgüven, sosyal-demokrat partinin ve özellikle sendikanın bile, Almanya'da ilk ve son kez, bir işçi hükümeti sorununu gündeme getirmelerine yol açmıştı.

Alman sendikasının genel sekreteri Legin sendikalardan, sosyal-demokrat partiden, bağımsız sosyalist partiden ve komünist partiden oluşan bir hükümetin kurulmasını gündeme getiriyordu. KP bu fırsatın üzerine atlamamakla, bu talebin derhal hayata geçirilmesi için bir ajitasyon kampanyası başlatmamakla muazzam bir hata işledi. Üstelik Almanya'nın bir bölümünde (Ruhr ve Saksonya) işçiler darbeye karşı koymak için bir kez daha silahlanmışlardı. Bu belirlenmiş ânda bir yarma hareketi mümkündü. Dolayısıyla, bu dönüm noktasının yakalanmamasında belirleyici olan bir silah ve teknik güç eksikliği değil, bir siyasi akıl eksikliği olmuştu.

İkinci örnek Eylül-Ekim 1923 örneğidir. Avrupa tarihinde bir dönüm noktası oluşturan 1923 yılı üzerinde daha önce çok konuştum ve burada bu yılın tam bir betimlemesini yapmam mümkün değil. Alman işçi sınıfı 1923 yazında bir genel grevle Şansölye Kuno'nun muhafazakâr hükümetini düşürür. KP o sırada büyük sendikalarda ve çok sayıda işletme konseyinde çoğunluğu ele geçirmekle meşguldür. KP önderi Brandler'in bir iktidarı alma projesi mevcuttur. Bu tehlikeli olmakla birlikte aptalca olmayan bir

projedir. Bu üç evreli bir projedir. KP önce iki eyalette, Saksonya ve Thuringe’de sosyalist solla bir koalisyon hükümeti kurar. İkinci olarak, KP bu hükümetler içindeki mevzileri silahlı işçi milisleri kurmak için kullanır ve üçüncü olarak Almanya’nın tamamında ayaklanmayı hazırlamak için bu “kıızıl muhafızlar”dan destek alır.

Tabii bu gizli bir proje değildir; herkes, burjuvazi bile bundan haberdardır, proje KP basınında ayan beyan tartışılmıştır. Projenin ikinci evresini kırılğan hale getiren ise hiç kuşku yok burjuvazinin komünist bakanlar işçilerin silahlandırılmasını hayata geçirir geçirmez harekete geçecek olmasıdır. Aynen böyle olmuştur! “Kızıl Muhafızlar”ın kurulması için ilk önlem alınır alınmaz Reichwehr (Alman Ordusu) Saksonya’ya ve Thuringe’ye girip her iki hükümeti de fesh etmiştir. Bu sorunun teknik bir veçhesidir; bunu tartışmak mümkündür.

Peki, öyleyse uzak ara belirleyici olan siyasî veçhe nedir? Saksonya ile Thuringe sol sosyal-demokrat başbakanlar tarafından yönetilen iki Länder (eyalet) idi. Her iki hükümet de sendikaların tam desteğine sahipti. Ordunun bu iki hükümete silahlı saldırısı bir aşağılama, Almanya’da örgütlü işçi hareketine karşı başlatılmış hakiki bir saldırıydı. KP’yi ve işçi öncüyü ulusal düzeyde, silahlanma düzeyi de dâhil bir güç sınamasına sistematik bir biçimde hazırlamış olmak koşuluyla, bu iki Länder’deki ayrıca ikincil olan bu küçük taktik başarıyı dönüştürmek mümkündü.

Yoldaş Brandler’in yapmadığı da buydu. Bu konuda ve özellikle de durumun bir güç sınaması için olgun olup olmadığı konusunda tereddüt içindeydi. Klasik merkezci tarzda zorluğun çevresinden dolandı: bir işçi şuraları [konseyleri], fabrika komiteleri kongresi toplayarak onlara şurasoruyuyöneltti: “Reichwehr’esiilahladirenmeye hazır mısınız?”. Sorunun cevabı baştan belliydi. Durumun sıradışı olgunluğunun bir kanıtı olduğundan bu tür bir kongrede katılan-

ların yaklaşık %40'ının silahlı direnişten yana olduğunu söylemek zorundayım.

Lakin, Troçki'nin durumu özetlerken söylediği gibi: “Eğer te-reddüt içinde bir militan işçi kitlesi karşılarında kendilerine ‘sizi izlemeye hazırım; ne tür bir inisiyatif alıyorsunuz’ diye soran te-reddüt içinde bir önder bulacak olurlarsa, elbette onların iktidarı almaya koşmalarını beklememek gerekir”. Gereken hiç kuşkusuz tam tersi bir ilişkiydi: tek bir çıkış yolu olduğu konusunda hâlâ te-reddüt eden bir kitleyi ikna etmesi ve bu çıkışı bu yönde gerekli ini-siyatifleri alarak çok açık biçimde işaret etmesi gereken çok kararlı bir önderlik. Bolşeviklerin 1917’de yaptıkları da işte buydu.

Kesin olarak belirleyici olan, burjuvaziyle tayin edici bir güç sı-namasının gerekliliğini işçi sınıfının çoğunluğuna benimsetmek için gerekli öznel koşulların hazırlanmasıdır.

Bu sunumun bütün mantığı, bir genel grevin, aktif bir genel gre-vin, işçi şurası seçimlerini olanaklı kılan bir genel grevin böylesi bir güç sınamasını hazırlaması ve işçi tarafında muazzam kozların ol-duğudur. Bir ülke ne kadar çok sanayileşmişse, toplumsal süreçlerin teknikliği ne denli ilerlemişse, işçi cenahında o kadar çok koz bulunur.

Buna karşın, son tahlilde belirleyici etmen eylemde inisiyatif alan cenah olmaya devam eder. Bir gün için dahi olsa eylemde ini-siyatif almak, hasmı belirleyici bir ânda yenilgiye uğratmak, işte bu güç ilişkilerini tamamen değiştirir. Tarihin akışını değiştirmekte de-primci partinin ve öznel etmenin bütün önemi işte burada görülür!

Türkçesi: Osman S. Binatlı

Yabancılaşmanın Nedenleri

ERNEST MANDEL

MARX YABANCILAŞMA KAVRAMIYLA ilk kez Hegel'i inceleyerek karşılaşmıştır. Ancak, garip bir şekilde, Hegel'in çalışmalarından aldığı şey yabancılaşmış emek teorisi değildi. Marx'ın felsefi, siyasi ve toplumsal düşüncesinin başlangıç noktası haline gelen, insanın bir yurttaş olarak devletle olan ilişkisinde yabancılaşmasıydı.

Toplumsal sözleşme teorisi, örgütlü toplumda bireyin, topluluğun kolektif çıkarının temsilcisi olan devlete karşı belli sayıda bireysel hakkindan feragat etmesi gerektiğini savunuyordu. Özellikle Hegel, doğal haklar felsefesinin teorisyenleri tarafından çok güçlü bir şekilde dile getirilen bu fikri geliştirmişti. Bu aynı zamanda Marx'ın Hegel eleştirisinin ve genel olarak eleştirel bir toplumsal düşünür olarak yola çıkışının da başlangıç noktası olmuştur.

1842-43 yıllarında Batı Almanya'nın Ren eyaletinde meydana gelen bazı küçük olaylar (odun hırsızlığındaki sayının artışı ve hükümetin bu kişilere karşı müdahalesi) Marx'ı, kolektif çıkarı temsil etme iddiasındaki devletin bunun yerine toplumun yalnızca bir kesiminin, yani özel mülkiyet sahiplerinin çıkarlarını temsil ettiği sonucuna götürdü. Dolayısıyla bireysel hakların devlete terk edilmesi bir yabancılaşma olgusunu temsil ediyordu; yani insanların gerçekte kendilerine düşman olan kurumlar karşısında hak kaybına uğramasını.

Bu politik-felsefi düzlemde başlayarak, bu arada Almanya'dan kovulan ve Fransa'ya sürgüne giden Marx, oradaki ilk sosyalist ve işçi örgütleriyle temasa geçti ve ekonomi, özellikle de İngiliz politik ekonomisinin klasik yazarları, Adam Smith-Ricardo okulu üzerine çalışmaya başladı. Bu, Marx'ın 1844'te *Paris El Yazmaları* olarak da adlandırılan *1844Ekonomik ve Felsefi El Yazmaları*'nda felsefi ve ekonomik fikirlerin bir sentezine yönelik ilk girişiminin arka planıydı. Ayrıca burjuva toplumunda emeğe ilişkin fikirlerini insanın kaderi, insanın tarihteki konumu ve yeryüzündeki varoluşuna ilişkin fikirlerle bütünleştirme girişimi idi.

Bu ilk gençlik sentez girişimi çok yetersiz araçlarla gerçekleştirilmiştir. O dönemde Marx henüz tam bir ekonomi politik bilgisine sahip değildi; ekonomi politikteki klasik okulun bazı temel kavramlarıyla yeni tanışmaya başlamıştı ve modern sanayi sistemiyle doğrudan ya da dolaylı çok az deneyimi vardı. Tüm bunları ancak önümüzdeki on yıl içinde elde edecekti.

Bu tamamlanmamış erken dönem çalışması çok uzun bir süre bilinmedi. İlk kez 1932 yılında, yazıldıktan yaklaşık yüz yıl sonra yayınlandı. Dolayısıyla, gençliğinde ne düşündüğü ve bazı temel kavramlarına nasıl ulaştığı konusunda hem ekonomik hem de felsefi çevrelerde süregelen tartışmaların çoğu, entelektüel gelişimindeki bu özel dönüm noktasının bilinmemesinden dolayı büyük ölçüde çarpık kaldı.

Bazı kısımları, özellikle de ekonomik kısmı olgunlaşmamış gibi görünse de yine de hem Marx'ın entelektüel gelişiminde hem de insanlığın entelektüel tarihinde önemli bir dönüm noktasını temsil eder. Açıklamaya çalışacağım önemi, yabancılaşma kavramıyla bağlantılıdır.

Yabancılaşma, dini kökenleri olan çok eski bir fikirdir ve ne-redeyse örgütlü dinin kendisi kadar eskidir. Doğuda olduğu gibi

Batı'da da hemen hemen tüm klasik felsefi akımlar tarafından benimsenmiştir. Bu kavram, insanın trajik kaderi olarak adlandırılacak şeyin etrafında döner. En büyük Alman filozoflarından biri olan Hegel, bu fikri seleflerinden devralmış ancak ona yeni bir yön ve önemli bir ilerlemeyi ifade eden yeni bir temel vermiştir. Bunu, insanın trajik kaderi kavramının temelini muğlak bir antropolojik ve felsefi kavramdan emeğe dayanan bir kavrama dönüştürerek yapmıştır.

Marx'tan önce Hegel, insanın yabancılaştığını çünkü insan emeğinin yabancılaştığını söylemişti. İnsan emeğinin bu genel yabancılaşması için iki açıklama getirmiştir. Birincisi, ihtiyaç ve emeğin diyalektiği olarak adlandırdığı şeydir. Ona göre insan ihtiyaçları her zaman mevcut ekonomik kaynakların bir adım önündedir; bu nedenle insanlar tatmin edilmemiş ihtiyaçlarını karşılamak için her zaman çok çalışmaya mahkum olacaklardır. Bununla birlikte, maddi kaynakların örgütlenmesini tüm insan ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğuyla eşitleme girişimi imkansız bir görevdir, asla ulaşılamayacak bir hedeftir. Bu, Hegel'in yabancılaşmış emek olarak adlandırdığı şeyin bir yönüdür.

Felsefi analizinin diğer tarafı biraz daha karmaşıktır. Zor bir keşimde, "dışsallaştırma" (*Entäusserung*) kelimesinde özetlenmiştir. Terim karmaşık ve kulağa yabancı gelse de içeriğini anlamak daha kolaydır. Hegel, felsefi dışsallaştırma kavramıyla, çalışan, bir şeyler üreten her insanın, başlangıçta kafasında var olan bir fikri eserin de gerçekten yeniden ürettiği gerçeğini kastetmektedir. Marx'ın da bu görüşü paylaştığını hemen eklersem bazılarınız şaşırabilir. Aynı fikri, yani insanın yaptığı herhangi bir işin maddi gerçeklikte gerçekleşmeden önce kafasında yaşadığı fikrini *Kapital*'in ilk bölümünde de bulabilirsiniz. Marx'ın yanı sıra Hegel de böylece insanlarla, diyelim ki karıncalar ya da iş başında gibi görünen ama

tamamen içgüdüleriyle hareket eden diğer canlılar arasında temel bir ayrım yapmıştır. Öte yandan insan, önce ne yapmak istediğine dair bir fikir geliştirir ve sonra bu fikri gerçekleştirmeye çalışır.

Hegel bir adım daha ileri giderek şunu sorar: İçimizde önce bir fikir olarak yaşayan şeyi maddi olarak ifade etmeye çalıştığımızda gerçekte ne yapmış oluruz? Kendimizi kaçınılmaz olarak emeğimizin ürününden ayırırız. Kendimizden dışarı yansıttığımız her şeyi, imal ettiğimiz her şeyi, ürettiğimiz her şeyi kendi bedenimizden dışarı yansıtırız ve o bizden ayrı hale gelir. Kafamızda yaşamaya devam eden bir fikir kadar varlığımızın bir parçası olarak kalamaz. Hegel için yabancılaşmış emeğin temel, diyelim ki antropolojik tanımını buydu. Bu nedenle her türlü emeğin yabancılaşmış emek olduğu sonucuna varmıştır çünkü her toplumda ve her koşulda insanlar her zaman emeklerinin ürünlerinden ayrılmaya mahkum olacaktırlardır.

Marx, Hegel tarafından verilen bu iki yabancılaşmış emek tanımını ele aldığı anda, her ikisiyle de çelişir. İhtiyaçlar ve maddi kaynaklar arasındaki uyumsuzluğun, ihtiyaçlar ve emek arasındaki gerilimin sınırlı olduğunu ve tarih tarafından koşullandırıldığını söyler. İnsanın ihtiyaçlarının sınırsız bir şekilde gelişebileceği ya da kolektif emeğinin çıktısının her zaman bu ihtiyaçların altında kalacağı doğru değildir. Bunu tarihsel bir analiz temelinde kesin bir dille reddeder. Özellikle Hegel'in idealist dışsallaştırma ile yabancılaşmayı özdeşleştirmesini reddeder. Marx, kendimizi emeğimizin ürününden ayırdığımızda, emeğimizin ürününün bizi ezmesinin ya da herhangi bir maddi gücün insana karşı dönmesinin zorunlu olmadığını söyler. Böyle bir yabancılaşma, önce içimizde fikirler olarak yaşayan ve sonra nesneler olarak, emeğimizin ürünleri olarak maddi bir varoluş kazanan şeylerin bedenimizin dışına yansıtılmasının sonucu değildir.

Yabancılaşma, toplumun belirli bir örgütlenme biçiminden kaynaklanır. Daha somut olarak, yalnızca meta üretimine dayalı bir toplumda ve yalnızca piyasa ekonomisinin özgül ekonomik ve toplumsal koşulları altında, üretirken içimizden dışarı yansıttığımız nesneler kendi başlarına toplumsal olarak baskıcı bir varoluş kazanabilir ve insanlar üzerinde baskıcı ve sömürücü hale gelen bir ekonomik ve toplumsal mekanizmaya entegre olabilirler.

Hegel'in bu eleştirisinde sözünü ettiğim insan düşüncesindeki muazzam ilerleme, Marx'ın emeğin yabancılaşmasının antropolojik bir özellik, yani insanlığın doğasında var olan ve ortadan kaldırılamaz bir lanet olduğu fikrini reddetmesinden ibarettir. Emeğin yabancılaşmasının her yerde ve gelecekteki tüm zamanlar için insan varlığına bağlı olmadığını söyler. Bu, toplumsal ve ekonomik örgütlenmenin belirli biçimlerinin özgül bir sonucudur. Başka bir deyişle Marx, Hegel'in yabancılaşmış emek kavramını ebedi bir antropolojik kavramdan geçici bir tarihsel kavrama dönüştürür.

Bu yeniden yorumlama insanlık için bir umut mesajı taşır. Marx, insanlığın yeryüzündeki tüm dönemi boyunca yabancılaşmış koşullar altında "alının teriyle" yaşamaya mahkum olmadığını söyler. Özgürleşebilir, emeği özgür hale gelebilir, sadece belirli tarihsel koşullar altında da olsa kendi kendini özgürleştirebilir. Yabancılaşmış emeğin ortadan kalkması için hangi özel toplumsal ve ekonomik koşulların gerekli olduğunu daha sonra tanımlayacağım.

Şimdi yabancılaşma teorisinin *1844 Ekonomik ve Felsefi El Yazmaları*'ndaki ilk sistematik açıklamasından, yirmi yıldan fazla bir süre sonra yayınlanan ana eseri *Kapital*'e geçelim. Yabancılaşma kelimesinin orada neredeyse hiç geçmediği doğrudur.

Son otuz yılda "Marksoloji" adı verilen yeni bir meslek ortaya çıktı. Bu mesleği icra edenler Marx'ın eserlerini okuyor, kitaplarında kullandığı tüm kelimeleri küçük dizin kartlarına yazıyor ve daha

sonra bunların filolojik istatistiklerinden Marx'ın düşüncesi hakkında bazı sonuçlar çıkarmaya çalışıyorlar. Hatta bazı kişiler bu tür biçimsel analizlerde bilgisayar bile kullanmışlardır. Bu “Marx-filologları” şimdiye kadar *Kapital*'de “yabancılaşma” kelimesinin isim ya da fiil olarak kullanıldığı altı yer keşfettiler. Bu muazzam keşfe kesinlikle itiraz etmeyeceğim, ancak birileri yedinci bir nokta bulabilir veya altıncı nokta hakkında bazı anlaşmazlıklar olabilir.

Kapital'in tamamen sözel ve yüzeysel bir şekilde yapılan böyle bir analizine dayanarak, olgun Marx'ın gerçek bir yabancılaşma teorisine sahip olmadığı sonucuna varılabilir. Marx, gençliğinden sonra, olgunlaşmamış gelişiminden sonra, özellikle de 1856-57 ci-varında, emek değer teorisinin doğruluğuna tamamen ikna olduğunda ve bu emek değer teorisini kendisi mükemmelleştirdiğinde, bu teoriyi bir kenara atmış olurdu.

1844 *Ekonomik ve Felsefî El Yazmaları* 1932'de ilk kez yayınlandığında, bu konular etrafında büyük bir tartışma ortaya çıktı. Tartışmada en az üç eğilim ayırt edilebilir. Tartışmaya katılan tüm yazarların isimlerini zikretmeyeceğim, zira bu konuda yüzden fazla kişi yazmıştır ve tartışma sona ermiş olmaktan çok uzaktır. Bazıları gençlik ve olgunluk dönemi çalışmaları arasında bir çelişki olduğunu ve Marx'ın kendi görüşleri tamamen geliştğinde orijinal teori-lerini terk ettiğini söyledi.

Diğerleri ise tam tersini söyledi. Gerçek Marx gençlik eserlerinde bulunur ve daha sonra anlayışının kapsamını yalnızca ekonomik sorunlarla sınırlayarak yozlaşmıştır. Böylece ekonomizm sapmasının kurbanı olmuştur.

Başka insanlar da Marx'ın fikirlerinin önemli ya da esaslı bir evrim geçirdiğini inkar etmeye çalışmıştır. Bunlar arasında Amerikalı Erich Fromm, Fransız Marksist akademisyen Maximilien Rubel ve iki Fransız Katolik rahip, Peder Bigo ve Calvez bulunmaktadır.

Bunlar Marx'ın ilk dönem eserlerinde de sonraki dönem eserlerinde de aynı fikirlerin yer aldığını savunmaktadırlar.

Bu görüşlerin üçünün de yanlış olduğunu düşünüyorum. Marx'ın düşüncesinde on yıldan on yıla birebir tekrar değil, önemli bir evrim söz konusudur. Düşünen, düşünmeye ve yaşamaya devam eden herhangi bir kişi, 60 yaşına geldiğinde 25 yaşındakiyle tamamen aynı şeyi söylemeyecektir. Temel kavramların aynı kaldığı kabul edilse bile, bir miktar ilerleme, bir miktar değişim olduğu açıktır. Daha önce de söylediğim gibi, bu somut durumda evrim daha da çarpıcıdır, çünkü 1844'ün Marx'ı, on ya da on beş yıl sonra geliştirdiği ekonomik teorisinin temel taşı olan emek değer teorisini henüz kabul etmemiştir.

Devam eden bu tartışmadaki en önemli sorulardan biri, olgun Marx'ın bir yabancılaşma teorisine sahip olup olmadığı ya da orijinal yabancılaşma teorisini tamamen terk edip etmediğidir. Belgelere dayanarak çözülebilecek bu tartışma, başka bir talihsiz kaza olmasaydı bu kadar uzun ve sonuçsuz bir şekilde devam etmeyecekti.

Marx'ın bir diğer önemli eseri olan ve 1857-58 yıllarında yazılan, *Kapital*'in tüm ana fikirlerinin ilk kez detaylandırıldığı ve test edildiği bir tür laboratuvar olan 1300 sayfalık *Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie (Ekonomi Politikin Eleştirisinin Temel Anahatları)* da yazıldıktan bir asır sonrasına kadar yayınlanmadı. İlk basımı İkinci Dünya Savaşı'nın başında Rusya'da gerçekleşmiş, ancak nüshaların çoğu savaş nedeniyle yok olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'ne sadece iki kopyasının ulaştığını ve Batı Avrupa'da hiçbir kopyasının bulunmadığını düşünüyorum. Stalin yönetimindeki Ruslar kitabı ikinci kez çoğaltmaya hevesli değildi. Bu nedenle kitabın yeniden basılması ve birkaç ülkede belli sayıda uzman tarafından bilinmesi ancak 1950'lerde, ilk yazılışından neredeyse bir asır sonra gerçekleşebildi.

Ne yazık ki Marx'ın bu büyük eserinin bazı bölümleri İngiliz-

ceye ancak geçen yıl çevrilebildi. Fransızca olarak ise kısa bir süre önce yayınlandı. Dolayısıyla bu tartışmaya katılanlardan bazıları bu önemli eseri bilmedikleri bahanesine sığınmışlardır. Bu eseri okuyan herkes Marksist bir yabancılaşma teorisinin var olduğunu hemen görebilir çünkü *Grundrisse*'de bu kelime, kavram ve analiz düzinelerce kez geçmektedir.

O halde genç Marx tarafından değil de olgun Marx tarafından geliştirilen bu yabancılaşma teorisi nedir? Ve bunu *Kapital*'de ortaya konanla nasıl ilişkilendirebiliriz? Burada ilk olarak tamamen biçimsel bir zorluk var çünkü Marx bu bağlamda üç farklı terim kullanıyor ve bunları birbirinin yerine geçebilecek şekilde kullanıyor. Biri yabancılaşma kavramıdır; diğeri şeyleşme kavramıdır ki bu karmaşık bir kelimedir; üçüncüsü ise meta fetişizmi kavramıdır ki bu daha da karmaşıktır. Ancak bu üç kavramı açıklamak o kadar da zor değil ve anlamlarını netleştirmeye çalışacağım.

Bu analize ekonomik yabancılaşmanın tanımıyla başlayalım. Hemen belirtmeliyim ki, kapsamlı Marksist yabancılaşma teorisinde ekonomik yabancılaşma, sınıflı toplumda insan faaliyetinin neredeyse tüm alanlarını kapsayan çok daha genel bir olgunun yalnızca bir parçasıdır. Ama en belirleyici unsurdur. Öyleyse ekonomik yabancılaşmadan başlayalım. Bunu birbirini izleyen aşamalar halinde ele alacağız. Ekonomik yabancılaşmanın ilk ve en çarpıcı özelliği, insanların üretim araçlarına ve geçim araçlarına özgürce erişimden koparılmasıdır. Bu, insanlık tarihinde oldukça yeni bir gelişmedir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, tarımda üretim araçlarına serbest erişim, dünyanın bazı ülkelerinde, bu arada Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da varlığını sürdürmüştür. Amerikan İç Savaşı sonrasına kadar, kitleler halinde insanların boş bir arazi bulması ve bu arazide özgür çiftçiler, ev sahipleri olarak yerleşmesi imkansız değildi. Avrupa'da bu olasılık iki yüz yıldır,

hatta bazı ülkelerde üç ya da dört yüz yıl önce ortadan kalkmıştı.

Bu tarihsel faktör her yabancılaştırma teorisinin başlangıç noktasıdır çünkü insanların emek güçlerini başka bir kişiye, işverenlerine satmaya zorlandıkları ücretli emek kurumu, ancak toplumun önemli bir kesiminin üretim ve geçim araçlarına özgürce erişiminin engellendiği zaman ve yerde büyük ölçekte var olabilir. Dolayısıyla emeğin yabancılaştırmasının ilk önkoşulu, emeğin temel üretim ve geçim araçlarından koparılmasıyla ortaya çıkar.

Bunun nispeten yeni bir olgu olduğunu söyledim. İkinci bir örnek bunu daha keskin bir şekilde aydınlatılabilir. On dokuzuncu yüzyılda liberal düşünce tarafından ortaçağ toplumu, feodal toplum hakkında yapılan klasik tarihsel eleştiri, toprağı işleyenlerin özgürlüğünün olmamasıydı. Doğru olduğunu düşündüğüm bu eleştiriye karşı çıkmayacağım. O toplumdaki doğrudan üreticiler, köylüler ve serfler özgür insanlar değildi. Özgürce hareket edemiyorlardı; toprağı bağlıydılar.

Ancak feodal toplumun burjuva liberal eleştirmenlerinin unuttuğu şey, insanları toprağı bağlamanın iki taraflı bir olgu olduğuydu. Eğer bir kişi toprağı bağlıysa, toprak da o kişiye bağlıydı. Toprak kişiye bağli olduğu için, feodal ilişkiler içinde yaşayan insanların ücretli işçi olmaya ve emek güçlerini sermaye sahiplerine satmaya zorlanabilecek önemli bir kısmı yoktu. Toprağı erişimleri vardı, kendi geçim araçlarını üretebilir ve bunun bir kısmını kendilerine saklayabilirlerdi. Yalnızca örgütlü feodal toplumun dışında kalan insanlar, gerçekte kanun kaçakları, çünkü başlangıçta oldukları şey buydu, yeni toplumsal sınıfların başlangıç noktası olabilirlerdi – bir yanda ücretli işçiler, diğer yanda tüccarlar.

Emeğin yabancılaştırmasındaki ikinci aşama, toplumun bir kısmının topraktan sürülmesi, üretim araçlarına ve geçim araçlarına erişiminin kesilmesi ve hayatta kalabilmek için emek gücünü piya-

sada satmak zorunda kalmasıyla ortaya çıkmıştır. Yabancılaşmış emeğin temel özelliği budur. Ekonomik alanda ücretli emek kurumu, başka türlü hayatta kalamayacak insanların sahip oldukları tek metayı, emek güçlerini, işgücü piyasasında satmak zorunda kalmalarıdır.

Emek gücünü bir patrona satmak ne anlama gelir? Marx'ın analizinde, hem gençlik hem de olgunluk dönemi çalışmalarında, bu tamamen resmi ve yasal sözleşme ilişkisinin arkasında – emek gücünüzü, zamanınızın bir kısmını, yaşamak için para karşılığında bir başkasına satarsınız – gerçekte tüm insan varlığı ve özellikle de ücretli işçinin yaşamı için derin bir sonuç vardır. Her şeyden önce, uyanık olduğunuz saatlerin büyük bir bölümü üzerindeki kontrolünüzü kaybettiğiniz anlamına gelir. İşverene sattığınız tüm zaman size değil, ona aittir. İşyerinde istediğinizi yapmakta özgür değilsinizdir. Bütün bu süre boyunca ne yapıp ne yapmayacağınızı dikte eden işverendir. Ne üreteceğinizi, nasıl üreteceğinizi, nerede üreteceğinizi o dikte edecektir. O sizin faaliyetlerinizin efendisi olacaktır.

Ve emeğin üretkenliği ne kadar artar ve çalışma haftası ne kadar kısalsa, ücretli bir işçi olarak geçirdiğiniz her saat üzerinde işverenin kontrolü o kadar sıkı olacaktır. Bu kontrolün nihai ve en mükemmel biçimi olan zaman ve hareket çalışmalarında patron, kendi işinde geçirdiğiniz zamanın her saniyesini, kelimenin tam anlamıyla her saniyesini kontrol etmeye bile çalışır.

Bunun üzerine yabancılaşma üçüncü bir biçim kazanır. Ücretli bir çalışan emek gücünü hayatının belirli bir bölümü için işvereni-ne sattığında, emeğinin ürünleri kendisine ait değildir. Emeğinin ürünleri işverenin mülkiyeti haline gelir.

Modern ücretlinin kendi emeğinin hiçbir ürününe sahip olmadığı gerçeği, burjuva toplumuna alışık olan insanlara ne kadar açık görünse de bir bütün olarak insanlık tarihi açısından hiç de

o kadar açık değildir. İnsanlığın var olduğu binlerce yıl boyunca durum böyle değildi. Hem ortaçağ zanaatkârı hem de antik çağın zanaatkârı kendi ürünlerinin sahibiydi. Köylü ve hatta ortaçağın serfi, kendi emeklerinin çıktısının en az yüzde 50'sine, bazen yüzde 60 ve 70'ine sahipti.

Kapitalizmde ücretli çalışan sadece emeğinin ürününün mülkiyetini kaybetmekle kalmaz, aynı zamanda bu ürünler ona karşı düşmanca ve zarar verici bir şekilde işleyebilir. Bu durum makine ile gerçekleşmiştir. İnsan yaratıcılığının bu olağanüstü ürünü, işçi makinenin bir uzantısı olarak hizmet ettiğinde ve hayatının ve işinin temposunu makinenin işleyişine uydurmaya zorlandığında, işçiye karşı bir zulüm kaynağı haline gelir. Bu durum, işçi sınıfının bir kısmının gece boyunca ya da insan yaşamının gündüz ve gece arasındaki normal ritmiyle çelişen tuhaf saatlerde çalışmak zorunda kaldığı vardiyalı işlerde ciddi bir yabancılaşma kaynağı haline gelebilir. Böyle anormal bir program her türlü psikolojik ve sinirsel rahatsızlığa neden olur.

Toplum kapitalistler ve ücretli işçiler gibi düşman sınıflara bölündüğünde emeğin ürünlerinin kazanabileceği baskıcı doğanın bir başka yönü de aşırı üretim krizleri, bunalımlar ya da günümüzde daha ihtiyatlı bir şekilde ifade edildiği gibi durgunluklardır. O zaman insanlar çok fazla ürettikleri için daha az tüketirler. Ve emekleri yetersiz üretken olduğu için değil, emekleri çok üretken olduğu için daha az tüketirler.

Şimdi ekonomik alanda yabancılaşmış emeğin, belirttiğim noktalardan çıkan sonuçlardan kaynaklanan son bir biçimine geliyoruz. İşçinin ve emeğinin yabancılaşması, işçinin yaşamında temel bir şeyin değiştiği anlamına gelir. Bu nedir? Normalde herkesin içinde yaratıcı bir kapasite, belli yetenekler, insani gelişim için kullanılmamış potansiyeller vardır ve bunlar kendi emek faaliyetlerin-

de ifade edilmelidir.

Ancak, ücretli emek kurumu bir kez yaygınlaştığında, bu olasılıklar ortadan kalkar. Çalışma, emek zamanını satan herkes için artık kendini ifade etme aracı değildir. Çalışma sadece bir amaca ulaşmak için bir araçtır. Bu amaç da para kazanmak, ihtiyaçlarınızı karşılamak için gerekli olan tüketim mallarını satın alabilmek için bir miktar gelir elde etmektir.

Bu şekilde insan doğasının temel bir yönü, yaratıcı iş yapma kapasitesi engellenmiş ve çarpıtılmış olur. Çalışma, insanlar için yaratıcı ve üretken değil, zararlı ve yıkıcı bir şey haline gelir. Batı Avrupa’da fabrikalarda çalışmış olan Katolik rahipler ve Protestan papazlar, “işçi rahipler” olarak adlandırılan ve deneyimleri hakkında kitaplar yazmış olanlar, bu noktada Marksizm ile tamamen aynı sonuçlara varmışlardır. Ücretli bir çalışanın fabrikalarda ya da ofislerde geçirdiği saatleri hayatından eksilen zaman olarak gördüğünü beyan ederler. Üretim ve çalışma alanının dışında insani gelişim için özgürlük ve kapasite elde etmek için orada zaman geçirmelidir.

İronik bir şekilde, boş zamanda tatmin olmaya yönelik bu umudun bir yanılsama olduğu ortaya çıkmıştır. On dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında liberal ya da sosyal demokrat eğilimli pek çok insancıl ve hayırsever reformcu, insanların boş zamanları arttığında özgürleşebileceklerini düşünmüştür. Boş zamanın doğasının aynı şekilde ücretli emeğin doğası ve meta üretimi ve ücretli emeğe dayalı bir toplumun koşulları tarafından belirlendiğini anlamadılar.

Toplumsal olarak gerekli emek zamanı kısalıp boş zaman arttığında, boş zamanın ticarileşmesi gerçekleşti. “Tüketim toplumu” olarak adlandırılan kapitalist meta üretim toplumu, boş zamanı meta üretimi, sömürü ve birikim temelinde ekonomik olguların

bütününe entegre etmek için elinden geleni yaptı.

Bu noktada yabancılaşma kavramı salt ekonomik bir olgu olmaktan çıkıp daha geniş bir toplumsal olguya doğru genişlemiştir. Bu daha geniş uygulamaya giden ilk köprü, tüketicinin yabancılaşması kavramıdır. Şimdiye kadar sadece yabancılaşmış emeğin sonuçlarından bahsettik. Ancak Marx'ın 1844 gibi erken bir tarihte anladığı gibi kapitalist toplumun temel özelliklerinden biri, insan ihtiyaçlarına ilişkin yerleşik çelişkisidir. Bir yandan, her kapitalist girişimci mümkün olduğunca az ücret ödeyerek kendi ücretlilerinin insani ihtiyaçlarını mümkün olduğunca sınırlamaya çalışır. Aksi takdirde birikim yapmak için yeterli kar elde edemez.

Öte yandan, her kapitalist diğer tüm kapitalistlerin işgücünde ücretli çalışanlar değil, potansiyel tüketiciler görür. Bu nedenle bu diğer ücretlilerin tüketim kapasitesini sonuna kadar artırmak ister, aksi takdirde üretimi artıramaz ve kendi işçilerinin ürettiklerini satamaz. Dolayısıyla kapitalizm insanların ihtiyaçlarını sürekli olarak genişletme eğilimindedir.

Belli bir noktaya kadar bu genişleme, herkesin az ya da çok iyi koşullarda beslenmesi, barınması ve giydirilmesi gibi temel gereksinimler gibi gerçek insani ihtiyaçları karşılayabilir. Ancak çok hızlı bir şekilde, kapitalizm her şeyi ticarileştirme ve mümkün olduğunca çok alet satma çabasıyla, her türlü rasyonel insani ihtiyacın ötesine geçer ve sistematik, büyük ölçekli bir şekilde yapay ihtiyaçları teşvik etmeye ve canlandırmaya başlar. Bunlardan bazıları absürd ve grotesktir. Bir örnek vereyim. Amerikalı bir yazar, Jessica Mitford, *The American Way of Death* adında eğlenceli bir kitap yazdı. Kitapta, insanları daha pahalı tabutlar satın almaya teşvik etmeye çalışan cenaze levazımatçılarının uygulamaları anlatılmaktadır; böylece sevgili ölümler köpük şilteler üzerinde sadece huzur içinde değil, hafifçe de dinlenebileceklerdir. Satış görevlileri bunun cesedi

değil, tüketicinin duygularını tatmin ettiğini söyler.

Cenaze işinin para kazanmaya yönelik bu grotesk girişiminde gerçek bir ihtiyacın söz konusu olmadığını gözlemlemeye gerek var mı? Aile üyelerini kaybeden insanların keder duygularından bu şekilde çıkarıcı bir şekilde beslenmek skandaldır.

Bu tür bir yabancılaşma artık sadece ekonomik değil, toplumsal ve psikolojik bir nitelik kazanmıştır. İhtiyaçları sürekli olarak rasyonel olanın sınırlarının ötesine taşıyan bir sistemin motivasyonu nedir? Bu, insanlarda bilerek ve isteyerek kalıcı ve değersiz tatminsizlikler yaratmaktır. İnsanlar tam ve sağlıklı bir şekilde tatmin olsalardı kapitalizmin varlığı sona ererdi. Sistem insanlarda sürekli yapay tatminsizlik yaratmalıdır çünkü bu tatminsizlik olmadan gerçek insan ihtiyaçlarından giderek daha fazla uzaklaşan yeni aletlerin satışları arttırılamaz.

Bu türden sistematik hayal kırıklıkları yaratmaya yönelmiş bir toplum, günlük gazetelerin suç sayfalarında kaydedilen kötü sonuçları doğurur. Değersiz bir tatminsizliği besleyen bir toplum, bu tatminsizliğin üstesinden gelmek için her türlü antisosyal girişimi de besleyecektir.

Tüketiciler olarak insanların bu yabancılaşmasının ötesinde, yabancılaşmanın çok önemli iki yönü vardır. Bunlardan biri genel olarak insan faaliyetlerinin yabancılaşmasıdır. Diğeri ise insanın en temel özelliklerinden biri olan iletişim kurma kapasitesine yabancılaşmasıdır.

Yabancılaşma kavramının genel olarak insan faaliyetlerine genişletilmesiyle kastedilen nedir? Meta üretimine ve aşırı uzmanlaşmanın sınırlarına itilmiş bir toplumsal işbölümüne dayalı bir toplumda yaşıyoruz. Sonuç olarak, belirli bir işte çalışan veya geçimini sağlamak için belirli bir tür faaliyette bulunan insanlar son derece dar bir ufka sahip olma eğiliminde olacaklardır. Sadece kendi uz-

manlık alanlarındaki sorunları ve meşguliyetleri görerek mesleklerinin esiri olacaklardır. Ayrıca bu sınırlılık nedeniyle kısıtlı bir sosyal ve siyasi farkındalığa sahip olma eğiliminde olacaklardır.

Bu içe kapanık ufukla birlikte çok daha kötü bir şey ortaya çıkar: insanlar arasındaki ilişkileri şeyler arasındaki ilişkilere dönüştürme eğilimi. Bu, Marx'ın *Kapital*'de bahsettiği o meşhur "şeyleşme" eğilimidir, toplumsal ilişkilerin şeylere, nesnelere dönüştürülmesidir.

Olaylara bu şekilde bakmak, yabancılaşma teorisinin bir uzantısıdır. İşte geçen gün bu ülkede tanık olduğum bu dönüşümün bir örneği. Restoranlardaki garsonlar ve servis elemanları, bu şeyleşme sürecinin yaratıcıları değil, kurbanları olan yoksul emekçilerdir. Hatta bu olguya nasıl dahil olduklarının bile farkında değiller. Sistemin ve sahiplerinin kendilerine dayattığı işte en fazla sayıda müşteriye hizmet vermek için ağır baskı altındayken, müşterilere yalnızca verdikleri siparişler biçiminde bakarlar. Bir garsonun bir kişiye hitaben "Ah, siz sığır konservesi ve lahanasınız" dediğini duydum. Siz Bayya da Bayan Brown değilsiniz, belirli bir yaşta ve belirli bir adrese sahip bir kişi değilsiniz. Siz "sığır konservesi ve lahanasınız" çünkü garsonun aklında pek çok insanın stres altında aldığı siparişler vardır.

Bu şeyleşme alışkanlığı, işçilerin insanlık dışı ya da duyarsız olmalarından kaynaklanmamaktadır. Meta üretimine ve onun aşırı işbölümüne dayanan belirli bir insan ilişkisi türünden kaynaklanır; tek bir ticaretle uğraşan insanlar, hemcinslerini yalnızca müşteri olarak ya da onlarla kurdukları ekonomik ilişkilerin merceğinden görme eğilimindedir.

Bu bakış açısı günlük dilde ifadesini bulmaktadır. Japonya'nın başlıca ticaret ve sanayi başkenti olan Osaka şehrinde, karşılaştığınız insanlara hitap ederken kullanılan yaygın üslubun "Nasılsınız?" değil, "İşler nasıl?" ya da "Para kazanıyor musunuz?" olduğunu duy-

muştum. Bu, burjuva ekonomik ilişkilerinin sıradan insan ilişkilerini kayda değer ölçüde insanlıktan çıkaracak kadar tamamen nüfuz ettiğini göstermektedir.

Şimdi yabancılaşmanın nihai ve en trajik biçimine geliyorum, bu da iletişim kurma kapasitesinin yabancılaşmasıdır. İletişim kurma kapasitesi insanın en temel özelliği, insan olma niteliği haline gelmiştir. İletişim olmadan örgütlü bir toplum olamaz çünkü iletişim olmadan dil, dil olmadan da akıl olmaz. Kapitalist toplum, sınıflı toplum, meta üreten toplum bu temel insani kapasiteyi engelleme, yönünü değiştirme ve kısmen yok etme eğilimindedir.

Bu sürece üç farklı düzeyde üç örnek vereyim, en sıradan bir vakadan başlayarak. İnsanlar iletişim kurmayı nasıl öğrenir? Bebekken psikologların sosyalleşme süreci olarak adlandırdıkları bir süreçten geçerler ve konuşmayı öğrenirler. Uzun bir süre boyunca küçük çocukları sosyalleştirmenin ana yöntemlerinden biri oyuncak bebeklerle oynamak olmuştur. Çocuklar bebeklerle oynarken kendilerini kopyalarlar, kendilerini kendi bireyselliklerinin dışına yansıtırlar ve bu diğer benlikle bir diyalog sürdürürler. Kendi dilleri ve oyuncak bebeğin dili olmak üzere iki dil konuşurlar ve böylece kendiliğinden doğası gereği dil ve zeka gelişimini kolaylaştıran yapay bir iletişim sürecini devreye sokarlar.

Son zamanlarda endüstri konuşan bebekler üretmeye başladı. Bunun bir ilerleme işareti olduğu düşünülüyor. Ancak bebek bir kez konuştuğunda, diyalog sınırlıdır. Çocuk artık iki dilde ya da aynı kendiliğindenlikle konuşmaz. Konuşmasının bir kısmı yönlendirilmiş ve bazı kapitalist şirketler tarafından yönlendirilmiştir.

Bu şirket, oyuncak bebeğin çocuğun zihninden çıkabilecek herhangi bir gevezelikten daha mükemmel konuşmasını sağlayan en büyük eğitimcileri ve psikologları işe almış olabilir – ancak bu konuda bazı şüphelerim var. Yine de diyalogun spontane doğası kıs-

men engelleniyor, bastırılıyor ya da saptırılıyor. Diyalog ve iletişim kapasitesi daha az gelişmekte ve dolayısıyla bebeklerin konuşmadığı ve çocukların onlara kendi dillerini vermek zorunda kaldıkları daha geri zamanlara kıyasla daha az zeka oluşmaktadır.

İkinci bir örnek daha sofistike bir düzeyden alınmıştır. Toplumsal-maddi çıkarlar tarafından bölünmüş ve sınıf mücadelesinin sürdüğü her sınıflı toplum, barikatların farklı taraflarında duran insanlar arasındaki iletişim kapasitesini bir dereceye kadar bastırır. Bu, herhangi bir bireysel bakış açısından zeka, anlayış ya da dürüstlük eksikliği meselesi değildir. Bu basitçe, önemli bölücü maddi çıkarların herhangi bir birey grubu üzerinde uyguladığı engelleyici baskıların etkisidir.

İşçi ve işveren temsilcileri arasında ciddi bir gerilimin yaşandığı ücret pazarlıklarında bulunmuş olan herkes –gerçek ücret pazarlıklarından bahsediyorum, sahte ücret pazarlıklarından değil– ne demek istediğini anlayacaktır. İşveren tarafı, son derece iyi niyetli ve liberal görüşlere sahip olsa bile, işçilerin ne hakkında konuştuğunu anlayamaz ya da sempati duyamaz, çünkü maddi-toplumsal çıkarları diğer tarafın en çok neyle ilgilendiğini anlamalarını engeller.

Bu engellemenin başka bir düzeyde (işverenler değil işçiler söz konusu olduğu için) çok çarpıcı bir örneği, 1968 yılında New York'ta Birleşik Öğretmenler Federasyonu'nun okul sistemi üzerindeki kontrolün ademi merkezileştirilmesine karşı yaptığı trajik grevde yaşandı. Kötü niyetli insanlar, aptallar ya da ahmaklar greve çok fazla katılmadı. Aslında bunların çoğu bir süre önce liberal ya da hatta sol olarak adlandırılırdı. Ancak toplumsal çıkar ve toplumsal çevrenin çok güçlü baskıları nedeniyle, diğer tarafın, yani çocuklarının eğitimi üzerinde toplum kontrolü isteyen Siyah ve Porto Rikolu kitlelerin neden bahsettiğini anlamaktan acizdiler.

Dolayısıyla Marksist yabancılaşma kavramı, toplumun ezilen

sınıflarının çok ötesine uzanmaktadır. Ezenler de toplumun çoğunluğuyla insani bir temelde iletişim kuramadıkları için insani kapasitelerinin bir kısmına yabancılaşmışlardır. Sınıflı toplum ve onun derin farklılaşmaları var olduğu sürece de bu kopuş kaçınılmazdır.

Bu yabancılaşmanın bireysel ölçekteki bir başka korkunç ifadesi de meta üretimine ve işbölümüne dayalı bir toplumun kaçınılmaz olarak pek çok insanda yarattığı muazzam yalnızlıktır. Bizim toplumumuz “herkes kendi başının çaresine baksın” ilkesine dayalı bir toplumdur. Aşırıya kaçan bireycilik aynı zamanda aşırıya kaçan yalnızlık demektir.

Bazı varoluşçu filozofların iddia ettiği gibi insanın her zaman özünde yalnız bir varlık olduğu doğru değildir. İlkel toplumlarda yalnızlık kavramının ortaya çıkamayacağı entegre kolektif yaşam biçimleri olmuştur. Yalnızlık, meta üretimi ve işbölümü nedeniyle ancak burjuva toplumunda insan gelişiminin belli bir aşamasında ortaya çıkmaktadır. Ve ne yazık ki o zaman akıl sağlığının sınırlarının ötesine geçebilen muazzam bir uzantı kazanır.

Psikologlar ellerinde teyplerle dolaşp dükkanlarda ya da sokakta insanlar arasında geçen belli türden diyalogları dinlemişlerdir. Daha sonra bu diyalogları dinlettiklerinde, aralarında hiçbir alışveriş olmadığını keşfetmişlerdir. İki kişi birbirleriyle bir kez bile karşılaşmadan paralel çizgiler boyunca konuşmuşlardır. Her biri içini dökmek, yalnızlığından kurtulmak için fırsat kolladığı için konuşur ama karşısındakinin ne söylediğini dinlemekten acizdir.

Tek buluşma yeri diyalogun sonunda vedalaştıkları andır. Bu vedalaşma bile hüznölüdür çünkü bir sonraki buluşmalarında yalnızlıklarından kurtulma ihtimalini saklı tutmak isterler. Fransızların dialogue de sounds dedikleri, sağırılar arasındaki diyalogları, yani diğer insanları anlamaktan ya da dinlemekten aciz insanlar arasındaki diyalogları sürdürürler.

Bu elbette aşırı ve marjinal bir örnektir. Ne mutlu ki toplumuzun çoğunluğu henüz bu durumda değil, aksi takdirde toplumsal ilişkilerin tamamen çökmesinin eşiğinde olurduk. Yine de kapitalizm, tüm korkunç sonuçlarıyla birlikte bu aşırı yalnızlık alanını genişletme eğilimindedir.

Bu çok karanlık bir tablo gibi görünür ve bu karanlık tablo kuşkusuz çağımızın karanlık gerçekliğine karşılık gelir. Batı'nın gelişmiş ülkelerinin çoğunda ruhsal hastalık eğrisi maddi zenginlik ve gelir eğrisine paralel olarak tırmanıyorsa, bu kasvetli tablo Marksist eleştirmenler tarafından icat edilmemiştir, içinde yaşadığımız toplumsal ve ekonomik gerçekliğin çok köklü yönlerine karşılık gelmektedir.

Ancak, daha önce de söylediğim gibi, bu vahim durum hiç de umutsuz değildir. İyimserliğimiz, emeğin yabancılaşmasının köklerine ve burjuva toplumunda insanın yabancılaşmasının özgül ifadelerine ilişkin tüm bu analiz tamamlandıktan sonra, artık emeğin yabancılaşmasının ve insanın yabancılaşmasının olmayacağı bir toplumun öngörülebileceği kaçınılmaz sonucunun ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bu tarihsel olarak üretilmiş ve insan yapımı bir kötülüktür, doğadan ya da insan doğasından kaynaklanan bir kötülük değildir. İnsan tarafından yapılan her şey gibi, bu da insan tarafından ortadan kaldırılabilir. Bu durum tarihin bir ürünüdür ve tarih tarafından yok edilebilir ya da en azından daha fazla ilerleme ile kademeli olarak üstesinden gelinebilir.

Dolayısıyla Marksist yabancılaşma teorisi, yabancılaşmanın kademeli olarak ortadan kalkması ve nihai olarak ortadan kaldırılması için gerekli koşulların yaratılması yoluyla bir yabancılaşmama teorisini ima eder ve içerir. "Aşamalı olarak ortadan kalkma" ifadesini vurguluyorum çünkü böyle bir süreç ya da kurum, meta üretiminin, devletin ya da toplumun sınıflara bölünmesinin bir

hükümet kararnamesi ya da bildirisiyle ortadan kaldırılamayacağı gibi, emir ya da bir kalem darbesiyle de ortadan kaldırılamaz.

Marksistler yabancılaştırmanın kademeli olarak ortadan kalkmasının toplumsal ve ekonomik önkoşullarının ancak dünya sosyalist devriminin başlatacağı sınıfsız bir toplumda gerçekleşebileceğini bilirler. Sınıfsız bir sosyalist toplum derken elbette Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ya da Çin'de var olan toplumları kastetmiyorum. En iyi durumda bunlar kapitalizm ile sosyalizm arasında bir yerde bulunan geçiş toplumlarıdır. Özel mülkiyet ortadan kaldırılmış olsa da toplumun sınıflara bölünmüşlüğü henüz ortadan kaldırmamışlardır, hala farklı toplumsal sınıflara ve farklı toplumsal katmanlara, iş bölümüne ve meta üretimine sahiptirler. Bu koşulların bir sonucu olarak, hala yabancılaştırılmış emeğe ve yabancılaştırılmış insanlara sahiptir.

İnsanın yabancılaştırmasının, yabancılaştırılmış emeğin ve insanın yabancılaştırılmış faaliyetlerinin ortadan kalkmasının önkoşulları, tam da az önce saydığım süreçlerin devam etmesiyle yaratılabilir: meta üretiminin ortadan kalkması, ekonomik kıtlığın ortadan kalkması, üretim araçlarının özel mülkiyetinin ortadan kalkmasıyla toplumsal işbölümünün ortadan kalkması ve kol emeği ile entelektüel emek, üreticiler ile yöneticiler arasındaki farkın ortadan kalkması. Tüm bunlar, emeğin doğasının para, gelir ve tüketim araçları elde etmek için zorlayıcı bir gereklilikten, insanların kendi içsel ihtiyaçlarını karşıladığı ve yeteneklerini ifade ettiği için yapmak istedikleri gönüllü bir mesleğe yavaş yavaş dönüşmesini sağlayacaktır. Emeğin bu şekilde çok yönlü yaratıcı insan faaliyetine dönüşmesi sosyalizmin nihai hedefidir. Ancak buna ulaşıldığında yabancılaştırılmış emek ve onun tüm zararlı sonuçları ortadan kalkacaktır.

Çeviri: Yener Çıracı

<https://birdunyaceviriblog.wordpress.com/2024/07/10/>

yabancilasmanin-nedenleri-ernest-mandel/

Devrimci Öğrenci Hareketi

ERNEST MANDEL

Giriş

Ernest Mandel, 1968 yılının Eylül ve Ekim aylarında, Harvard'dan Berkeley'e, Montreal'den Vancouver'e olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Kanada'da otuz üç üniversitede konuşmalar yapmıştır.

Kolombiya Üniversitesi Demokratik Bir Toplum İçin Öğrenciler Birliği'nin (SDS) desteğiyle gerçekleşen devrimci öğrenciler hareketlerinin uluslararası toplantısında yaptığı konuşma, bu toplantının ve Mandel'in Amerika gezisinin en önemli olayı olarak kabul edilir. Bu buluşma New York Üniversitesi Eğitim Fakültesi oditoryumunda 21 Eylül'de gerçekleşti. 600'den fazla öğrenci toplanmıştı ve tartışma saatler boyunca sürdü. Bu gecede gerçekleşen söyleşinin ana temalarını ve Ernest Mandel'in tartışma sırasındaki temel katkılarını aşağıda bulabilirsiniz.

1. Teori ve Pratik

Berlinli öğrencilerin lideri Rudi Dutschke ve birçok öğrenci temsilcisi, eylemliliklerine yön veren temel düşüncenin; teori ve pratiğin birliği, devrimci teori ve devrimci pratiğin birliği olduğunu ifade ettiler. Bu keyfi bir seçim değildir. Teori ve pratiğin birliği, Avrupa'da Amerika'da veya dünyanın başka bir yerinde olmuş olan

devrimlerden edinilmiş tarihsel deneyimin en önemli derslerinden biri olarak kabul edilebilir. Bu düşüncüyü içinde taşıyan tarihsel gelenek Babeuf'den başlar ve Hegel aracılığıyla Marx'a ulaşır.

Bu ideolojik kazanım, toplumu yeniden kurmak, insanın pazar ekonomisinin kör güçleri tarafından tahakküm altına alındığı bir durumun aşılması ve insanın kendi yazgısını kendi eline almasını amaçlayan insanlığın büyük özgürleşme hareketinin bilinçli bir çaba tarafından yönlendirilmesini varsayar. Bu bilinçli özgürleşme edimi; insan, yaşadığı toplumsal çevrenin, mücadele etmesi gereken toplumsal güçlerin ve bu özgürleşme hareketinin genel toplumsal ve ekonomik koşullarının bilincine sahip olmadığı sürece etkili bir biçimde ve sonuna kadar sürdürülemez.

Günümüzün tüm özgürleşme hareketleri için teori ve pratiğin birliğinin temel bir yön gösterici olması gibi Marksizm de devrimin, bilinçli devrimin ancak insanın içinde yaşadığı toplumun doğasını ve bu toplumun ekonomik ve toplumsal gelişmesinin altında yatan harekete geçirici güçleri anlaması koşuluyla başarılı olabileceğini öğretir. Başka türlü söylenirse, eğer insan toplumsal evrimi yöneten güçleri anlamazsa, bu evrimi bir devrime dönüştüremez. Bu Avrupa'daki devrimci öğrenci hareketine Marksist teorinin dahil ettiği temel kavrayıştır. Teori ve pratiğin birliği ve toplumun nesnel gelişmelerinin Marksizm açısından kavranışının, bu iki düşüncenin, Avrupa'da öğrenci hareketinin doğmasından çok önce var olduğunu ve Avrupa öğrenci hareketi tarafından kendi deneyiminin bir sonucu olarak yeniden keşfedildiğini ve pratik mücadeleye yeniden dahil edildiğini göstermeye çalışacağız.

Öğrenci hareketi, her yerde öğrencilerin kendi akademik kurumları içinde, fakültelerde, yüksek okullarda deneyimledikleri dolayimsız koşullara karşı bir başkaldırı olarak başlar ve durum Amerika Birleşik Devletleri'nde de bundan farklı değildir. Bu du-

rum az gelişmiş ülkelerde farklı olsa da bizim yaşamakta olduğumuz Batı toplumlarında oldukça barizdir. Az gelişmiş ülkelerde öğrenci gençliğini veya öğrenci olmayan gençliği ayaklanmaya çağıran başka durumlar ve güçler vardır. Buna karşın son iki yüzyıldır, Avrupa'da üniversiteye giden öğrenci tipi, ne ders ortamında, ne ailevi koşullarında ne de kent yaşamı içinde toplumsal başkaldırının aciliyet içeren nedenlerini ortaya koyamadı.

Tabii ki, bunun istisnaları var. ABD'deki siyah cemaat bunlardan biri; diğeri ise Batı Avrupa'daki düşük ücretlere çalıştırılan göçmen işçiler. Batılı ülkelerin çoğunda bu en yoksul proleter ortamdan gelen üniversite öğrencileri çok küçük bir azınlık oluşturuyorlar. Öğrencilerin geniş çoğunluğu ya küçük burjuvazi ya orta burjuvazi ya da ücretlilerin en üst kesiminden geliyorlar. Üniversiteye başladıklarında, o ana kadar sürdürdükleri varoluşları, onları, toplumsal başkaldırının nedenlerini tümüyle ve açık bir biçimde anlamaya hazırlamamış oluyor. Bu nedenleri ancak üniversite'de kavriyorlar. Burada; siyasi bilince sahip istisnai küçük bir azınlığa değil, kendilerini başkaldırı yoluna sokan birtakım koşullarla karşı karşıya kalan geniş öğrenci kitlesine gönderme yapıyorum.

Bu kitle, örgütlenme, yapı ve üniversitedeki yetersiz ders programlarının yanı sıra burjuva üniversitesi içinde, öğrencilerin git-tikçe büyüyen bir fraksiyonu için katlanılmaz hale gelen maddi, toplumsal ve siyasi bir dizi olguyla karşılaşiyor.

Burada; öğrenci başkaldırısının nedenlerini anlamaya çalışan burjuva teorisyenlerinin ve pedagoglarının, uzun zamandır genel toplum analizlerinden dışladıkları bazı unsurları öğrenci ortamı hakkındaki analizlerine yeniden almak zorunda kaldıklarını belirtmekte fayda var.

Birkaç gün önce Toronto'dayken, Bir Kanadalı pedagog öğrenci başkaldırısının nedenleri üzerine bir ders veriyordu. Nedenleri

diyordu: “Tümüyle maddi. Nedenlerinin maddi olması yaşam koşullarının yeterli olmamasından, 19.yy’ın işçileri gibi kötü muamele görmelerinden kaynaklanmıyor. Ders programlarının düzenlenmesine, üniversitede geçirdikleri beş, altı yıl boyunca varoluşlarının belirlenmesine katılmaya hiç hakları olmamasından kaynaklanıyor. Biz bir tür üniversite proletaryası yaratık.”

Proletaryanın bu Marksist olmayan tanımını kabul etmesem bile, bu burjuva pedagogunun kısmen de olsa genelleşmiş öğrenci başkaldırısının nedenlerinden birini ortaya koyduğunu düşünüyorum. Burjuva üniversitelerinin yapısı burjuva toplumunun genel hiyerarşik yapısının sadece bir yansımasıdır. Alt düzeydeki toplumsal bilinçlerine rağmen bu durum öğrenciler için tahammül edilmez olmuştur. Bazı Batı Avrupa ülkelerinde ve muhtemelen ABD’de de burjuva toplumu, son kuşakta işlemekte olduğu haliyle, klasik burjuva ailesinin ileri derecede parçalanmasına yol açmıştır. Gençler, muhalif öğrenciler ailelerinkinden başlamak üzere tüm otoriteleri sorgulamanın pratik deneyimi tarafından eğitilmişlerdir. Bu durum günümüzün Almanya’sı söz konusu olduğunda oldukça belirgindir.

Eğer Alman gündelik yaşamını biraz biliyorsanız, veya edebiyattaki yansımalarını çalışıyorsanız, ikinci dünya savaşına kadar bu ülkenin ailevi otoritenin dünyadaki en az sorunsallaştırıldığı ülke olduğunu görürsünüz. Çocukların ailelerine itaat etmesi, toplumun dokusuna çok derin bir biçimde işlemişti. Ama günümüzün Alman gençliği bir dizi acı deneyime maruz kaldı. Öncelikle çoğu Nazizm’i kabul etmiş, sonrasında soğuk savaş kucaklamış ve sözde *halk kapitalizminin* (*pazarın* toplumsal ekonomisi olarak da adlandırılan) hiç bir gerileme, kriz ve toplumsal sorunla sarsılmayacağı inancıyla rahata kavuşan bir ebeveynler kuşağının çocuklarıdır. Bu iki veya üç ebeveyn kuşağının art arda gelen siyasi ve ahlaki iflasları günümüz gençliğinin büyüklerinin otoritesini hor

görmesine ve üniversiteye geldiklerinde her türden otoriteye şüpheyile ve ihtiyatla yaklaşmalarına yol açmıştır.

Öncelikle tüm gerçekliğe, uzak olan -en azından sosyal bilimlerin alanında- hocalarının ve üniversite kurumlarının otoritesiyle karşı karşıya kaldılar. Gördükleri dersler dünyada veya başka Batılı ülkelerde olmakta olanların bilimsel ve nesnel bir analizine katkı sunmuyordu. Akademik otoriteye karşı bu meydan okuma hızla eğitimin içeriğine karşı bir itiraza dönüştü.

Ayrıca, ABD'de kuşkusuz daha iyi ama Avrupa'daki üniversitelerde tatmin edici koşullara sahip değiliz. Üniversiteler kaldırabileceklerinden çok fazla öğrenciye sahipler. Binlerce öğrenci hocalarını ancak hoparlörlerden dinleyebiliyor. Hocalarıyla konuşamıyor, ilişkiye geçemiyor, fikir alışverişi yapamıyor, normal hoca öğrenci diyalogu kuramıyor. Konut ve beslenme koşulları da çok kötü. Fakat vurgulamalıyım ki bu maddi koşullar düzeltilmiş olsa bile başkaldırı sürecektir. Maddi koşullara kıyasla, üniversitenin otoriter yapısı ve verilen eğitimin uygun olmayan içeriği hoşnutsuzluğun bence daha önemli nedenlerini oluşturuyor.

Bu yüzden Batılı yeni-kapitalist¹ toplumun farklı kurumlarının liberal kesimleri tarafından yapılmaya başlanan üniversite reformları muhtemelen başarısız olacaklar. Bu reformlar amaçlarına ulaşamayacaklar çünkü öğrenci başkaldırısının hakiki nedenlerine yönelik değiller. Öğrenci yabancılaşmasının nedenlerini ortadan kaldırmaya çalışmadıkları gibi uygulandıkları takdirde, söz konusu yabancılaşmanın artmasına neden olacaklar.

Batılı liberal reformcular tarafından önerildiği haliyle bu üni-

1 Yeni-kapitalist terimi burada, *kapitalizmin üçüncü çağı* anlamında yani sadece tekelci kapitalizmin (sömürgeci kapitalizmin) bir aşamasını ifade etmek için kullanılmıştır. Kapitalist üretim biçiminin içsel çelişkilerinin herhangi bir biçimde aşıldığını anlamına gelmemektedir.

versite reformunun amacı nedir? Ekonominin ve yeni-kapitalist toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere üniversitenin yeniden örgütlenmesidir. Bu beyler şöyle diyorlar: Tabii ki *akademik bir proletaryaya* sahip olmak iyi bir şey değil; üniversiteyi bitiren bu kadar çok iş bulamayacak insan olması iyi değil. Birçoğu için toplumsal gerilimi ve patlamayı yaratacak olan şey bu. Sorunu nasıl çözmeli? Sorunu yeni-kapitalist ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda üniversiteyi yeniden düzenleyerek ve kontenjanları yeniden dağıtarak yapacağız. 100.000 mühendise ihtiyaç duyan bir ülkede, iş bulamayacak olan 50.000 sosyolog ve 20.000 felsefeci olacağına 100.000 mühendis olmasını sağlayacağız. Böylelikle öğrenci başkaldırısının temel nedenleri ortadan kalkacak.

Bu, üniversitenin işlevini geçmişte olduğundan çok daha fazla ekonominin ve yeni-kapitalist toplumun dolayimsız gerekliliklerine bağlama çabasıdır. Ve bu reform öğrenci yabancılaştmasını daha yüksek bir derecede üretecektir. Eğer bu reformlar uygulanırsa öğrenciler isteklerine, taleplerine karşılık gelecek bir yapıya ve üniversite eğitimine hiç bir zaman sahip olamayacaklardır. Arzuladıkları ve kişiliklerine uygun bir biçimde kendilerini gerçekleştirmelerine cevap veren bir kariyeri, bir bilgi alanını bir disiplini seçemeyecekler. İnsan olarak kendi ihtiyaçları doğrultusunda değil, yeni-kapitalist toplumun güçlerinin çıkarlarına karşılık gelen meslekleri, disiplinleri, bilgi alanlarını kabul etmek zorunda kalacaklar. Böylece, üniversite reformu aracılığıyla yabancılaşma bir üst derecede dayatılmış olacak.

Tüm bir üniversite reformu karşısında kayıtsız kalmak gerektiğini söylemiyorum. Marksistlerin bulundukları bazı alanlardaki başka toplumsal hareketler için geçici hak talepleri oluşturma çabalarına benzer bir biçimde üniversite reformu için de bazı geçici hak talepleri oluşturmak gerekli. Örneğin; ben öğrenci iktidarı

talebinin üniversite çerçevesi içinde neden ilerletilemeyeceğini anlamıyorum. Bu küçük bir azınlığın toplumun çoğunluğu üzerinde hükümlanması anlamına geleceği için tüm bir topluma uygulanamaz ama üniversitede öğrenci iktidarı veya öğrenci kitlesinin özyönetimine yönelik başka bir hak talebi kuşkusuz değerlidir.

Bu konuda, dikkatli olacağım çünkü bir üniversiteyi bir fabrikadan veya üretici bir birlikten farklılaştıran birçok sorun var. SDS'nin bazı teorisyenlerinin yaptığı gibi öğrencilerin hali hazırda emekçi olduğunu çoğunun geleceğin üreticileri veya yarı-zamanlı üreticileri olduğunu söylemek yanlıştır. Öğrenciler olsa olsa bir fabrikadaki çıraklarla karşılaştırılabilir, çünkü çırakların işlevi kol gücü açısından ne ise öğrencilerin işlevi de entellektüel çalışma açısından aynıdır. Toplumda özel ve geçici bir toplumsal role ve yere sahiptirler. Onlar hakkındaki geçici hak taleplerini oluştururken dikkatli olunması gerekir.

Ama bu konu üzerinde daha fazla durmaya gerek yok. Şimdilik burjuva üniversitesi içinde öğrenci iktidarının geçici bir talep olarak kabul edilebilir olduğuyla yetinelim. Gene de, büyük öğrenci muhalefeti patlamaları sırasında bu türden bir hak talebinin somutlaşması -ki belli bir zaman dilimi içinde mümkün görünüyor- öğrenci yabancılaşmasının nedenlerini ortadan kaldırmayacak çünkü bu nedenler üniversiteden değil toplumun genelinden kaynaklanıyor. Toplumun bütününün değişmesi sorunu çözülmedikçe, burjuva toplumunun küçük bir kesimini -burada söz konusu olduğu haliyle burjuva üniversitesi kesimini- değiştiremezsiniz ve toplumsal sorunların bu küçük kesim içinde çözümlenebileceğini düşünemezsiniz. Kapitalizm var oldukça, emek yabancılaşacaktır; el emeği de entellektüel emek de yabancılaşacaktır. Öğrenciler, üniversite içindeki değişimler her ne olursa olsun yabancılaşmış olarak kalacaklardır.

Burada da, söz konusu olan başımıza gökten düşen bir teorik sap-tama değildir. Bu pratik bir deneyimin sonucudur. Avrupa öğrenci hareketi, en azından devrimci kanadı, Batı Avrupa ülkelerinde sayısız deneyime sahiptir. Şematize edersek, öğrenci hareketi üniversiteyi ilgilendiren sorunlarla başladı ve hızlı bir biçimde üniversitenin sınırlarını aştı. Üniversitede olanlara doğrudan bağlı olmayan bir dizi genel toplumsal ve siyasi sorunu gündeme getirerek geliştirdi. İsyankar öğrenciler tarafından ortaya konulan Kolombiya’da siyahların ezilmesi sorunu Avrupa öğrenci hareketi içinde yer alanları, en azından küresel kapitalist sistemin en fazla sömürülen kesimlerinin sorunlarına duyarlı olanlarını, bir araya getirdi.

Öğrenciler az-gelişmiş ülke halklarının devrimci özgürleşme mücadeleleriyle, Küba, Vietnam ve Üçüncü Dünya’nın diğer baskı altındaki bölgeleriyle dayanışma eylemleri içine girdiler. Fransız öğrenci hareketinin en bilinçli fraksiyonlarının Fransız emperyalizmine karşı Cezayir devrimiyle ve Cezayirli devrimcilerin özgürleşme mücadelesiyle kendilerini özdeşleştirmeleri çok önemli bir gelişmedir. Bu kuşkusuz, sol öğrenci hareketi içinde ilk gerçek siyasi farklılaşmaya yol açtı. Aynı öğrenciler daha sonrasında Amerikan emperyalizminin saldırgan savaşına karşı Vietnam devrimini savunma mücadelesinde de öncü rolünü oynadılar

Almanya’da sömürge halklar için sempati oldukça istisnai bir biçimde başladı. Öğrenci başkaldırısı İran şahının Berlin’i ziyareti sırasında sözde Üçüncü Dünya Ülkesi denilen İran’ın emekçileri, köylüleri ve öğrencileriyle bir dayanışma eyleminde kendini gösterdi.

Öncü öğrenci, sadece Cezayir, Küba, Vietnam’ın özel mücadeleleriyle kendini özdeşleştirmez: Sözde Üçüncü Dünya denilen tüm ülkelerin devrimci özgürleşme mücadeleleri için bir sempati besler. Öğrenci hareketinin gelişmesi böyle başladı. Fransa’da, Almanya’da –şu sıralar İngiltere’de de aynı süreç yaşanıyor- Üçüncü Dünya Ül-

keleri halklarıyla devrimci dayanışma eylemlilikleri içine girilmesi; emperyalizmin, kolonyalizmin ve bunun yanı sıra hem emperyalizm tarafından Üçüncü Dünya'nın sömürülmesinin hem de emperyalizme karşı bu ülkelerin devrimci kitlelerinin özgürlük hareketlerinden mesul motor güçlerin doğasının teorik bir analizi olmaksızın mümkün değildi.

Avrupa öğrenci hareketinin en bilinçli ve en örgütlü güçleri kolonyalizm ve emperyalizm analizi aracılığıyla Marksizmin başlangıç noktasına yani kapitalist toplumun ve içinde yaşadığımız uluslararası kapitalist sistemin analizine ulaştılar. Eğer bu sistemi anlamıyorsak sömürgeci savaşların nedenlerini ve sömürgecilik karşıtı özgürleşme mücadelelerini de anlayamayız. Dünya ölçeğinde bu özgürleşme mücadeleleriyle neden dayanışma içinde olmamız gerektiğini de anlayamayız.

Almanya örneğinde, bu süreç altı ay sürdü. Öğrenci hareketi üniversitenin otoriter yapısını sorgulayarak başladı, emperyalizmi ve üçüncü dünyadaki sefaleti tartışarak devam etti ve sonrasında özgürleşme hareketleriyle dayanışarak dünya ölçeğinde ve öğrencilerin aktif olmadığı ülkelerde bile yeni-kapitalizmi yeniden analiz etme gerekliliğiyle karşı karşıya kaldı.

Toplumsal sefaletin ve toplumsal başkaldırının en derin nesnel nedenlerini kavramak için içinde yaşadığımız toplumun Marksist analizine geri dönmek zorunda kaldılar.

2. Teori ve Pratiğin Birliği

Teori ve pratik birliğinin sağlanması ve yeniden kurulması sürecinde, bazen teori eylemin önüne geçer, bazen de eylem teoriyi önceler. Yine de her anda mücadelenin ihtiyaçları eyleycilerini daha üst bir düzeyde bu birliği kurmaya zorlar.

Bu dinamik süreci anlamak için anlık eylemi uzun soluklu irdelemenin karşısına koymak yanlış bir yöntemdir. *Socialist scholars*

konferansı ve ABD'deki diğer çeşitli konferanslar sırasında bu ayrı-
mın sistemli bir biçimde savunulmasına şaşırdım. Bir sağırılar di-
yalogu gibiydi. Bir taraf “gerekli olan eyleme geçmektir, doğrudan
eylem, gerisi boştur” derken, diğer taraf “hayır eyleme geçmeden
önce ne yapılmasını gerektiğini bilmek gerek, daha harekete geç-
meyin, önce çalışmalı kitaplar yazmalı” diyordu. (Alkışlar)

* * *

Bu tartışmanın cevabı tarihsel deneyim içinde edinilmiştir, sade-
ce Marksist dönem değil ama devrimci hareketin Marksizm öncesi
dönemi de göstermiştir ki biri olmadan diğeri olamaz. (Alkışlar).
Teori olmadan pratik ne etkili olur ne de derinlemesine özgürleştirir-
ci çünkü daha önce de söylediğim gibi insanlık bilinçsiz bir biçim-
de özgürleştirilemez. Öte yandan pratiği olmayan bir teori bilimsel
değildir çünkü teoriyi sınamanın pratik dışında bir yolu yoktur.

Pratik tarafından sınanmamış tüm teori biçimleri eksiktir ve
insanlığın özgürleşmesi açısından yetersizdir. (Alkışlar) Kökenle-
ri ve toplumsal ilerlemeci amaçları ne olursa olsun tüm devrimci
mücadelelerin amacına ulaşması, teori ve pratik için, her ikisi için
de, eşzamanlı olarak ve aralarında bir iş bölümü yapmaksızın çaba
gösterilmesi ve böylelikle teori ve pratiğin birliğini bir üst düzeyde
sağlanması suretiyle mümkün olur.

Bu iş bölümüyle aynı doğrultuda ifade edilen başka bir düşüncenin
de sosyalist bir yapıya oldukça aykırı olduğunu düşünüyorum. Şöyle ki
teori ve pratik arasındaki zaten var olduğu haliyle kötü olan bu hâkim
ayrım, sosyalist hareket içinde şöyle dendiğinde başka bir boyut da ka-
zanıyor: basit eylemci kategorisi, kirli işleri yapan basit insanlar. Diğer
kategoriyse düşünmekle yükümlü olan elitler. Eğer bu elitler grevlere
katılırsa düşünmek ve kitap yazmak için zamanları olmayacak, bu du-
rumda da özgürleşme mücadelesinin değerli bir ögesi kaybedilecek.

Söylemek zorundayım ki, devrimci mücadele içine entelektüel emek ve kol emeği, kirli işleri yapan basit insanlar ve düşünen elitler arasında yapılacak bir ayrımı dahil etmek sosyalist olmayan bir tavidir. Bu sosyalist hareketin temel amaçlarından biri olan sadece örgütlenmeler içinde değil ama aynı zamanda tüm toplum ölçeğinde entelektüel emek ve kol emeği arasındaki ayrımın ortadan kalkması amacına ters düşer. (Alkışlar) Devrimci sosyalistler elli veya yüz yıl öncesinde bu durumu bizim kadar iyi göremiyorlardı ama günümüzde bizim için bu amacı gerçekleştirmenin nesnel olanakları mevcuttur. Bu amaca yönelik çalışan nesnel bir teknoloji ve eğitim sürecine girmiş bulunmaktayız.

Rus devriminin yozlaşmasından alınabilecek derslerden biri, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki geçişi yaşayan herhangi bir ülkede entelektüel emek ve kol emeği arasındaki ayrım korunursa bunun sadece, bürokrasiyi geliştireceği ve sosyalist bir topluma uygun düşmeyen, insanın tahakküm altına alınmasına yol açan farklı eşitsizlik biçimlerini ortaya çıkartacağıdır. (Alkışlar)

* * *

Öyleyse devrimci hareketin içinde bu türden bir ayrıma yol açacak her tür düşüncüyü olanaklar çerçevesinde bertaraf etmeliyiz. Genel kural olarak, pratik eylemliliğe katılmaya muktedir olmayanın iyi bir teorisyen olmadığını ve teoriyi anlamayan veya geliştirmeye muktedir olmayanın da iyi bir eylemci olamayacağını kabul etmeliyiz. (Alkışlar)

* * *

Avrupa'da öğrenci hareketi belli ölçüde Almanya'da, Fransa'da ve İtalya'da buna ulaşmayı başardı. Bir yandan ajitatör olan ama gerektiğinde barikatlar kuran ve savaşan, aynı zamanda teorik bir makale ve

hatta bir kitap yazabilen, gündemde olan sosyologlarla, siyaset bilimi hocalarıyla, ekonomistlerle tartışabilen ve onları kendi sahalarında yenilgiye uğratan bir devrimci öğrenci tipi ortaya çıktı. (Alkışlar) Bu bizi sadece öğrenci hareketinin geleceğine ilişkin inançlı kılmadı ama aynı zamanda bu öğrencilerin toplum içinde başka işlevlere sahip olabilecek gelecek zamanlara duyduğumuz güveni de arttırdı.

3. Devrimci Bir Örgütlenmenin Gerekliliği

Şimdi, Avrupa ve Kuzey Amerika öğrenci hareketleri içinde tartışılmış olan teori ve pratiğin birliğinin başka bir veçhesi üzerinde durmak istiyorum. Kişisel olarak kani oldum ki, hakiki bir devrimci örgütlenme –burada konjonktürel bir oluşumdan değil de ciddi ve süreklilik arz eden bir örgütten bahsediyorum- olmaksızın bu türden bir teori ve pratik birlikteliği kalıcı bir biçimde sağlanamaz.

Bunu söylemek için iki nedenim var. Birincisi bizatihi öğrenci statüsünden kaynaklanıyor. öğrenci statüsü, emekçinin statüsünün tersine doğası gereği kısa sürelidir. Öğrenci üniversitede dört, beş sene kalır ve okulu bitirince ne olacağını kimse bilemez. Burada hemen yeri gelmişken, *isyankar* öğrencilere karşı Avrupa komünist partilerinin yöneticilerinin en demagojik argümanlarından birine cevap vermek isterim. Küçümseyerek şöyle derler: “Bu öğrenciler de kim oluyor? Bugün başkaldırıyorlar. Yarın bizi sömürecek patronlar olacaklar öyleyse yaptıklarını boşuna ciddiye almayın”

Bu oldukça gülünç bir argüman çünkü günümüz toplumunda üniversite diplomalarının işlevinin altüst oluşunu dikkate almıyor. Eğer istatistiklere biraz bakmış olsalardı, bugün üniversite mezunu olanlar arasından yalnızca çok küçük bir azınlığın patron veya üst-düzey yönetici olacağını bilirlerdi. Bu durum yılda sadece 10.000, 15.000 veya 20.000 diplomalının olduğu zamanlar için geçerliydi. Ama bir milyon, dört milyon veya beş milyon öğrenci söz

konusu olduğunda çoğunun kapitalist veya şirket yöneticisi olması imkânsız çünkü bu türden yeterince mevki yok.

Bu demagojik argümandaki tek doğru diplomasını alan öğrencinin akademik ortamı terk ettiğinde toplumsal bilinç ve siyasi eylem düzeyinin değiştiğini görmesidir. Üniversiteyi terk ettiğinde, artık bu ortam onu çevrelemeyen ve burjuva veya küçük burjuva ideolojisinin ve çıkarlarının baskısına maruz kalmaya daha açık hale gelir. Ne türden olursa olsun yeni toplumsal ortamla bütünleşme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bunu, devrimci mücadeleye çıkmayan solun reformist entelektüel veya liberal konumuna düşme süreci izler.

Avrupa'nın en eski devrimci öğrenci hareketi olan Alman SDS hareketinin tarihini bu açıdan incelemek oldukça öğreticidir. Alman sosyal demokrasisinden, bundan dokuz yıl önce çıkarıldığından beri, tüm bir SDS militan kuşağı üniversiteyi bitirdi. Devrimci bir örgütlenmenin eksikliğinde geçen birçok seneden sonra bu militanların ezici çoğunluğu bireysel dilekleri inanmış ve adanmış sosyalistler olmak olsa da devrimci açıdan artık aktif değiller. Devrimci eylemliliği zaman içinde koruyabilmek için sadece öğrencilerden oluşan bir devrimci örgütlenmeden çok daha geniş bir devrimci örgüt içinde öğrenci olanlar ve olmayanların birlikte çalışabileceği bir örgüt gerekir.

Bu türden bir örgüt-partinin gerekliliğinin daha önemli bir nedeni de var. Böyle bir örgütün yokluğunda en geniş anlamıyla sanayi-işçi sınıfıyla kalıcı herhangi bir eylem birliği sağlanamaz. Bir Marksist olarak ben işçi sınıfının eylemliliği olmaksızın burjuva toplumun yıkılabileceğine ve sosyalist bir toplumun kurulabileceğine inanmıyorum. (Alkışlar)

* * *

Burada da, belirgin bir biçimde öncelikle Almanya'da sonrasında Fransa ve İtalya'da öğrenci hareketlerinin pratikte bu teorik

sonuca ulaştıklarını görüyoruz. Almanya ve İtalya gibi ülkelerde bir sene hatta altı ay önce olan devrimci eylemlilik açısından sanayi-işçi sınıfının önemli olup olmadığına dair tartışmalara benzer tartışmalar şimdi ABD’de sürüyor.

Sorun pratikte çözüldü aslında, sadece Fransa’da 1968’in Mayıs-Haziran aylarının devrimci olayları sırasında değil ama aynı zamanda İtalya’da Torino öğrencilerinin Fiat emekçileriyle ortak eylemliliğe girmesi de buna örnek oluşturdu. Alman SDS öğrencilerinin Spinger yayın evine karşı üniversite dışında başlattıkları eyleme bilinçli bir biçimde işçi sınıfı fraksiyonlarını dahil etme çabalarıyla açıklık kazandı.

Bu türden deneyimler Batı Avrupa öğrenci hareketine sanayi-işçi sınıfına kendilerini bağlayacak bir nokta bulmalarının mutlak olarak zorunlu olduğunu öğretti. Bu sorun farklı düzeylerde farklı veçhelere sahip. Şu anda ele alamayacağım programlamaya dair bir yönü var. Ortak çıkarları ve ortak toplumsal amaçları olsa da öğrenciler ders verir konuma düşmeden, ki işçiler onları çoban gibi göreceklendir, işçi sınıfına nasıl yaklaşabilirler.

Burada tüm sorunların üstünde partinin örgütlenme sorunu kendini dayatıyor. Yoksa az sayıda öğrenci ve az sayıda işçi arasındaki eylem ortaklığı altı ayın sonunda çözülür ve geriye de bir şey kalmaz. Kalıcı bir devrimci örgütün işlevi öğrenci mücadelesi ile işçi sınıfı mücadelesinin karşılıklı olarak birbiriyle bütünleşmesini öncüler aracılığıyla sürekli olarak sağlamasıdır. Burada söz konusu olan sadece zamanda değil ama uzamda devamlılıktır sosyalist devrimci olma nedenini paylaştan farklı toplumsal gruplar arasındaki etkileşimdir.

Kendimize bu türden bir bütünleşmenin nesnel olarak mümkün olup olmadığını sormamız gerekir. Fransa, İtalya ve Avrupa’nın diğer ülkelerinde yaşanan deneyimlerden sonra bu soruya evet cevabını verebilir ve Avrupa’daki bu çizgiyi ABD söz konusu

olduğunda da savunabiliriz. Tarihsel nedenlerden dolayı beyaz işçi sınıfının çoğunun devrimci eylemin sosyalist düşüncelerine hala duyarlı olmadığı ABD'de var olan özel durumu burada ele almayacağım. Bu tartışma götürmez bir olgu. Kuşkusuz değişebilir bir durum. 10 Mayıs 1968'den sadece birkaç hafta önce kimse Fransa hakkında aynı şeyi söylemiyordu. Ama gene de ABD'de önemli bir sanayi-işçi sınıfı azınlığı var, siyah işçiler. Kimse bu son iki yılın deneyimlerinden sonra onların sosyalist düşüncelere duyarlı olmalarını ve devrimci eyleme başvurmayacaklarını söyleyemez. En azından bu noktada işçi sınıfının bir kısmıyla teori ve pratiğin birliğini gerçekleştirme imkânı var.

Dahası, beyaz işçi sınıfında hâkim olan siyasi kayıtsızlık ve muhafazakarlığı uzun vadede sarsacak olan toplumsal ve ekonomik eğilimleri analiz etmek gerekir. Almanya örneği benzer şartlarda bunun olabileceğini gösterdi. Birkaç yıl öncesinde, Alman işçi sınıfı aynı ataletle muhafazakarlığa gömülmüştü ve günümüzde birçok kişinin Kuzey Amerika işçi sınıfı için söylediği gibi kapitalist topluma sıkı bir biçimde eklemlenmişti. Bu hali hazırda değişmeye başladı bile. Bu durum güç ilişkilerindeki küçük bir değişimin, ekonominin küçük bir krizinin, patronların geleneksel sendika yapısına ve sendikal haklara bir saldırısının, bu alanda birçok şeyi değiştirebilecek toplumsal gerilimler yaratabileceğini gösteriyor.

Her hâlükârda benim görevim sizi sizin sınıf savaşınızın sorunları hakkında bilgilendirmek değil. Sadece Batı Avrupa'da değil ama aynı zamanda Japonya'da da kendini gösterdiği gibi, öğrenciler ve emekçiler arasında sosyalist bilincin ve devrimci eylemin aktarılabilmesi için ana kanallardan birine işaret etmeyi tercih ederim. Bu özgün aktarımın taşıyıcısı işçi gençliğidir. İşçi sınıfı yapısında ki son yıllardaki teknolojik değişimlerin sonucu olarak, burjuva eğitim sistemi, gençleri, teknolojik değişimlerin dayattığı (kapita-

listlerin bizatihi kendi ihtiyaçları söz konusu olsa da) yeni rollerini oynamaları için hazırlamakta yetersiz kalmaktadır.

Büyük ekonomik kriz döneminde Amerikan nüfusunun geneliyle aynı oranda yüksek bir işsizlik ortalamasına sahip olan siyah genç işçiler için eğitimin tümüyle iflas etmiş olmasıyla, ABD bu açıdan oldukça çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Bu sadece, gençlik içinde olan bitene daha fazla dikkat etmemizi gerektiren daha genel bir eğilimin belirtilerinden biridir. Bir toplumsal sistemin tükenmişliğinin ve çözülmesinin, kendi gençliğini mahkûm etmesi ve tümüyle dışlamasından daha belirgin bir belirtisi yoktur.

Fransa'da iktidar Mayıs olayları boyunca, sadece öğrenci gençliği, çalışan gençlik ve işçi gençliği arasında bir ayırım yapmayı reddetmekle kalmadı gençliği kendine düşman olarak gördü. Liseli bir gencin polis tarafından katledilmesinden sonra büyük bir gürültü koptu. Polis sistemli bir biçimde kalabalığın arasına dalıp kimlik kontrolü yaptı, göstericiler üzerine ateş açtı. Otuz yaşın altında olan herkes göz altına alındı çünkü polise karşı savaşılmaya azmetmiş militanlar oldukları varsayıldı. (Alkışlar)

* * *

Eğer son beş on yıl boyunca, çağdaş edebiyatı, sinema endüstrisini ve kültürel üst yapı içinde toplumsal gerçekliğin diğer yansıma biçimlerini yakından inceleyecek olursanız, burjuvazinin suçlu gençlik ihbarı kisvesi altında, sistemin ürettiği bu gençliğin ve onun isyankâr karakterinin bir panoramasını sunduğunu görürsünüz. Bu sadece öğrencilerle veya ABD'deki siyahi gençlik gibi azınlıklarla sınırlı değildir. Aynı zamanda genç işçilere de uygulanan bir kalıptır.

Mücadele içindeki genç işçilerin durumunu incelemek gerekir. Bu genç işçilerin sosyalist bilinç kazanması ve sosyalist devrimci düşüncelere sahip olmaları batılı toplumların çoğunun on veya

on beş yıl sonra geleceğini belirleyecektir. Avrupa'da büyük ölçüde gerçekleşmiş olduğunu düşündüğüm gibi, bu gençlerin en iyilerini devrimcilere dönüştürebilsek hareketimizin geleceğine güvenebiliriz. Eğer havlu atarsak ve bu gençliğin bir kısmı aşırı sağa kayarsa, önemli bir mücadeleyi kaybetmiş oluruz ve otuzlu yıllarda Avrupa sosyalist devrimci hareketinin karşı karşıya kaldığı tehlikeli duruma düşmüş oluruz.

Teori ve pratiğin birliği aynı zamanda eski sosyalist hareketin ve devrimci geleneğin birçok temel fikrinin günümüzde yeniden keşfedilmesini ifade eder. ABD'deki gençlik hareketinin bir kısmının tümüyle yeni bir şey yaratma hevesinde olduğunu biliyorum. Daha iyi şeyler yapmaya yönelik tüm önerileri destekliyorum çünkü önceki kuşakların sosyalist bir toplum yaratmaya yönelik olarak yaptıklarının yeterince ikna edici olmadığını düşünüyorum. Ama bu noktada bir uyarı da bulunmak gerekiyor. Yeni bir şey yarattığınızı veya yeni bir şey keşfettiğinizi sandığınızda aslında olan şey geçmişe dönüştür, Marksizmin geçmişinden çok eskilere dönüş.

Avrupa'da son iki üç yıldır öne sürülen ve ABD'de henüz gündeme gelmeye başlayan hemen hemen bütün *yeni fikirler* aslında çok çok eskidir. Bu durum düşünce tarihi içine kök salmış olmalarından kaynaklanır. Toplumsal evrime ilişkin çeşitli olanaklar ve onlara karşılık gelen temel toplumsal eleştiri eğilimleri ana hatlarıyla 18 ve 19. yy.'nin büyük düşünürleri tarafından geliştirilmiştir. Hoşunuza gitsin veya gitmesin doğa bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde de temel bir takım yasalar geçmişte bulunmuştur. Eğer yeni eğilimler geliştirmek istiyorsanız geçmiş kuşak düşünürlerinin ve mücadeleçilerinin en iyileri tarafından geliştirilmiş bilgi bütününe dayanmak zorundasınız.

Bu tümüyle yeni olanın umutsuz arayışı öğrenci hareketinin radikalleşmesinin başlangıç evresinin tali bir vechesidir. Hare-

ket yaygınlaşmaya ve büyük kitleleri harekete geçirmeye başlar başlamaz, Fransız sosyologlarının da Mayıs olaylarına ilişkin şaşırarak saptadıkları gibi; gerçekleşen tümüyle tersidir. Geniş öğrenci kitleleri geleneklerini ve tarihsel kökenlerini keşfetmek için her şeyi yaparlar.

Öğrenciler, eğer yüz elli yıl önce hatta iki bin yıl önce ilk başkaldıran kölelerle başlamış bir özgürlük mücadelesinin uzantısında mücadele ediyoruz diyebilirlerse daha güçlü olacaklarının bilincinde olmalıdırlar. Bu, biz tarihten kopmuş, tüm geçmişten ayrı tümüyle yeni bir şey yapıyoruz demekten daha ikna edicidir. (Alkışlar)

* * *

Bu araştırma *isyankar* öğrencileri sosyalizmin ve Marksizmin temel tarihsel kavramlarına götürür. Fransız, Alman, İtalyan ve şimdi de İngiliz öğrenci hareketinin sosyalist devrim ve işçi demokrasisi fikrine nasıl geri döndüklerini gördük. Benim düşünce ekolumden gelen birisi için, Fransız devrimci hareketinin sosyalizm geleneğiyle ilişkili her tür eğilimin ifade özgürlüğünü ciddiyetle savunmasının nasıl büyük bir mutluluk yattığını bilemezsiniz.

Öğrenci başkaldırısının küresel olduğunu ve öğrenci hareketinin uluslararası olduğunu söylediğinizde sizin birliğiniz de eski enternasyonal sosyalist ve Marksist gelenekle bağlarını kuruyor. Bu işçi sınıfının sosyalist enternasyonalizmiyle aynı kökenlere ve aynı amaçlara sahip bir enternasyonalizm! Öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar, kötü bir yönetim tarafından kendilerine dayatılan yenilgi ve son yıllardaki emperyalist baskından sonra Latin-Amerika devrimini yeni ve daha yüksek bir aşamaya taşıyan sıra dışı mücadelenin başını çeken Meksika'daki, Arjantin'deki Brezilya'daki yoldaşlarımızla dayanışma sorunlarıdır. Her şeyden önce Meksikalı öğrencilerin cesaretleri ve yüreklipliklerini selamlamalıyız. (Alkışlar)

* * *

Birkaç gün içinde ülkelerindeki siyasi durumu tümüyle değiştirdiler ve Olimpiyat oyunları sırasında milyonlarca ziyaretçiyi çekmek için Meksika hükümetinin taktığı demokrasi maskesini indirdiler. Şimdi bu oyunları izlemeye giden herkes demiryolu sendikacılarının cezaları sona erdikten sonra uzun seneler boyunca hapiste tutulduğu, dava açılmaksızın sol görüşlü siyasi mahkumların senelerce hapsedildiği, herhangi bir hukuki zemini olmaksızın öğrenci liderlerinin ve binlerce öğrencinin hapiste tutulduğu bir ülkeye giriş yaptıklarını bilecek. Kahramanca itirazları Meksika'nın siyasi geleceği ve Meksika'daki sınıf mücadelesinin geleceğine ilişkin çok önemli sonuçlar doğuracak. (Alkışlar)

* * *

Kimsenin bahsetmediği, Başkan yardımcısı Humphrey'in ülkelerini ziyareti sırasında Vietnam savaşına karşı küçük bir gösteri düzenledikleri için bir yıldır hapiste olan Kongolu öğrenciler için olduğu gibi yarı-sömürge ülkelerde zulüm altında yaşayan öğrencilerle ilgili olarak da birkaç söz söylemek gerekli. Aynı nedenden dolayı on iki yıl hapis cezasına çarptırılan Tunuslu öğrenci liderlerini de unutmamamız gerekli. Bunların unutulmaması için kamuoyunu harekete geçirmeliyiz.

Yugoslavyadaki, Çekoslovakya'daki bu sene içinde büyük kavga vermiş yoldaşlarımızı da düşünmeliyiz. (Alkışlar) Bir Doğu Avrupa ülkesinde sosyalist demokrasiyi yaşama geçirme ve güçlendirme mücadelelerinin Batı'daki kapitalizme ve emperyalizme karşı bizim yürüttüğümüz mücadeleye paralel bir mücadele olduğunu gösterdiler. Ne Stalinci gericiliğin ne de emperyalist gericiliğin bu mücadelenin doğasını pro-emperyalist veya pro-burjuva olarak deforme etmesine müsaade etmeyeceğiz.

Son olarak bazılarının yapabileceği gibi, çünkü gazetelerin manşetlerinde yer almıyor, ABD'nin Vietnam'a müdahalesine karşı mücadelenin bugünkü dünyanın en önemli mücadelesi olduğunu unutmamalıyız. Paris'te müzakerelerin başlamış olması Vietnamlı yoldaşlarımız için yapacak bir şeyimizin kalmadığı anlamına gelmez. Sizi, Japon öğrenci hareketi Zengakuren tarafından, İngiliz Devrimci Öğrenciler Federasyonu'nun *Vietnam için dayanışma kampanyasıyla* ve Vietnam'daki öğrenci hareketi komitesi tarafından başlatılan küresel eyleme katılmaya çağırıyorum. Bu hafta 21-27 arası Vietnam devrimiyle dayanışma haftası. Bu hafta, Vietnamlı yoldaşların çok önemli olduğunu söyledikleri, somut sonuç için küresel bir eylem çerçevesinde binlerce öğrenci, işçi genç ve devrimci genç aynı anda sokağa çıkacak! Tüm dünyaya, ABD'deki binlerce insanın Amerikan birliklerinin Vietnam'dan çekilmesinden yana olduğunu göstermek büyük bir kazanım olacak! (Alkışlar)

Çeviri: Derya Fırat

Ekim Devriminin Tarihsel Anlamı ve Kapsamı

ERNEST MANDEL

EKİM 1917 AYAKLANMASINI başaran Petrograd işçileri ve denizcileri; II. Sovyetler Kongresi'nde iktidarı ele geçirme kararını veren ve çoğunluğu oluşturan delegeler; Lenin ve Troçki'nin önderliği altında muzaffer sosyalist devrimi tasarlayan ve gerçekleştiren Bolşevik parti militanları ve yöneticileri insanlık tarihinde yeni bir dönem açtı: Kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi. Bu dönemi tüm insanlık adına açtılar çünkü yarım yüzyıl önce Rusya'da başlayan toplumu dönüştürme çabasını tüm dünya düzeyinde tamamına erdirmek gerekmektedir.

Daha o zamanda Rosa Luxemburg'un ifade ettiği gibi bu girişimin temel tarihsel meziyeti burada yatmaktadır: belirleyici anda, şimdiye dek sosyalizme sahip çıkan partilerin tereddüt ettiği noktada (Komün'ün ilanı sırasında Parisli sosyalist gruplar haricinde) bir tek onlar hamle etmeye cüret etti. Kapitalizmin alaşağı edilmesi meselesini kuramsal spekülasyonlar alanından çıkarıp tarihsel gerçekliğinkine sokan onların bu gözü pekliliğidir.

Bu amaçla Rus proletaryası, bünyesinde sağlam bir çoğunluğu elde etmiş Bolşevik partisinin yönetimi altında ve köylülüğün

kayda değer bir kısmının desteğiyle Marksist teorinin önemli bir meselesini pratiğe geçirebilmiştir: eski burjuva devleti aygıtının parçalanması, onun yerine genel oyla seçilmiş ve hem yasama hem yürütme işlevlerini yerine getiren işçi, asker ve köylü konseylerine dayalı yeni tipte bir devletin konulması.

Tarih, Marksist teorinin ve Bolşevik pratiğin bu konuda haklı olduğunu tümüyle doğrulamıştır. Ekim 1917'den beri kapitalizmin başarılı biçimde yıkıldığı her yerde bu ancak baskıcı devlet aygıtının ve hepsinden önce burjuva ordusu ile polisinin ve egemen sınıflardan gelen yahut onlara bağlı yüksek bürokrasinin parçalanmasıyla mümkün olmuştur. Sosyalist olduğunu söyleyen partilerin bu belirleyici sıçramayı yapmayı reddettiği her yerde kapitalizm muhafaza edilmiş ve büyük zayıflık hatta görünür çöküş anlarının üstesinden gelerek tekrar konsolide olmuş ve saldırıya geçebilmiştir.

Alman kapitalizmi, üst üste gelen halk ayaklanmaları ve iki muzaffer genel greve rağmen 1918-1923 arası, savaş sonrasının fırtınasını kat edebildiyse eğer, bu Alman sosyal-demokrasisinin 1918-1919'da Reichswehr'i ve burjuva devletini kasten kurtarmış ve muhafaza etmiş olmasındandır.

Leon Blum gibi ılımlı bir gözlemci dahi 1933'da bunu açıkça kabul etmiştir: Hitler'in iktidara gelişi, Kasım 1918'de proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirmeyi reddetmiş olmasından dolayı tarihin sosyal-demokrasiye kestiği cezadır. Fransız kapitalizmi 1944-1947 savaş sonrası krizinden sağ çıkabildiyse bu Fransız Komünist Partisi'nin ve İşçi Enternasyonalı Fransız Seksiyonu'nun (SFİO/sosyal-demokrat parti) aynı hatayı tekrarlamasından dolayıdır. De Gaulle'cü kişisel iktidar ve büyük sermayenin güçlenişi -FKP genel sekreteri- Maurice Thorez'in 1944 sonundaki politikasının ürünüdür: tek ordu, tek polis, tek devlet (De Gaulle'ünki).

UZUN BİR DEVRİMLER SİLSİLESİNİN BAŞLANGICI

O zamandan beri Ekim 1917'nin örneği birçok ülkede takip edilmiştir. Muzaffer sosyalist devrimler Sermaye'nin hükümrancılığına 1945'te Yugoslavya'da, 1949'da Çin'de, 1954'te Kuzey Vietnam'da, 1959'da Küba'da son vermiştir. Bu zaferlerin görece olarak az gelişmiş ülkelerde meydana gelmesi bir tesadüf değildir.

Dünya emperyalizminin öncelikle en zayıf kesimlerinde yıkılması mantıklıdır. Emperyalist ülkelerde kör bir şovenizm şeklini alarak devrime karşı seferber edilen milliyetçi duygu, yabancı sermayenin ulusu tahakküm altında tuttuğu ve yerel egemen sınıfların bu duygunun güçlenişini sağlamaktan aciz kaldığı yerlerde devrimci bir güç halini alır.

Ekim devrimi yeni bir üretim biçimi sayesinde, görece az gelişmiş bir ülkenin çeyrek yüzyıl içerisinde büyük bir sınai güç haline gelebileceğini pratikte göstermiştir. Sosyalizmin kapitalizme üstünlüğü bundan böyle ekonominin büyüme oranı, çelik ve çimento tonu, 10 bin kişi başına hekim ve hastane yatağı gibi verilerle ifade edilmektedir.

Sovyet örneği, 1917'de Rus halkının karşılaştığı sorunlara benzer meselelerle karşı karşıya bulunan tüm halkları derinden etkilemek durumundaydı. Çin devriminin zaferi ve sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki halkların evrensel özgürleşme hareketi, tarihsel açıdan ve güncel biçimi altında sosyalist Ekim devriminin ürünüdür. Şüphesiz bu hareket Rus devriminin zaferi olmaksızın da meydana gelecekti, fakat Ekim bunu onlarca yıl hatta bir yarım yüzyıl kadar hızlandırmıştır.

Bolşevikler Rusya'da iktidarı öncelikle ülkelerinin ekonomik gelişimini veya üçüncü dünya halklarının özgürleşimini hızlandırmak için almadılar. Marksizmin geleneksel kaynaklarıyla bolca beslenmiş örnek birer enternasyonalist olarak kendi devrimlerini

dünya sosyalist devrimine, özellikle de orta ve batı Avrupa devrimine basit bir girizgâh olarak tasarlıyorlardı. Ve Lenin'in çeşitli kereler yazdığı gibi, Alman, İtalyan, Fransız ve İngiliz işçilerinin kendi devrimlerini, görelî olarak daha düşük sayıda olan ve teknik ve kültürel kalifikasyon bakımından daha az gelişmiş olan Rus proletaryasından çok daha etkin biçimde yapacağına ve sosyalist toplumlarının inşasına çok daha yetkin biçimde başlayacaklarına kesinlikle iknaydılar.

Bu umut söndü. Nesnel açıdan ütöpik olmasından kaynaklı değildi bu: çeşitli kereler Batı ve Orta Avrupa'da devrimci durumlar meydana geldi ve bunlar vesilesiyle hem toplumsal ve siyasal krizin derinliği hem de emekçi kitlelerin cüretkâr atılımı iktidarın emekçiler tarafından fethini mümkün kılıyordu: 1918-1919'da, 1920'de, 1923'de Almanya'da; 1920'de, 1945-46'da, 1948'de İtalya'da; 1936'da, 1944-46'da Fransa'da; 1936'da İspanya'da, 1945'te Britanya'da... ve atladıklarımız var.

Fakat tüm bu anlarda eksik olan, Ekim zaferini mümkün kılmış olan Bolşevikler gibi bir önderlik: tarihsel fırsatların kaçmasına izin vermemek için yeterince berrak görüşlü, yeterince kararlı ve kitleler içinde yeterince etkisi olan bir önderlik. Sosyal-demokrasinin kapitalizmin yıkılması yoluna baş koymayı reddetmesi, genç komünist partilerin olgunluk eksikliği ve Sovyet diplomasisinin her daim dalgalı ve geçici ihtiyaçlarına artan oranda tabii oluşları bu zafer fırsatlarını kaçırılmış fırsatlara dönüştürdü.

STALİNİZMİN NEDENLERİ VE SONUÇLARI

İlk muzaffer sosyalist devrim böylece kendini görelî az gelişmiş bir ülkede yalıtılmış buldu. Bir yandan SSCB'nin ekonomik ve sosyal politikası her ne olursa olsun yaşam seviyesi, doğâl olarak, Batılı emekçilerinkinin altındaydı. Bu hem daha düşük bir başlangıç nok-

tasından yola çıkmalarından, hem de mevcut kaynakların önemli bir kısmını ekonomik ve kültürel gelişimin ihtiyaçlarına, sanayileşmenin ihtiyaçlarına ayırmaya dönük gereklilikten kaynaklanıyordu. Bunun Batı'daki emekçilerin tutumu üzerinde olumsuz bir etkisinin olmaması düşünülemezdi – özellikle de Stalin Batı'dakinden daha az gelişmiş ve sosyalizmin inşasını tamamlamış olmaksızın uzak olan bir ekonomiyi “sosyalist” hatta “komünizm yolunda” diye adlandırma hatasına düştüğünde. Öte yandan bu zor maddi koşullar altında Sovyet işçileri her geçen gün iktidarı doğrudan yürütme kanallarından uzaklaşıyorlardı –ki Marx ve Lenin temel eserlerinde bu konunun önemini vurgulamışlardı. İktidara giderek ayrıcalıklı bir bürokrasi tarafından el konuluyordu.

Daha 1921'de Lenin Sovyet devletini bürokratik olarak deformasyona uğramış işçi devleti olarak nitelendirir. Bu bürokratik deformasyon, Stalin döneminde gerçek bir yozlaşmaya dönüşür. Çeşitli görüşlerin, eğilimlerin, partilerin çatışmasını ve ekonominin bizzat işçiler tarafından yönetilmesini içermesi gereken sovyet demokrasisi giderek boğulur. Sol muhalefetin yenilgisinin ardından Bolşevik partinin bünyesinde bile demokrasi ortadan kaldırılır. Emekçilerin siyasal hakları had safhada kısıtlanır.

Hükümet ardı ardına değerlendirmelerinde ve kararlarında hata yapar. Bunlar Sovyet halkına, kolaylıkla kaçınılabilecek devasa bedellere mal olur. Ekim devriminin başlıca yöneticileri – onun dolaysız örgütleyicisi olan Troçki başta olmak üzere- ve Leninist merkez komitenin çoğunluğu Stalin tarafından katledilir. Birkaç gün önce Sovyet basını Stalin terörünün resmi bilançosunu çıkarttı: 1934 ve 1938 yılları arasında öldürülen Bolşevik parti mensubu sayısı 700 bini geçiyor...

Bu geriletici dönüşüm Batılı işçileri elbette ki soğutur. Sosyalizmi Stalinist terörle –haksız biçimde- özdeşleştirirler. Fransız

devriminin eserini diktatörlüğe ve Napolyon savaşlarına yol açtığı için reddetmek ne kadar yanlışsa Stalin diktatörlüğüne yol açması nedeniyle Ekim devrimini mahkûm etmek de bir o kadar yanlıştır. Bununla birlikte her iki durumda da yabancı tepki ve saldırı bu büyük devrimlerin aldığı trajik yönelimde büyük bir sorumluluk taşımaktadır. Her iki örnekte de devrimin eseri, zorbalığın en beter aşırılıklarının üstesinden gelindikten uzun zaman sonra da var olmaya ve meyvelerini vermeye devam etmektedir.

Sovyetler Birliği'nin sosyalist demokrasi yolunda tekrar dirilişi şimdiden başladı. Yeni ekonomik ve uluslararası koşullar da bu yönelimin lehine işliyor. Bürokratik yöneticiler iktidarlarını ve ayrıcalıklarını muhafaza edebilmek için bu süreci yönlendirmeye çalışıyor fakat işçiler er ya da geç tekrar iktidarın doğrudan yürütmesini ellerine alacaktır.

Çözmeleri gereken sorunlar çok sayıda ve karmaşık olacaktır. Fakat bizim gerçekleştirmemiz gerekenin esas kısmı orada çözülmüştür: büyük üretim araçlarının kolektif mülkiyeti. Ekim devriminin temel kazanımı hala mevcut, en karanlık yılların üstesinden geldi ve İkinci Dünya Savaşı'nda SSCB'nin zaferi sonrasında da ülkenin şaşırtıcı bir gelişimini sağladı.

Sovyet halkının bu kazanımı tüm insanlığın kazanımıdır. Bu nedenle Ekim devriminin ellinci yıldönümü tüm insanlık için bir bayram günüdür.

Kırk yıl önce, Hitler...

ERNEST MANDEL

30 OCAK 1933'TE **ADOLF HITLER**, Reich şansölyesi olarak atandı. Böylece, son yüz yılın Avrupa tarihinin en karanlık sayfası başlamış oldu. İşçi sınıfı ve işçi hareketi ezici bir yenilgiye uğradı. Örgütleri dağıtıldı, liderleri hapsedildi ve öldürüldü, en temel özgürlükleri ortadan kaldırıldı. Grev, sendikal örgütlenme ve Marksist, sosyalist ya da komünist fikirlerin propagandası yasaklandı.

Önce Alman işçilerinin belini ezen çizmeler, kısa süre sonra İspanya'da, Avusturya'da, Çekoslovakya'da duyuldu. Alman işçi sınıfının sömürü oranını vahşice artırmasına rağmen, Hitlerci emperyalizm içinde bulunduğu derin krizden ancak yeniden silahlanma ve savaş ekonomisine başını gözüne takarak girişmekle çıkabildi. Yalnızca zafer kazanmış bir sosyalist devrimin durdurabileceği İkinci Dünya Savaşı'na giden yürüyüş, İspanyol devriminin yenilgisiyle geri dönülmez hale geldi. 1 Eylül 1939, 30 Ocak 1933'ün mantıksal sonucuydu.

FAŞİZM: KAPİTALİZMİN MEŞRU ÇOCUĞU

1930'lar ve 1940'lar kuşağının asla unutmayacağı faşist barbarlık, ne yalnızca Almanya'ya özgüdür ne de yalnızca Avrupa'ya. O, belirli bir toplumun ve belirli bir rejimin ürünüdür.

Tekelci kapitalizm, devletin silahlı gücünü büyük şirketlerin kârının hizmetine sundu. Artık pazarlar üzerindeki rekabet, top sesleri, zırhlılar ve bombardıman uçaklarıyla yürütülüyordu. Şiddet, savaş, milliyetçilik ve “kutsal bencillik” kültürü; yüzyılların medeniyetinin bastırıldığı sanılan barbarca tepkileri yeniden bilinç yüzeyine çıkarıyordu.

Önce Afrikalılar, Kızılderililer, Araplar katledildi. Bu katliamlar, onların “vahşi” ve “alt-insan” oldukları iddiasıyla meşrulaştırılıyordu. Ardından Avrupa'da yeni “alt-insan” grupları keşfedildi: Yahudiler, Polonyalılar, Ruslar ve genel olarak Slavlar. Batı burjuvazisinin Hitler'e duyduğu nefret, ikiyüzlü bir nefret-sevgidir. Onu, uzun zamandır başka kıtalarda kendilerinin uyguladığı yöntemleri Avrupa'da - emperyalist fetihlerin yeni alanı haline gelen Avrupa'da- uygulamakla suçlarlar.

Faşizm, yalnızca emperyalizm, emperyalist savaş, emperyalist milliyetçilik -hepsi burjuva toplumunun ürünü olan olgular- olmadan düşünülemez olduğu ölçüde kapitalizmin meşru çocuğudur. Aynı zamanda daha somut bir anlamda da böyledir: Nazi Partisi, gelişiminin belirli bir noktasından itibaren büyük sermaye tarafından finanse edildi. İktidarı Nazilere soğukkanlılıkla devretmeye karar veren de büyük sermayeydi. Bu kararın aşamaları, içinde yer alan kişiler ve onları bu yola iten konjonktürel nedenler biliniyor.

Elbette, faşizm burjuvazinin tercih ettiği devlet biçimi değildir. Burjuvazi, işçileri daha kolay aldatabilen, toplumsal patlamaları reformlarla yumuşatabilen ve özellikle büyük sermayenin doğrudan temsilcilerini günlük iktidar uygulamalarına katabilen, vitrininde “demokratik” görünen hükümetleri tercih eder.

Fakat bu parlamenter demokrasi rejimi, kapitalist toplum derin ekonomik krizlerle sarsıldığında temellerini yitirir. İşçilere reform veya taviz verme olasılığı kalmadığında ve burjuvazi, krizi -kısa vadede bile olsa- ancak milli gelirden ücretlerin payını vahşice azaltarak aşabileceği noktaya geldiğinde, burjuva demokrasisi rejim için gereksiz bir lükse dönüşür. Maskesiz diktatörlük saati çalmıştır.

SOSYAL DEMOKRASİNİN SORUMLULUĞU

Sanayileşmiş ülkelerde işçi sınıfı, ulusun mutlak çoğunluğunu oluşturur. Ekonomik yaşam içindeki konumu sayesinde muazzam bir potansiyel güce sahiptir. Kolektif ve kararlı bir şekilde harekete geçtiğinde, üretim ve iletişimin tüm çarklarını durdurabilir.

Böylesine büyük bir savaş potansiyeline sahip bir sınıfı ezmek ve parçalamak için ordu, jandarma, polis -burjuva diktatörlüklerinin geleneksel araçları- artık yeterli değildir. Sendikalar ve işçi partileri tarafından örgütlenmiş milyonlarca insanın karşısına, aynı şekilde örgütlenmiş başka binlerce insan konulmalıdır. Bunun için kitle örgütlerine, diktatörlüğün araçlarına ihtiyaç vardır. Bu tür örgütler, yoksullaşmış küçük burjuvazi ve toplumun diğer sınıf dışına itilmiş tabakaları içinde bulunabilir.

Bu küçük insanlar kitlesi, doğası gereği faşist değildir. İçlerinden yalnızca küçük bir azınlık psikolojik, ahlaki ve siyasi olarak faşizme yatkındır. İflas etmiş esnaf ve küçük çiftçilerden, artık iş bulma umudunu yitirmiş işsizlerden oluşan kitle, siyasi berraklıktan yoksundur. Ekonomik kriz tarafından umutsuzluğa sürüklenmiştir. Ne pahasına olursa olsun "bir şeylerin değişmesini" istemektedir. Gerçek bir değişim iradesi gösterdiği sürece solu da sağ da izlemeye hazırdır.

İşte tam bu noktada, Nazizmin yükselişinde sosyal demokrasinin tarihsel sorumluluğu ortaya çıkar. 1918'de Almanya'da yaşanan yenilginin ardından ortaya çıkan sosyalist devrim tohumlarını

daha filizlenmeden ezmek için, Noske ve arkadaşları, aşırı sağcı çeteler ve Freikorps birliklerini bilerek bir araya toplamış ve silahlandırmıştı. Geleceğin Nazi ve SS liderlerinin ilk kuşağı işte bu kadrolardan çıktı.

Daha sonra, giderek hastalanan kapitalist rejimle özdeşleştirenler; “ehven-i şer” bahanesiyle işçi hareketinin tüm mevzilerini teker teker terk ettiler; Hitler yerine onu şansölyeliğe çağırarak olan Hindenburg’a oy verdiler; yönettikleri Prusya eyaletinin meşru hükümeti, bir teğmen ve altı asker tarafından görevden uzaklaştırıldığında tek kurşun bile atmadan bunu kabullendiler.

Bu koşullar altında, iflas etmiş ve umutsuz küçük burjuva kitleleri, bu insanların hiçbir şeyi değiştirmeye ne istekli ne de muktedir olduklarını düşünüyordu. Dahası, onlar giderek kesin kaybedenler olarak görünmeye başladılar. Bu şartlarda, bütün bu insan tozu, radikal bir değişimin o taraftan geleceği umuduyla Nazi’lerin etrafında toplandı.

Sosyal demokrasi, işçileri düzen ve yasaya saygı ruhuyla eğitmişti. Parlamenter demokrasinin kadife eldiveni ve “tüm vatandaşlar için eşit yasa”nın altında, iktidarını ve ayrıcalıklarını, gerekirse kan selleri ve adı konulamaz bir barbarlık pahasına savunmaya hazır, egemen sınıfın demir yumruğunun olduğunu işçi sınıfına sürekli hatırlatma yönündeki asli görevini yerine getirememiştir.

Faşist şiddetle karşı karşıya kalan, sadece sandığa gitmeye ve ücretler için mücadele etmeye alıştırılmış işçiler şaşkına döndü. Sosyal demokrasi, Anayasa adına burjuva polisinden ve yargısından yardım istedi. Burjuva polisi ve yargısı, kritik anda, Anayasa’yı da çiğneyerek işçiler yerine Nazilerin yanında saf tuttu. Kararı güç ilişkileri verdi. Sosyal demokrasi, İspanyol işçilerinin 1936 Temmuz’unda yaptığı gibi, kendi ağırlığını dengeye koyarak güç ilişkilerini değiştirmeyi işçilere asla öğretmemiştir.

STALİN'İN SORUMLULUĞU

Eğer Nazizm burjuvazinin meşru çocuğuysa, sosyal demokrasi de onun resmî ebesi olmuşsa, Stalinizm de bu bilinçsizlik eserine yardımcı olmuştur -ve bunun bedelini bütün insanlık son derece ağır ödemiştir.

Hitler'in iktidarı ele geçirmesinin Alman işçi sınıfı, tüm Avrupa'daki işçi hareketi ve Sovyetler Birliği için ölümcül bir tehdit oluşturacağını anlamak yerine, Stalin ve ona körü körüne bağlı Alman Komünist Partisi liderleri, Nazizmin yönetmeye muktedir olmadığına dair sözlerle avunuyorlardı.

Brüning, Von Papen ve Von Schleicher'in muhafazakâr hükümetlerini sırayla "faşist" diye damgalayarak, Nazilerin iktidara gelmesinin yaratacağı belirleyici değişimi küçümsediler ve böylece işçilerin kafasını karıştırdılar.

Özellikle, Nazizmin yükselişine karşı sosyal demokrasi ve bütün işçi örgütleriyle -tabandan tepeye- birleşik bir cephe oluşturmanın aciliyetini kavrayamadılar. O kadar ileri gittiler ki, Nazilerin, sosyal demokratların yönetimindeki Prusya hükümetine karşı düzenledikleri plebisiti desteklediler.

Sosyal demokrat liderler ve militanlara ortak eylem çağrısı yapmak yerine, boş yere militanları liderlerinden ayırmaya çalıştılar; sosyal demokrat liderlere "sosyal-faşist" diyerek, "sosyal demokrasi ile faşizmin karşıt değil ikiz olduklarını" iddia ettiler; hatta Nazizmi ezmeden önce sosyal demokrasinin yenilmesi gerektiğini bile ilan ettiler. Hitler'e karşı birlikte mücadele etmek yerine, Stalinistler ve sosyal demokratlar onun tarafından ayrı ayrı yenildiler.

Az sayıda istisna dışında, 1930'dan 1939'a kadar, Stalin'in onu sürgüne yolladığı uzak İstanbul'dan haftalarca, aylarca sesini yükselten yalnızca Lev Troçki'nin o büyük uyarıcı sesi vardı. Troçki, Alman ko-

münist ve sosyalist işçileri Nazizme karşı ortak mücadeleye ve direnişe çağırdı:

“Hitler iktidara gelirse bu, Alman işçi sınıfının ezilmesi, tüm Avrupa işçi hareketine saldırı ve Sovyetler Birliği’ne karşı kaçınılmaz bir saldıdır.”

Troçki bunu durmaksızın tekrarladı. Ancak bu çağrılar sonuçsuz kaldı. Devrimci Marksist analizin bütün üstünlüğünü içinde barındıran bu sesin duyulmamasının bedeli çok ağır oldu.

Hiçbir ülkede işçiler, yükselen faşizme karşı kurtuluşun tek yolundan -tüm işçi örgütlerinin birleşik cephesini kurmak, sınıf saflarını birleştirmek, hiçbir mevziyi savaşımadan terk etmemek, faşist çetelere karşı işçi savunma milisleri yaratmak, düşmana, işçi özgürlüklerine saldırdığında, sendikaları, işçi örgütlerini, grev hakkını yok etmek istediğinde iç savaştan kaçamayacağını göstermek ve çalışma dünyasına onu yenilmez kılacak bir savaş iradesi ve özgüven aşılacak- bir kez daha uzaklaştırılmamalıdır.

Yayın tarihi: 1973

KAYNAK: <https://ernestmandel.org/francais/ecrits/II-y-a-quarante-ans-Hitler>

Troçki'nin Katli

ERNEST MANDEL

BELÇİKALI OLDUĞUNU İDDİA EDİYOR, adının Jacques Mornard olduğunu söylüyordu. Katalonyalıydı ve adı Ramon Mercader'di, koluna kumanda eden ise Stalin'di.

22 Ağustos 1940'ta bir dağcı kazması 1937'den beri Meksika'da mülteci olarak yaşayan Lev Troçki'nin kafasını parçalıyordu. Katil polise verdiği ifadeyle isminin Jacques Mornard olduğunu ve Belçika vatandaşı olduğunu beyan ediyordu. Cinayetin faili olmakla birlikte tek örgütleyicisi değildi. Troçki'nin müstakbel katili, genç Troçkist Sylvia Ageloff ile ilişkisi sayesinde ünlü sürgünün güvenliğinden sorumlu olanların güvenini kazanmayı başaramıştı. Frank Jacson ismiyle Coyoacan'daki (Mexico'nun bir varoşu) tahkim edilmiş eve defalarca kabul edilmişti.

İlk suikast girişimi cinayetten birkaç ay önce başarısızlığa uğramıştı. 24 Mayıs 1940 günü sabaha karşı 4'te yirmi kişilik bir komando timi ikametgâha girmeyi başarmıştı: Troçki'nin yatak odasını makineli tüfeklerle taramış, iki yangın el bombası atıp bir de zaman ayarlı bomba bırakmışlardı. Mucize eseri ölen ya da yaralanan olmamıştı. Troçki'yle eşi kendilerini yatağın altına atmışlar, torunları Sieva da saldırıdan aynı şekilde kurtulmuştu.

Stalinci basın öfkeden deliye dönmüştü ve Troçki'nin kendinden söz ettirmek ve Meksika Komünist Partisi ve Stalin'e iftira atmak için bizzat tezgahladığı bir düzmece suikast tezini yaymaktaydı. Olaylardan bir ay sonra çoğu KP üyesi ve İspanya gazisi otuz kişi demir parmaklıkların arkasındaydı. Cinayet teşebbüsünün sorumlusu firardaydı: Bahsedilen kişi Troçki'nin 1928'den beri GPU için çalıştığını düşündüğü İspanya'da albay rütbesiyle savaştığı olan ünlü ressam David Alfaro Siqueiros'tu.

Soruşturma daha sonraları Siqueiros ile Franck Jacson'un birbirlerini İspanya'dan beri tanıdıklarını kanıtlayacaktı.

FRANCK JACSON'UN KİMLİĞİ

Peki, bu Franck Jacson kimin nesiydi? Hakiki kimliğini çözmek on yıla yakın zaman alacaktı. Cebinde eyleminin saiklerini açıklayan bir mektup bulunmuş olmalıydı: Düş kırıklığına uğramış bir Troçkist olarak, güya Troçki'den ve Troçki'nin onu sabotajlar düzenlemek, Kızıl Ordu'nun moralini bozmak ve Stalin'i öldürmeyi denemek üzere SSCB'ye gönderme teklifinden tiksinişmiş olacaktı. Sözümona bütün bunları başarmak için büyük bir ulusun desteğine sahip oluyor olacaktı (Söz konusu büyük ulus ABD idi zira Alman-Sovyet Paktı nedeniyle Troçki'nin artık Hitlerci bir ajan olması mümkün değildi).

Tüm bu suçlamalar çeşitli KP'ler tarafından kırk yıla yakın bir süre tekrarlandı. FKP yöneticisi Léo Figueres 1969'da yayımlanan *Troçkizm, Şu Anti-Leninizmadlı* kitabında hâlâ aynı suçlamalara başvuruyordu. Katilin fotoğrafları basında yayımlandığında birçok İspanya gazisi (çoğu Meksika'ya sığınmıştı) komünist militan Ramon Mercader'i tanıır gibi oldular. Buna karşın, bundan kesin emin olmak için 1950'yi beklemek gerekecekti: Avrupa'da yapılan bir kongreyi fırsat bilen Meksika hükümetinin bir kriminoloğu

konuyu araştırmak için İspanya'ya gitti. Jacson'un parmak izlerini 1935 Haziran'ında tutuklanan genç Katalan komünist Ramon Mercader'inkilerle karşılaştıracaktı: parmak izleri aynıydı.

Stalin'in ölüm yılı olan 1953'te, tüm resmi belgelerde Jacson-Mornard ismi yerini Mercader'e bırakıyordu. Katilin annesi Caridad Mercader, Komintern'e bağlı Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi'nin pek gözde bir militanıydı. GPU'ya o dönemde İspanya'da görev yapan geleceğin Macar Stalinist yöneticisi Gerö tarafından alınmıştı. Onun aracılığıyla, güven uyandırmayan Sovyet diplomatlarının ve şüpheli militanların fiziki tasfiyesinde uzman GPU generali Leonid Eitingon'un metresi oldu. Ramon Mercader Meksika'da yasanın imkân tanıdığı en ağır ceza olan yirmi yıla çarpıtıldı. 1960 yılında hapisten çıktığında Küba üzerinden Çekoslovakya'ya ve oradan da "Sovyetler Birliği Kahramanı" ilan edilip "Lenin Nişanı" ile taltif edileceği Moskova'ya gitti. On sekiz yıl boyunca olup bitenler hakkında tek kelime etmeden 1978'de Moskova'da toprağa verildi.

STALİN'İN EMRİ

Stalin'in cinayetlerdeki amir rolü bugün Sovyet yöneticileri ve FKP dahil herkes tarafından teslim edilmekte. Meksika KP'nin eski yöneticisi Valentin Campa 1978'de anılarını yayımlıyordu. Anılarını 1940'tan başlatıyordu çünkü partisinin cinayetin hazırlanmasına katılışından bahsetmeye pek hevesli değildi. *Humanité*'nin [FKP'nin günlük yayın organı] 26 ve 27 Temmuz 1978 tarihli sayıları bu anılardan Campa'nın Troçki'yi öldürme emrini verenin Stalin'in ta kendisi olduğunu teyit ettiği birkaç pasaj yayımladı. Ne var ki bu daha önce bilinmeyen bir şey ifřa etmiyordu: Özellikle de başlıca tertipinin kim olduğunu söylemiyordu. İşin ironik yanı belgeyi sunma görevi kıdemli Stalinist Georges Fournial'e dışmıştı. Oysa "genç ilkokul öğretneni Georges Fournial" Troçkist basın

tarafından 1938 Şubat'ından beri GPU ajanı olarak teşhir edilmek-teydi: O tarihte Meksika'da Eğitim Emekçileri Enternasyonalini temsil etmek üzere daha yeni altı ay izne ayrılmıştı...

Her şeye rağmen eski tüfekler Valentin Campa sayesinde sevgili yöneticilerinin yalnızca yalancı değil aynı zamanda katil olduğunu da öğrenebilmiş oldular.

Yakın tarihte bir Stalin biyografisi kaleme almış olan SSCB As-keri Enstitüsü Başkanı General Volgokonov'un Troçki üzerine Mos-kova'da yayımlamaya hazırladığı kitap (*) apayrı bir önemi haiz. Volgokonov *La Stampamuhabiri*yle yaptığı söyleşide (26 Temmuz 1990) aralarında Troçki, Stalin ve NKVD arşivlerinin de yer aldığı çok sayıda arşivde çalışma imkânı bulunduğunu ve elinde Troçki'ye ilişkin kırk bin belge, binlerce fotoğraf ve onlarca tanıklıktan olu-şan mevcut en zengin bölge koleksiyonunu bulundurduğunu söylü-yor. Volgokonov bunların bazılarını, özellikle de Stalin'in ve onun yanı sıra Voroşilov'un, Molotov'un ve Ordjonikidze'nin imzalarını taşıyan Eylül 1933 tarihli Troçki'yi öldürme emrini -ki bu emir 1934'te yenilenecekti- yayımlayacak (**).

Volgokonov, (Caridad Mercader ile metres ilişkisi yaşayan GPU generali) Eitingon'un emrinde çalıştığı suikastın baş tertipçisi-nin kimliğini de nihayet açıklayacak (**). Bu adam 85 yaşında ve Hruşçov'un inisiyatifıyla ömrünün on beş yılını hapiste geçirmiş. Volgokonov bu kişiyi konuşturmayı başarmış. Troçki'yi öldürme konusunda ilk karar 1931 Eylül'ünde alınmıştı fakat bu genel ni-telikteki bir karardı. Oysa 1934'te Troçki'nin izini sürmek için özel bir grubun görevi yalnızca Troçki'nin değil yurtdışındaki tüm siyasi hasımların tasfiyesiydi. NKVD denilen ahtapotun kolları her yere uzanıyordu. Bu, Stalin rejimine karşı mücadele eden sürgünlerle savaşmak için oluşturulmuş gizli servis içinde bir gizli servisti. Bu sürgünler Stalin için tehlikeliydi çünkü çok fazla şey biliyorlardı.

“BİR TRAJİKOMEDİ”

Troçki'nin kişiliğinin birçok yönüne (özellikle de ta yirmili yıllarda başlayan anti-Stalinizmine) hayranlığını gizlemeyen Volgokonov, Gorbaçovcu düşünceye sadık kalarak Troçki'ye önemli bir sitemde bulunur: “O yanlış bir büyük fikrin, dünya devrimi fikrinin esiri olmuştu. Ölümünden bir hafta önce dahi dünya devriminin zaferine inandığını yazıyordu”. Doğru söze ne denir General yoldaş; Troçki'nin, ayrıca bir sonraki kitabınızın konusu Lenin’le de paylaştığı böyle utanılacak bir zaafı vardı. Buna karşılık Stalin daha 1935’te Roy Howard’a SSCB’nin dünya sosyalist devrimini yüreklendirebileceği düşüncesinin “trajikomedî”den başka bir şey olmadığını söylüyordu. Bugün özgürce yazabilmenin sevincini yaşıyorsanız ve Stalin’in emsalleri Avrupa’nın hemen her yanında temizlendiyse eğer, bunun trajikomik “yanlış büyük fikrin” hâlâ kendinden söz ettirmeye devam ettirmesi nedeniyle olduğunu gün gelir belki anlarsınız.

Çeviri ve Notlar: Osman S. Binath

DİPNOTLAR

- (*) Troçki: Ölümsüz Devrimci başlıklı kitap Moskova’da 1991 yılında yayımlandı. Kitabın İngilizce çevirisi: Dimitri Volgokonov, *Trotsky The Eternal Revolutionary*, HarperCollins Publishers, Londra, 1996. (ç.n.)
- (**) Volgokonov’un Sovyet arşivlerini kaynak göstererek aktardığı bilgiye göre Troçki’nin siyaseten ve fiziken tasfiyesine ilişkin ilk karar, Troçki’nin SBKP Politbürosuna 27 Nisan 1931’de kaleme aldığı bu mektupta Troçki İspanyol Devrimi’nin başarısının güçlü bir komünist partisinin inşasına bağlı olduğunu, birleşik işçi cephesini kurmak için komünistlerin birliğini sağlama görevinin resmi komünist partisine ve dolayısıyla Komintern yani SBKP önderliğine düştüğünü belirtmekte, Bolşevik Parti’nin 1917’deki tutumunu hatırlatmaktaydı. Troçki ayrıca devrimin başarısızlığının faşist bir rejimin kuruluşuyla sonuçlanacağı uyarısında bulunmakta, başarısının ise uzun sürecek kriz koşullarında dünya işçi hareketi için geniş imkânlar sunacağına vurgu yapmaktaydı [mektubun tam metni için bkz. Komünist Safları Birleştirin, Lev Troçki, *İspanyol Devrimi*

(1931-1939), Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2000 içinde s.102-104]. Stalin daktiloyla yazılmış mektubun üzerine kırmızı mürekkeple şu notu düşmüştü “Molotov, Kaganoviç, Postişev, Sergo, Andeev, Kuybişev, Kalinin, Vorosilov, Rudzutak dikkatine. Troçki denilen bu cani çete reisi Menşevik şarlatanın kafasına Komintern İcra Komitesi aracılığıyla vurulmalıdır. Bu adam haddini bilmelidir.” Not, Politbüro üyelerinin tamamına gönderilmemişti. Alıcılar arasında Politbüro üyesi Kirov ile aday üyeler Mikoyan, Petrovski ve Çubar yer almazken, artık aday üye olmayan Parti Denetim Komisyonu Başkanı Andeev bulunmaktaydı. Notun gönderildiği üyelerin çoğu Stalin’i onaylamakla yetinirken, Molotov daha uzun bir kayıt düşüyordu: “Hiçbir yanıt verilmemesini öneriyorum. Şayet Troçki bu mektubu yayımlayacak olursa yoldaş Stalin’in önerileri doğrultusunda bir cevap verilmelidir.” Politbürodan cevap çıkmaması üzerine Troçki bu mektubu Muhalefet Bülteni’nin Mayıs-Haziran 1931 sayısında yayımlayacaktı. (Volkonov, a.g.e., s. 438-439. Vongokolov’un anılan kitabının 437-469. sayfalarında Mayıs 1931’de alınan infaz kararının 20 Ağustos 1940’ta uygulanmasına kadar geçen dokuz yıllık dönemdeki gelişmelerin ayrıntılı bir anlatımını bulmak mümkündür) (ç.n.)

(***) Söz konusu NKVD üst düzey yöneticisi Pavel Sudoplatov’dur. Daha önceki suikast girişimlerinin başarısızlığı üzerine Stalin, Sudoplatov’u Mart 1939’da makamına çağırarak Troçki’yi öldürme emrini bizzat kendisi vermiştir. Sudoplatov operasyonu planlayarak Moskova’dan yönetmiştir. Troçki’yi önce Trükiye’de ve ardından Fransa’da elinden kaçırın ekibin sorumlusu Yagoda ise Moskova Duruşmalarında Savcı Vişinski tarafından totaliter bürokratik mantığı bütün çıplaklığıyla sergileyecek şekilde “Sağ Troçkist Blok”üyesi olmakla suçlanmış ve 1938’de kurşuna dizilmiştir (a.g.e., s. 443-445). (ç.n.)

Kaynak: *La Gauche*, 19 Eylül 1990.

Kapak Fotoğrafı: Cinayetten sonra Ramon Mercader Polis Karakolunda 27 Ağustos 1940 (Tüm fotoğraflar: AP)

Mao: Lenin ve Stalin arasında

ERNEST MANDEL

Mao, her şeyden önce, Üçüncü Çin Devrimi'nin zaferi, dünyanın en kalabalık ülkesinde burjuvazinin ve toprak sahiplerinin iktidarının devrilmesi, emperyalist ülkeler tarafından SSCB'nin kuşatılmasının kırılması, dünya çapında güç ilişkilerinin temelden değişmesidir.

BUGÜN ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE hüküm süren bürokratik rejime karşı tutumumuz ne olursa olsun, Mao'nun 20. yüzyıl tarihindeki rolünü değerlendirirken, onu öncelikle çağımızın temel sınıflarıyla olan ilişkilerine göre değerlendirmeliyiz.

Onun başlıca mimarı olduğu Üçüncü Çin Devrimi'nin zaferi, Rusya'daki Ekim Devrimi'nden bu yana 20. yüzyılın en önemli olayıdır. Çin sıradan bir ülke değildir. Bir zamanlar dünyanın en gelişmiş ve en zengin ülkesi olan Çin'in, 19. yüzyıldan itibaren yabancı sermayenin müdahalesi sonu, Japon egemen sınıflarının ağır koşullarda başardığı gibi, özerk bir emperyalist güç haline dönüşmesi engellenmiştir.

On milyonlarca yoksul köylü ve zanaatkâr, onlarca yıl boyunca giderek dayanılmaz hale gelen sefalet, baskı ve aşağılanma rejimine maruz kaldı. Tai Ping isyanından Boxer isyanına, 1911 devriminden 1925-27 devrimine kadar birbirini izleyen isyanlarla ayaklandılar.

Bu ayaklanmalar, tarım devriminin siyasi ve örgütsel liderliğini üstlenebilecek kadar güçlü bir proletarya ortaya çıkana kadar siyasi bir çıkış yolu bulamadı. Emperyalizmin egemenliğini kırmak, ülkeyi modernleştirmek, köylüyü toprak sahiplerinin ve tefecilerin

boyunduruğundan kurtarmak, ancak Çin devrimi içinde proletarya hegemonyasının kazanılması, burjuva demokratik devriminin sosyalist devrime dönüşmesi ve proletarya diktatörlüğünün kurulmasıyla mümkün oldu.

İkinci burjuva devrimi, 1927’de trajik bir yenilgiye uğradı, çünkü Stalin, genç komünist partiye, Çan Kay-Şek’in burjuva Kuomintang’ına siyasi bağlılık dayattı.

Üçüncü Çin Devrimi, “Yeni Demokrasi” gibi hatalı metinlere rağmen, Mao’nun, Japon karşıtı gerilla savaşından doğan Halk Kurtuluş Ordusu’nu Çan Kay-Şek’in ordusuna tabi kılmayı ve ayaklanmaları burjuvazi ile koalisyon hükümeti uğruna feda etmeyi reddetmesi sayesinde zafer kazanabildi. Üçüncü Çin Devrimi, Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla sonuçlandı. Bu işçi devleti sayesinde Çin halkı, yoksulluk ve kıtlıktan kurtulup dünyada bağımsız bir büyük ulus haline geldi. Mao’nun Çin’deki sosyalist devrimin zaferinde oynadığı kilit rolün tarihsel önemi, daha sonraki hiçbir olayla silinemez.

Üçüncü Çin Devrimi “normal” bir sosyalist devrim değildi. Japon emperyalizminin Çin’e karşı uzun ve yıkıcı bir savaşın ardından gerçekleşti. Bu savaş, ekonomiyi mahvetti ve kent proletaryasını parçaladı. Bu nesnel gerçek, Mao’nun kent proletaryasının mücadelesini kasten bastırma politikasıyla birleşince, Üçüncü Çin Devrimi sırasında işçi sınıfı özerk bir rol oynayamadı. Devrim sürecinin liderliği, Çin’de sovyetlerin, işçi konseylerinin gelişmesini engelleyen, son derece bürokratik bir Komünist Parti’nin elindeydi. Çin devrimi, başından itibaren bürokratikleştirilmiş bir devrimdi.

Mao, Lenin ya da Stalin değildir, çünkü o bir karşı-devrim değil, bir devrim yönetmiştir, ama aynı zamanda yönettiği devrim, tarihsel ve toplumsal içeriği olmasına rağmen (burjuvazinin iktidarının ve mülkiyetinin yıkılması, burjuva devletinin yıkılması), gerçek bir proleter devrim değildi.

BÜROKRATİKLEŞME

Ancak Mao, Lenin ya da Stalin olmasa da Çin Halk Cumhuriyeti'nde kurduğu bürokratik rejim, SSCB'nin Stalinist rejimiyle ortak özellikler taşır: proleter demokrasinin bastırılması, sanayi işletmelerinin işçiler tarafından yönetilmemesi, Marksizmin pragmatik çarpıtılması, Mao'nun kişilik kültü, bürokrasinin maddi ayrıcalıkları. Bu olguları, tamamıyla bürokratikleşmenin kökenlerinden biri olan Çin'in geri kalmışlığıyla açıklamak, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki kitle hareketinin öznel koşullarını ve dinamiklerinin önemini küçümsemek demektir.

İşte burada yaşanan Mao'nun gerçek trajik boyutu ortaya çıkıyor. Mao, Parti ve ülkenin bürokratikleşmesinin, Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi kitlelerin siyasetten uzaklaşmasına yol açacağından endişe duyuyordu.

“Büyük İleri Atılım”ın başarısızlığının ardından parti yönetimi tarafından azınlığa düşürülen Mao, parti aygıtının üzerinden kitlelere seslendi. Bu, dünyanın geri kalanında gençlerin radikalleşmesiyle ortak özellikler taşıyan Kültür Devrimi'nin başlangıcı oldu. Devrim, “Son tahlilde, tarihin dersi şudur: isyan haklıdır” sloganıyla başlatıldı.

Ancak kitle hareketleri Maoist fraksiyonun kontrolünden giderek çıkıp sol muhalefet eğilimleri ortaya çıkmaya başladığında ve işçileri greve sürüklemeye başladığında Mao gidişatı tersine çevirdi ve parti aygıtının çoğunluğuyla yeniden birliği sağladı. “Kızıl Muhafızlar” disiplin altına alındı ve bastırıldı. Kural şuydu: “Her isyan haklıdır, Mao Zedong'un fikrine karşı isyan hariç.”

KİTLELER MÜDAHALE EDİYOR

İç politikadaki sağa dönüş, dış politikada daha da belirgin bir sağa dönüşe yol açtı. Sovyet liderliğini devrimci hareketlere yeterince destek vermemekle ve emperyalizme aşırı taviz vermekle

suçladıktan sonra, Maoist liderlik SSCB’de “sosyal emperyalizm”in varlığını keşfetti, iki süper güç eşit düzeye yerleştirildi; ardından, en saldırgan ve dolayısıyla en tehlikeli olarak görülen “genç” Sovyet emperyalizmini keşfetti.

Ceylan [Sri Lanka], Sudan ve Etiyopya’daki devrimci hareketlere yapılan alçakça ihaneti, İran’ın katillerine verilen desteği, Avrupa emperyalistlerine SSCB’ye karşı ordularını güçlendirmeleri için uzattıkları eli hatırlayalım.

Kruşçev bürokrasisinin Çin Halk Cumhuriyeti’ne ekonomik ve askeri yardımını keserek birincil sorumlusu olduğu Çin-Sovyet çatışması ve ardından gelen Kültür Devrimi, dünya çapında yeni öncü kesimlerin bir kısmı üzerinde gerçek bir çekim gücü oluşturdu. Maoizm, resmi komünist partilere karşı hem solcu hem de üçüncü dünyacı, hatta liberter bir alternatif olarak ortaya çıktı. Kültür devriminin sonu, Çin dış politikasının sağa kayması, Maoist örgütlerin neo-Stalinist sektlere dönüşmesi, bu imajı önemli ölçüde zedeledi.

Mao, Maoizm’in uluslararası ölçekte çöküşe geçtiği bir dönemde öldü. Mao, ardında kargaşa içinde bir Çin Halk Cumhuriyeti bıraktı. 1940’lar ve 1950’lerin SSCB’sinden farklı olarak, kitleler ne moralsiz ne de pasifti. Bürokratlar arasındaki halefiyet mücadelesi, bu kitlelerin müdahalesi olmadan sonuçlanmayacaktı. Maoizmin krizi şimdiden başlamış durumda. Bu kriz, bürokrasi karşıtı siyasi devrimin zaferiyle, büyük Çin devriminin kazanımlarını pekiştirecek ve onları yenilmez kılacak Çinli işçi ve köylülerin iktidarıyla sonuçlanacaktır.

Bu yazı 16 Eylül 1976 tarihinde yayınlanmıştır.

Tevazu

YİĞİT BENER

YİRMİ BEŞ YIL OLMUŞ ERNEST MANDEL'İ YİTİRELİ. İlk karşılaşmamızın üzerinden de tam otuz yedi yıl geçmiş. Dile kolay.

Tuhaf olacak belki ama dün gibi hatırlıyorum yine de: Mart 1983. Sürgünün üçüncü yılı ve Brüksel'de yine yağmurlu bir gün. Karl Marks'ın ölümünün 100. yılı vesilesiyle Brüksel Özgür Üniversitesinde (ULB) bir panel düzenlenmişti. İki konuşmacıdan biri, adı IV. Enternasyonal'le özdeşleşmiş Marksist kuramcı Ernest Mandel'di; diğeri ise adını hatırlayamadığım, kendini Marksist değil "Marksolog" (yani Marks uzmanı) olarak tanımlayan Belçikalı bir başka üniversite hocasıydı.

Marksolog hoca, Marks'ın iktisadi düşüncesini laboratuvar koşullarında mikroskop altında bakteri izleyen bir mikrobiyolog titizliğiyle betimlemişti. Konusuna hâkim olduğu besbelliydi...

Derken konuşma sırası Mandel'e geldi. Daha üçüncü cümlesinde amfinin havası tamamen değişmişti: Mandel, ustası Marks'ın fikirlerini o steril laboratuvar ortamından söküp alarak canlı toplum ortamına aktarmış, böylece onlara bulaşıcı ve devrimci "özünü" yeneden kazandırırvermişti.

Bu sihirli dönüşümü sağlayan sadece sesinden, yüz ifadesinden, hatta tüm bedeninden yayılan coşkun enerjisi, yani hatiplik bece-

rileri değildi. Bu fikirleri oturttuğu tarihsel bağlam, perspektif ve engin bilgisiyle tüm dünyadan çeşitlendirdiği somut örnekler sayesinde, bilgiç bir terminolojiyle ifade edilmiş o soyut kuramlar bir anda ete kemiğe bürünmüş, toplumsal mücadeleleri anlamaya ve yön vermeye yarayan canlı birer araca dönüşmüştü.

Panelin sona ermesiyle birlikte, salon hâlâ alkışlarla cınlarken dostum Osman Binatlı ve aralarında olasılıkla öğrencilerinin de bulunduğu birçok genç izleyiciyle birlikte soluğu Ernest'in yanında alarak kürsüde çevresini sarmıştık. Yorgunluğuna rağmen ardı arkası kesilmeyen tüm sorularımızı sabırla yanıtlamıştı.

Bizim Türkiyeli olduğumuzu öğrenince ayrı bir ilgi göstermiş, bu sefer de o bize ülkede olup bitenlerle ilgili sorular sormuştu. Militan reflekslerini de yitirmemiş olacak ki, adresimizi almayı ihmal etmemişti. Bir iki hafta sonra da zaten Masis Kürkçügil'in Paris'te yayınladığı Türkçe *Enternasyonal* dergileri çıkmıştı posta kutularımızdan...

Ölümüne kadar yaklaşık on iki yıl süren yoldaşlığımız boyunca Enternasyonal'in ve Belçika örgütünün merkez kurullarında, kongrelerinde, toplantılarında, eğitim seminerlerinde ve siyasi kampanyalarında Ernest'in aynı iletken coşkusunun söz aldığı her ortamı nasıl dönüştürdüğüne sıklıkla tanık oldum.

1991'de Türkiye'ye geldiğinde Ankara ve İstanbul'da verdiği konferansları izleyebilenler de eminim bu düşünce berraklığını ve coşkulu enerjisi anımsayacaklardır.

Enternasyonal'in Fransızca merkez yayın organı *Inprecor*'un sorumluluğunu üstlendiğim 1988-1990 döneminde Ernest'le aynı mekânda çok yakın bir mesai arkadaşlığı yürütmeye ayrıcalığına sahip olduğumda daha başka kişisel özelliklerini de keşfedecektim.

Bu konudaki tanıklığımı ve gözlemlerimi aktardığım, Eylül 1995 tarihli uzunca **yazının** geçenlerde *İmdat Freni* sitesinde yeniden yayınlandığını gördüğümde hiç tedirgin olmadım desem yalan olur.

Militanlık yıllarında kaleme aldığım bir yazıyı 25 yıl aradan sonra bu sefer edebiyatçı gözlüklerimle yeniden okuyunca, geçen bu süre içinde hem düşünsel içerik hem de üslup olarak yazdıklarına yabancılaşmış olduğumu fark edip üzülebilirdim. Ama aksine, bugün altına tekrar ve seve seve imza atabileceğim bir yazı olduğunu görmek beni mutlu etti: Söz konusu Ernest olduğunda başka türlü süzaten ne mümkün?

Ernest'in yaşamını ve Marksizme özgün katkılarını kısa bir yazıya sığdırmak şöyle dursun, özetlemek bile elbette mümkün değildir.

Şunları söylemekle yetinebilirim belki: Daha sonra Belçika'ya yerleşecek olan Polonya kökenli komünist bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak 1923'te dünyaya gelen Ernest Mandel, henüz 15 yaşındayken devrimci mücadele saflarına katılır.

İkinci Dünya savaşı sırasında iki kez Nazi toplama kamplarına yolları, iki kez kaçmayı başarır. 1946'da IV. Enternasyonal'in uluslararası yönetimine seçilir ve bu görevini ölümüne kadar sürdürür.

Uzun yıllar Belçika İşçiler Federasyonu FGFB'nin danışmanlığını yapar ve bu vesileyle 1960-61 genel grevinde önemli bir rol oynar.

1962'de yayımladığı Marksist Ekonomi El Kitabını okuyan Che Guevara tarafından 1964'te Küba'ya çağrılarak planlama çalışmalarına katılır.

Mayıs 1968'deki rolü yüzünden bir süre Fransa'ya, Almanya'ya ve ABD'ye girişi yasaklanır.

1970'ten itibaren profesör unvanıyla birçok üniversite ders verir ve bir kısmı Türkçeye de çevrilmiş olan 30'a yakın kuramsal kitap ve binlerce makaleye imza atar.

Geç Kapitalizm ve Uzun Dalgalar kuramlarıyla çağdaş kapitalizmin en geniş kapsamlı analizlerinden birini sunan Ernest Mandel, Troçkist çevreler dışında da özellikle ekonomi alanında XX. yüzyılın en önemli Marksist kuramcılarının biri olarak kabul edilmiştir.

7-8 dilde derdini rahatlıkla ifade edebilen ve dört değişik dilde doğrudan kitap yazma yetisine sahip Mandel, eski militan kuşağın tipik kozmopolit enternasyonalistlerden biriydi. Çağırıldığı toplantılarda söz almak üzere her an küçük bavulunu toplayıp dünyanın öbür ucuna gitmeye daima hazır bir modern zamanlar Evliya Çelebi'siydi.

Derin kuramsal ve tarihsel bilgisinin ötesinde şaşırtıcı bir belleği vardı. Doğaçlama konuşurken dahi şu ya bu ülkeyle ilgili genel ekonomik verileri, güncel sanayi ya da tarımsal üretim rakamlarını, işsizlik oranlarını ya da sınıf mücadelesindeki son gelişmeler ve siyasi gündemle ilgili bilgileri ezbere sıralayabiliyordu.

Dahası, genç yaşlarından itibaren tüm yaşamını kuramsal çalışmalara ve devrimci örgüt militanlığına adanmış birinde görmeye pek alışkın olmadığımız düzeyde kültürel konulara da hakimiyeti vardı: Avrupa'nın tüm sanat müzelerinde rehberlik yapacak kadar geniş kültürlüydü; eski siyah/beyaz İtalyan komedi filmlerinin meraklı izleyicisi ve polisiye roman tutkunuydu. Hatta bu son konuda yazdığı *Hoş Cिनayet* adlı inceleme, alanın uzmanlarının bile beğenisini kazanmıştır.

Bütün bununla birlikte, eğer bana Ernest Mandel'in baskın kişilik özelliği neydi diye sorulsa, tevazu derdim.

Ernest'in kuramsal yaklaşımını da belirleyen temel inancı devrimci hümanizmdi. Stalinizmin yalanları ve cinayetleri yüzünden sosyalizmin inandırıcılığının büyük ölçüde zarar gördüğünü söylerdi ve kötüye gidişi tersine çevirmek için gerek programatik yaklaşımlarımızla gerekse de davranışlarımızla manevi üstünlüğü yenden ele geçirmemiz gerektiğini vurgulardı.

Kitle hareketinin kendiliğinden gelişimine ve gücüne inanırdı. Bunun temel nedeni sanırım insan doğası konusundaki iflah olmaz iyimserliği idi, hatta kimilerine göre fazla iyimserdi. Bu nedenle siyasi kestirimlerinde yanıldığı oluyordu. Öte yandan, iyimser olmaktan devrimci olunamayacağına inanırdı.

Tüm insan ilişkilerine bu anlayışları yansırdı. Çalışma arkadaşlarıyla ilişkilerinde son derece yumuşak ve sevecendi. Vefalıydı. Bir yoldaşın ölüm haberini aldığı anda -o kişi sonradan örgütten ayrılmış olsa dahi- hemen bir anma yazısı kaleme alır ve gündem ne kadar sıkışık olursa olsun dergide mutlaka yer bulunması için ısrarcı olurdu.

Kolektif akla ve güven ilişkisine önem verirdi. Fazla uzun bir yazısını dergiye sığdırmak için kısaltmak gerektiğinde hiç gıcınmaz, “sen bildiğin gibi kısalt, bana tekrar okutmana da gerek yok, sana güveniyorum” derdi her seferinde. Gerek kuramsal gerek örgütsel konularda tartışmaya da özeleştiriyeye de açıktı. Bu konuda sık sık Marks’ın Feuerbach Tezlerinin üçüncüsünü hatırlatırdı: “Eğiticiler de eğitilmeli, yeniden eğitilmeli...”

Örgütler arası Çin seddi ören aşırı rekabetçiliğe ve sekterliğe tepkiliydi. Dünyanın herhangi bir ülkesinde bir devrimci parti başarı kazandığında “bizimkiler kazandı” derdi hep. Söz konusu örgütün IV. Enternasyonal’le alakası olmadığı, hatta rakip olduğu hatırlatıldığında: *“Bunun kitleler için ne önemi var? Bizlerin aramızdaki tartışmaların yeri ayrı, geniş kitleler bu ince ve karmaşık kuramsal farkları gerçekten ayırt ediyor mu sanıyorsunuz? İnsanlar orada soldan, emekten, devrimden yana bir partiye oy verdiler, önemli olan bu!”* derdi.

Kibir illetine tutulduğuna da asla tanık olmadım. Hatasını ya da eksikliğini örtbas etmek için örgüt içindeki konumunu kullanarak üst perdeden söylemlere başvurduğunu hiç görmedim. Kendini asla gereğinden fazla ciddiye almazdı, aksine en yeni, en genç militanın en saçma gelebilecek sorusunu ciddiye alır, uzun uzun yanıt vermekten asla gıcınmazdı.

Örgüt içi demokrasiye büyük önem verirdi. Bürokrasiden ve örgüt içi bürokratik ayrıcalıklardan içtenlikle nefret ederdi.

Üslup sorunlarına da ayrı bir yer verirdi. Çok sert tartışma ve karşılıklı suçlamaların hava uçtuğu bir Birleşik Sekreterlik Büro

toplantısında bu üslubu protesto edişini hiç unutmam: “Bu üslupla tartışmaya ben yokum! Birbirimizi böyle suçlar, böyle hitap etmeye devam edersek yarın birbirimizin yüzüne nasıl bakabileceğiz, nasıl yan yana mücadele edeceğiz?”

Neşeli bir insandı Ernest, yaşamı severdi, çocuksu denebilecek ve yüksek derecede iletken bir coşkusu vardı. Kaç kez en ciddi ve gergin tartışmaların ortasında hiç beklenmedik bir espri yaptığına, şen kahkahalarıyla ortamı yumuşattığına tanık olmuşumdur.

Zaten bir Ernest’i düşünüyorum, bir de bizim nice asık suratlı ve yanılmaz şaşmaz, kerameti kendinden menkul örgüt liderlerimizi... O kibirli tavırlarını... Her daim üst perdeden konuşmalarını... Tartışmayıp kestirip atmalarını, gerekirse hakaret etmelerini... Çatlayıncaya kadar kasım kasım kasılmalarını... En ufak hatalarını kabul etmektense örgütü dağıtmayı ya da bölmeyi tercih etmelerini...

Ernest’in biyografisinin tek bir satırının benzerini kendi hanelerine yazabilseler, onun kitle hareketinde ve dünya çapında başarabildiklerinin zerresini kendi yerellerinde başarabilmiş olsalar ve değil onun kadar kuramsal kitap üretmek, onun bir toplantıda iki oturum arasında kaleme aldığı nicelikte ve nitelikte tek bir metnin taslağını dahi karalayabilmiş olsalar, kim bilir ne aynalar çatlardı, yanlarına yanaşıp bir “merhaba” diyebilmek için kim bilir kaç gün öncesinden kaç ara kademededen yalvar yakar randevu almak gerekirdi...

Geçen cumartesi akşamı, kadim dostum Masis Kürkçügil’le birlikte sanal ortamda yaptığımız Ernest Mandel’i ölümünün 25. yılında anma **söyleşisi** bittiğinde, birden onu ne kadar özlediğimi düşündüm. Bu satırları o nedenle kaleme almış olmalıyım...

O Tempora O Mores dermiş Romalılar: Devir de değişti, ahlak da...

Ernest Mandel 20. Yüzyılın En Büyük Marksist Düşünürlerinden Biriydi

ALEX DE JONG

BELÇİKALISOSYALİST ENTELEKTÜEL ve aktivist Ernest Mandel, 5 Nisan 1923'te doğdu. Mandel, yirminci yüzyılın ikinci yarısında Marksist teorinin en önemli eserlerinden bazılarını yazan, yorulmak nedir bilmeyen bir ajitatör ve düşünürdü.

Mandel bugün belki de en çok, fazlasıyla aşına olduğumuz bir terimi popülerleştiren –*Geç Kapitalizm*– kitabıyla hatırlanıyor. Fredric Jameson, postmodernizmi kuramsallaştırırken Mandel'in ekonomik yazılarından büyük ölçüde yararlandı ve “geç kapitalizm” terimi, kültürel analiz için bir tür gazetecilik klişesi haline geldi.

Bir zamanlar polisiye romanların toplumsal tarihini yazmış olan Mandel, eserinin, ilginç biçimde benimsenmesine gülümsemiş olabilir. Ancak onun asıl amacı, kültürel yan etkilerini analiz etmekten daha çok kapitalizmin iktidar yapılarına meydan okumaktı.

Nazi hapisane sisteminden sağ kurtulan bir direniş savaşçısı olarak gençlik yıllarından 1990'ların neoliberal çorak topraklarındaki son günlerine kadar, bu hedefe sadık kaldı. Mandel'in si-

yasi yaşamı ve çalışmaları günümüzün yeni sosyalist hareketi için önemli bir ilham kaynağı olabilir.

NAZİZME KARŞI DİRENİŞ

Mandel, Belçika'nın Antwerp kentinde Alman kökenli asimile olmuş Polonyalı Yahudilerden oluşan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Henri Mandel'in sol görüşe, özellikle de Leon Troçki'nin fikirlerine sempatisi vardı. 1930'larda Naziler Almanya'da iktidara geldikten sonra Mandellerin evi, solcu mülteciler için bir buluşma yeri haline geldi. Bu mültecilerin sosyalizm, Sovyetler Birliği'ndeki son gelişmeler ve faşizmin yükselişi hakkındaki tartışmalarını dinleyen genç Ernest, radikal siyasetle erken yaşta tanıştı.

Mayıs 1940'ta Nazi Almanyası'nın ülkeyi işgal etmesiyle savaş Belçika'ya geldi. Yerleşik solun büyük bir kısmı yeni duruma yanıt veremedi. Sosyal demokrat Belçika İşçi Partisi ve sendikaların birçok lideri ülkeden kaçarken, eski İşçi Partisi lideri Hendrik de Man işgalcilerle işbirliği çağrısında bulundu.

Sovyet-Alman saldırmazlık paktı o sırada hala yürürlükteydi ve Belçikalı Komünistler “en saf ve en eksiksiz tarafsızlık” duruşunu ilan ettiler. Nazi işgalinin başlamasından haftalar sonra, Sovyetlerin emriyle çalışan bir suikastçı Troçki'yi Meksika sürgününde öldürdü.

Bu kargaşanın ortasında bir grup bağımsız solcu, Mandellerin evinde ilk Flamanca yeraltı gazetesini çıkarmaya başladı. Gazetede ki makalelerin çoğunu Ernest ve babası yazdı. Ağustos 1942'de Ernest yeraltına çekildi. O yılın sonunda tutuklandı ancak nakledilirken kaçmayı başardı.

Mandel'in biyografi yazarı Jan Willem Stutje'ye göre Henri Mandel, oğlunun serbest bırakılması için fidye ödemişti. Ernest'in “cesur kaçı”, “sorgulanmaktan kaçınmak isteyen ajanlar tarafın-

dan sahnelenmiş” olabilir. Stutje’ye göre, Mandel’in kaçıışı onu suçluluk duygusuyla baş başa bırakmıştır.

Mandel, kararlı bir şekilde direniş faaliyetlerine devam etti. Bu sırada Troçkist Devrimci Komünist Parti’ye (RCP) üye olmuştu. 1944 başlarında RCP, Alman ve ABD şirketleri arasındaki temaslar hakkında doğrudan Alman askerlerine hitap eden iki dilli bir broşür yayınladı: “Efendileriniz mülklerini kurtarmak için pazarlık yaparken siz top ateşine kurban ediliyorsunuz.” 28 Mart 1944’te broşürü dağıtırken Mandel tekrar tutuklandı.

Yahudi olmasından ziyade direniş faaliyetleri nedeniyle tutuklanan Mandel, farklı hapishanelere ve çalışma kamplarına gönderildi, bir noktada IG Farben’in bir kimyasal fabrikasında çalışmaya zorlandı. Bir direniş üyesi, bir Yahudi ve Stalinist mahkum arkadaşları tarafından hor görülen bir Troçkist olarak hayatta kalma şansı çok azdı.

Mandel daha sonra, bunu başarmasının nedenlerinden birinin şans olduğunu hatırlıyordu. Ama aynı zamanda, Naziler iktidara gelmeden önce Sosyal Demokrat Parti’nin destekçisi olan bazı Alman gardiyanlarla ilişki kurmadaki başarısını da takdir ediyordu: “Bu, kendini koruma açısından bile yapılacak en akıllıca şeydi.” Zorlu koşullar etkisini gösterdi ve Mandel 1945’in başlarında hastaneye kaldırıldı. 25 Mart 1945’te ABD güçleri Mandel’in tutulduğu kampı kurtardı.

TROÇKİ’DEN SONRA TROÇKİZM

Mandel’in doğrudan aile üyeleri savaştan sağ kurtulmuş olsa da, büyükannesi, teyzesi ve amcası aileleriyle birlikte Auschwitz’de öldürüldü. Henri Mandel oğlu için akademik bir kariyer hayal ediyordu ama Ernest’in başka öncelikleri vardı. Nazizmin ve savaşın dehşetini üreten sisteme, kapitalizme karşı mücadeleye devam et-

mek istiyordu. Hayatı boyunca faşizm deneyimi, Mandel için siyasi ve ahlaki bir referans noktası olarak kalmaya devam etti.

Leon Troçki ve destekçileri 1938 yılında Dördüncü Enternasyonal'i (DE) kurmuştu. Troçki, yaklaşan savaşın Stalinist Komünist Partileri gözden düşüreceğini tahmin ediyor ve FI'nın bir alternatif haline geleceğini umuyordu. Yine de Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanyası'nın yenilgiye uğratılmasında oynadığı önemli rol ve komünistlerin Avrupa'daki direniş hareketlerine katılması sonucunda bu partiler daha önce eşi benzeri görülmemiş bir prestij ve popülerlik kazandı ve işçi hareketinin radikal kanadındaki rakiplerine sınırlı büyüme fırsatları bıraktı.

Bu arada, savaş ve baskı DE ile ilişkili küçük grupları yok etmişti. Mandel Troçkist hareketin inşasına yardım etmenin kendi görevi olduğunu hissetti ve bu hareketin saflarında önde gelen bir aktivist oldu. Kısmi olarak, Yahudi tarihi ve antisemitizm üzerine önemli bir çalışmanın yazarı olan yakın arkadaşı Abram Leon gibi Nazilerin öldürdüğü yoldaşlarının anısı, onu harekete geçirmişti.

Birçok radikal gibi Mandel de savaşın, I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Avrupa'da bir devrim dalgasının başlangıcı olacağını düşünüyordu. 1938'de Troçki'nin IV. Enternasyonal için hazırladığı program, kapitalizmin karaya oturduğunu iddia ediyordu:

İnsanlığın üretici güçleri durgunlaşıyor. Yeni buluşlar ve iyileştirmeler maddi zenginlik düzeyini yükseltmekte başarısız olmaktadır. Tüm kapitalist sistemin toplumsal krizi koşullarındaki konjonktürel krizler, kitlelere her zamankinden daha ağır yoksunluklar ve acılar yaşıtmaktadır.

Mandel yavaş yavaş sistemin işlemeye devam etmekle kalmayıp daha da gelişebileceğini ve 1945'ten sonra uzun bir ekonomik büyüme dönemine girilebileceğini fark etti. Bu koşullar altında, Troçkist kimliğini gizli tutarak Belçika Sosyalist Partisi'ne katıldı

ve Belçika'daki sosyalist sol üzerinde etkili olan haftalık La Gauche (Sol) gazetesinin kurulmasına yardımcı oldu.

Bu dönemde Mandel, sosyalist bir kuramcı ve lider olarak kendini gösterdi. 1962 yılında ilk büyük çalışması olan *Marksist İktisat Teorisi*'ni (Türkçesi *Marksist Ekonomi El Kitabı*) yayınladı. Kitap, konu hakkında sistematik bir sunum sağladı ve “çağdaş bilimin bilimsel verilerinden” yararlanarak “Karl Marx'ın tüm ekonomik sisteminin yeniden oluşturulabileceğini” kanıtlamaya çalıştı.

Mandel kitabın girişinde yaklaşımını “genetik-evrimsel” olarak tanımlamış ve bununla konusunun kökeni ve evrimi üzerine çalıştığını kastetmiştir. “Marksist ekonomi teorisi,” diye yazıyordu, “bir yöntemin, bu yöntem kullanılarak elde edilen sonuçların ve sürekli olarak yeniden incelemeye tabi tutulan sonuçların bir toplamı” olarak görülmelidir. Sürekli olarak yeni bulguları entegre etmeye çalışan tarih ve teorinin birleşimi, Mandel'in çalışmalarının karakteristik özelliği oldu.

YAPISAL REFORMLAR VE SOSYALİST STRATEJİ

İngilizce çevirisi neredeyse sekiz yüz sayfayı bulan Marksist İktisat Teorisi üzerinde çalışırken Mandel, La Gauche çevresinin bir parçası olarak “anti-kapitalist yapısal reformlar” stratejisini geliştirdi. Bununla, kendi kendine sosyalizmi getirmeyecek ama yine de ona doğru adımları temsil edecek ve “işçi sınıfına büyük sermayeyi kararlı bir şekilde zayıflatma yeteneği verecek” reformları kastediyordu.

Mandel'e göre Belçika'daki olası anti-kapitalist yapısal reformlar arasında tam istihdamı garanti edecek bir planlama bürosunun örgütlenmesi, büyük şirketler üzerinde kamu kontrolü ve enerji sektörünün kamulaştırılması yer alıyordu. Ekonomik reformların siyasi iktidar meselesinden ayrı tutulamayacağını vurguladı.

Mandel, Belçika gibi oldukça gelişmiş bir kapitalist ülke için

uygun olabilecek sosyalist bir strateji formüle etmeye çalışıyordu. Bu çabanın ilham kaynaklarından biri, sağcı hükümet tarafından önerilen bir dizi reforma karşı 1960 kışında yapılan Belçika genel greviydi. Birkaç hafta süren greve yüz binlerce işçi katılmıştı. Solcu Halk Cephesi'nin iktidara gelmesinin ardından Haziran 1936'da gerçekleşen Fransız grevleri ve fabrika işgalleri de Mandel'in bahsettiği bir diğer örnekti.

Savaş sonrası ekonomik büyüme döneminde yaşam koşulları pek çok kişi için iyileşmişti, ancak Belçika genel grevi gibi mücadeleler kapitalist gelişmenin işçi sınıfını tam olarak pasifize etmediğini gösteriyordu. Mandel'e göre, kapitalizme karşı mücadelede işçilerin en güçlü silahları örgütlülük, siyasi eğitim ve temel ekonomik rollerinin bilincine varmalarıydı.

İşçilerin mücadelelerinin sadece ekonomik koşullar etrafında dönmediğini, aynı zamanda yabancılaştırıcı ve baskıcı iş uygulamalarına karşı direnişten de kaynaklandığını fark etti. Nispeten iyi durumda olan işçiler bile işyerinde yabancılaştırma ve tahakküm yaşıyordu. Mandel, 1960 grevinin bilançosunda, işçi sınıfının kapitalizme karşı mücadelesinin "sadece temel, acil çıkarlar için verilen bir mücadele olmaması bakımından geçmişteki toplumsal mücadelelerden farklı olduğunu" yazmıştır. Bu mücadele "toplumu yeniden yapılandırmak için bilinçli bir mücadele" haline gelebilir.

Mandel, Belçika grevinin kaybedilmiş bir fırsat olduğunu, çünkü böyle bir yeniden yapılanmayı önerecek siyasi bir liderlik olmadığını söylüyordu. Devrimci değişimin gerçekleşmesi için, ekonomik reformlar için verilen mücadelenin siyasi iktidar sorununa kadar genişletilmesi gerekiyordu.

Mandel'e göre mücadele ancak "hasımla sadece fabrikalarda değil sokaklarda da yüzleşilirse" zafere ulaşabilirdi. Mandel, tarihin, hedeflerine ulaşmak için ekonomik olduğu kadar siyasi iktidarı da ele geçir-

mek gerektiğini çalışan insanlara “yorulmadan anlatacak” devrimci bir partinin kurulması gerektiğini gösterdiğinde ısrar ediyordu.

GEÇ KAPİTALİZMİN DİNAMİKLERİ

1960’larda Mandel, Marx’ın Kapital’i yayınlamasından bir asır sonra kapitalizmin nasıl işlediğine dair anlayışını geliştirdi. “Geç kapitalizm “de karar kılmadan önce başlangıçta “neo-kapitalizm” terimini kullandı. 1972 tarihli kitap, Mandel’in başyapıtıdır.

Geç Kapitalizm’de “savaş sonrası uzun hızlı büyüme dalgasının nedenlerine Marksist bir açıklama getirmeye” çalışmıştır. Mandel’e göre, bu büyüme döneminin, yerini “dünya kapitalizmi için çok daha düşük bir genel büyüme oranıyla karakterize edilen, artan bir başka uzun toplumsal ve ekonomik kriz dalgasına” bırakmasını sağlayan “içsel sınırları” da vardı. Savaş sonrası patlamanın 1970’le-rin ortalarında sona ereceğini doğru tahmin etmiştir.

Mandel, teknolojik yenilik oranlarındaki artışı geç kapitalizmin özelliklerinden biri olarak görmüştür. Bu durum sabit sermayenin ömrünü kısaltmış ve büyük firmaların planlama yapma ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Ayrıca, 1929 Wall Street Çöküşü gibi çö-küşleri önlemek için ekonomiye daha önce görülmemiş ölçekte devlet müdahalesi olmuştur. Mandel’in 1964’te gözlemlediği gibi: “Devlet artık gizli sübvansiyonlardan ‘zararların kamulaştırılmasına’ kadar uzanan yollarla doğrudan ve dolaylı olarak özel karı garanti eder.

Ancak kapitalizmin çelişkilerinin üstesinden gelmek için yapı-lan her girişim, onu yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Hü-kümetler tarafından desteklenen bankalar, şirketlere ucuz kredi sağlayarak hızlı büyümeyi mümkün kıldı ama aynı zamanda enf-lasyona da yol açtı. Böyle bir enflasyon, büyük, sermaye yoğun fir-malar arasındaki rekabetin merkezinde yer alan uzun vadeli büyük yatırımlara zarar verdi.

Buna karşılık, enflasyonla mücadele girişimleri kendi sorunlarını yaratarak ekonomik büyümeyi azalttı. Devletin ekonomiye müdahalesi, yıkıcı krizlerden kaçınmak ve kârları garanti altına almak için yararlı olabilir. Ama aynı zamanda “ekonominin” doğal olarak verili olmadığını da herkese açıkça göstermiştir.

DEVİRİMCİ UFUKLAR

Mandel, bu tür çelişkilerden kaynaklanan devrimci değişim olasılığı üzerine bahis oynadı. Belçika genel grevi ve 1965 Yunan Apostasia krizi gibi patlamalar onu klasik bir Marksist ikileme karşı karşıya bıraktı. Eğer Marx'ın ısrar ettiği gibi “her toplumun egemen ideolojisinin egemen sınıfın ideolojisi olduğu” doğruysa, o zaman işçi sınıfı kendini nasıl özgürleştirebilirdi?

Mandel, egemen sınıf ideolojisinin egemenliğinin, kitle iletişim araçları, okul sistemi vb. aracılığıyla “ideolojik manipülasyondan” daha derin kökleri olduğunu kabul etti. Bu hakimiyet, emekçilerin birbirleriyle rekabete zorlandıkları ve emek güçlerinin satışına bağımlı oldukları kapitalizmin günlük işleyişinden güç alıyordu.

Ancak kapitalizmin egemen tekeller arasındaki rekabetten kaynaklanan kaçınılmaz çelişkileri ve krizleri de egemen konsensüste çatlaklara yol açtı. Sosyalistler için temel soru, ekonomik çalkantının kaçınılmaz sonucu olan hoşnutsuzluk patlamalarının ötesine nasıl geçileceğiydi. Yaşam koşullarına ve ücretlere yönelik saldırılara karşı savunmacı mücadelelerden işçi iktidarı taleplerine geçmek için “bilinçli bir sıçrama” gerekiyordu.

Mandel, sosyalist örgütlenme ihtiyacına ilişkin etkili bir metinde, böyle bir sıçramayı neyin mümkün kılacağına dair fikirlerini geliştirdi. Üç grup arasında ayrım yaptı: işçi sınıfı kitlesi; bu sınıfın aktivist işçilerden oluşan öncüsü ve devrimci örgütlerin üyeleri. Üçüncü kategori ikincisiyle kısmen örtüşüyordu.

Mandel'in çerçevesine göre, "öncü" kendini ilan etmiş bir elit değil, işçi sınıfının en kararlı ve enerjik aktivistleriydi. Devrimci bir hareket inşa etmek, bu tür aktivist işçileri sosyalist fikirlere kazanmak anlamına geliyordu. Bu onlara örgütlülük sağlayacak ve acil toplumsal mücadelelerin kaçınılmaz gelgitleri sırasında siyasi aktivizmden çekilmelerini önleyecekti.

Radikal değişim ancak kapitalizmin çelişkilerinin kitlesel öfke ve protesto yarattığı huzursuzluk dalgaları sırasında mümkün olabilir. Böyle dönemlerde, devrimci bir parti giderek daha büyük insan gruplarını siyasi eyleme çekmeye çalışmalı ve anti-kapitalist talepler önermelidir.

Mandel devrimi, örgütlü eylem ile emekçilerin kaçınılmaz olarak farklı gruplar halinde örgütleneceği kendiliğinden hareketler arasındaki bir etkileşim süreci olarak görüyordu. Bu, Marksist solda sırasıyla Vladimir Lenin ve Rosa Luxemburg figürleriyle ilişkilendirilen örgütlülük ve kendiliğindenlik arasındaki basmakalıp ayrımı kesiyordu. Mandel yarı şakayla karışık kendisini "Luxemburgcu sapmaları olan bir Leninist" olarak tanımlıyordu.

NESİLLER ARASI BİR KÖPRÜ

1960'lar ve 70'lerin başı, Mandel'in sanki sınıf mücadelesinin yükselen dalgası tarafından sürükleniyormuş gibi olağanüstü üretken olduğu çalkantılı zamanlardı. *Geç Kapitalizm*'in yanı sıra, o yıllarda yayınladığı diğer kitaplar arasında ABD ve Avrupa kapitalizmi arasındaki çelişkiler üzerine bir çalışma, *Karl Marx'ın Ekonomik Düşüncesinin Oluşumu* üzerine bilimsel bir metin, Batı Avrupa Komünist Partileri arasındaki *Avrokomünist* eğilimin bir eleştirisi ve kapitalizmin tarihindeki patlama ve çöküş döngülerinin bir incelemesi olan *Kapitalist Gelişmenin Uzun Dalgaları* yer alıyordu. Mandel hayatı boyunca iki düzineden fazla kitap ve yüzlerce makale yayınlamıştır.

Mandel aynı zamanda yorulmak bilmeyen bir ajitatör ve tartışmacıydı. 1964 yılında sosyalist planlama üzerine tartışmalara katılmak üzere Küba'ya davet edildi. Che Guevara, Marksist İktisat Teorisi'ni büyük bir ilgiyle okumuş ve Mandel ile kapsamlı tartışmalar yürütmüştü.

Mandel ise Arjantinli devrimci liderden çok etkilenmişti. Bolivya ordusu 1967 yılında Guevara'yı bir gerilla savaşı kampanyası başlatmaya çalışırken yakalayıp yargısız infaz ettiğinde, Mandel "büyük bir dost, örnek bir yoldaş, kahraman bir militan" için tutkulu bir övgü yayınladı.

Kapitalist devletlerin hükümetleri Mandel'i kendi topraklarında istenmeyen bir varlık olarak gördüler. 1969 yılında ABD yetkilileri, Yüksek Mahkeme'nin muhafazakâr çoğunluğunun daha sonra Donald Trump'ın "Müslüman yasağını" haklı çıkarmak için emsal olarak gösterdiği bir davada Mandel'in ülkeye girişini reddetti. Birkaç yıl sonra, Batı Alman hükümeti Mandel'in Berlin Özgür Üniversitesi'ndeki atamasını engellemek için müdahale etti ve onu ülkeden sınır dışı etti.

Fransa, Mandel'i topraklarında yasaklayan bir başka ülkeydi. Mayıs 1968'de, Dördüncü Enternasyonal'e doğru ilerleyen radikal bir grup olan Devrimci Komünist Gençlik (JCR) toplantılarına konuşmacı olarak davet edildi. JCR, Mayıs '68'deki ayaklanma ve protestolara yoğun bir şekilde katılmıştı.

Pratik bir faaliyette bulunmak için tatmin edici bir fırsat olsa gerek ki, Mandel, "barikatlar gecesi" sırasında Paris Latin Mahallesi'nde barikatların kurulmasına yardım etti. Paris'e geldiği araba sokak çatışmaları sırasında tahrip olmuştu. Bir muhabir Mandel'in "Ne kadar güzel! Bu devrim!" dediğini duymuştu.

Yeni nesil devrimciler için Mandel, devrimci tarih ve deneyimle bir bağlantıydı. JCR liderlerinden Daniel Bensaïd, Mandel'in kendi-

lerine “açık, kozmopolit ve militan bir Marksizmi” keşfetmelerinde nasıl yardımcı olduğunu hatırlıyor. Bensaïd’e göre bu genç radikaller için Mandel “teoride bir öğretmen” ve kuşaklar arasında bir köprüydü – insanların yerine düşünmek yerine onları düşündüren biriydi.

Mandel’in işçiler, sendikacılar, radikal öğrenciler ve devrimci aktivistlerle yaptığı sayısız toplantıda edindiği güçlü pedagojik becerileri vardı. 1967 yılında yayınladığı “Marksist İktisat Teorisine Giriş” adlı broşürü çok okunan bir klasik haline geldi.

YA SOSYALİZM YA BARBARLIK

Sosyalist değişim için bu kadar çok mücadele etmiş olan Mandel’in 1995 yılında, neoliberal hegemonyanın zirvede olduğu bir dönemde hayata veda etmesinde trajik bir yan vardır. Mandel, 70’lerin sonlarından itibaren toplumsal mücadelelerin düşüşüne uyum sağlamakta güçlük çekmiştir.

Yeni yüzyılda Mandel’in 1974’te yayınladığı Marksizme Giriş adlı popüler kitabı inceleyen Bensaïd, bu kitabın sosyalizmin geleceğine ilişkin iyimser siyasi analizinin Mandel’in “bir bütün olarak proletaryanın artan yayılımına, homojenliğine ve olgunluğuna duyduğu sosyolojik güvene” dayandığını ileri sürer. Bensaïd’e göre bu güven “savaş sonrası sanayi kapitalizminin yarattığı özgül durumu ve onun özgül düzenleme biçimini geri dönüşü olmayan tarihsel bir eğilime dönüştürmüştür.” Ancak 1980’lerin neoliberal saldırısı bu süreci tersine çevirerek örgütlü emek güçlerinin altını oyar:

Geri döndürülemez olmaktan çok uzak olan homojenleşme eğilimi, iş birimlerinin dağıtılması, dünya işgücü piyasasında rekabetin yoğunlaşması, ücretlerin ve emek zamanının bireyselleştirilmesi, boş zamanların ve yaşam tarzlarının özelleştirilmesi, toplumsal dayanışma ve korumanın metodik olarak yıkılması politikaları tarafından zayıflatılmıştır. Başka bir deyişle, kapitalist

gelişmenin mekanik bir sonucu olmaktan çok uzak olan direniş güçlerinin toparlanması ve sermaye tarafından kurulan düzenin yıkılması, günlük mücadelelerde tekrarlanan ve sonuçları hiçbir zaman kesin olmayan kesintisiz bir görevdir.

Hayatının ilerleyen dönemlerinde Mandel'in coşkulu iyimserliği kapitalizmin uzun vadeli etkilerine karşı uyarılarla birleşti. Tarihsel seçimin barbarlık ya da sosyalizm olduğunda ısrar ediyordu ve sosyalist bir sonuç garanti değildi.

Bu dönemde Mandel, İkinci Dünya Savaşı'nda ve Nazizm'in suçlarında ifadesini bulan kapitalist barbarlık çalışmalarına geri döndü. Troçki'nin ömür boyu hayranı olarak kalmasına rağmen, daha önceki bazı yargılarını yeniden değerlendirdi ve Troçki'nin 1920'lerin başındaki "karanlık yılları" sırasındaki pratiklerine daha eleştirel hale geldi; Mandel'e göre, "Bolşevik liderliğin stratejisi işçilerin öz-etkinliğini teşvik etmek yerine engelliyordu."

Mandel, kendisini Aydınlanma'nın geleneğinin içinde değerlendirerek insanın özgürleşmesi ve kendi kaderini tayin etme çabası içinde konumlandırmaktan gurur duyuyordu. Manuel Kellner'in de gözlemlediği gibi, bu terimden hoşlanmasa da Mandel'in düşüncesinde ütöpik bir boyut vardı. Bu, kelimenin tam anlamıyla ütopyacıktı: toplumun insan eylemiyle çok daha iyi bir şeye dönüştürülebileceğine olan inanç.

Sosyalizmin ve komünizmin krizi Mandel'in gözünde her şeyden önce bu inancın kriziydi. "Sosyalistlerin ve komünistlerin temel görevi," diye yazmıştı ölümünden kısa bir süre önce, "milyonların bilincinde sosyalizmin güvenilirliğini yeniden tesis etmektir." Sosyalizmin hedeflerini "İncil'e yakın terimlerle" tanımladı:

Açlığı ortadan kaldırın, çıplakları giydirin, herkese onurlu bir yaşam sağlayın, uygun tıbbi yardım alamadığı için ölenlerin hayatlarını kurtarın, cehaletin ortadan kaldırılması dahil kültüre özgür

erişimi yaygınlaştırın, demokratik özgürlükleri ve insan haklarını evrenselleştirin ve her türlü baskıcı şiddeti ortadan kaldırın.

Mandel'e göre böyle bir gelecek umudu, insanları baskıcı ve yabancılaştırıcı koşullara karşı her zaman isyan ettirmiş olan isyan kıvılcımına dayanıyordu. Sosyalistlerin görevi, tüm bu isyanları destekleyerek ve ileriye dönük alternatif bir yol sunarak bu kıvılcımı alevlendirmektir.

Bu görev değişmedi. Farklı bir tarihsel dönemde, Mandel'in yazı ve aktivizm mirası yeni bir yol arayışında bize yardımcı olabilir.

Çeviri: Yener Çıracı

KAYNAK: <https://birdunyaceviriblog.wordpress.com/2023/04/29/ernest-mandel-20-yuzyilin-en-buyuk-marksist-dusunurlerinden-biriydi-alex-de-jong/>

Ernest Mandel'in İktisatı, Dün ve Bugün

MICHEL HUSSON

ERNEST MANDEL'İN ÖLÜMÜNDEN (20 Temmuz 1995) çeyrek yüzyıl sonra bu makale onun anısına bir saygı yazısı olarak tasarlanmamıştır. Kendisine ait yaşayan Marksizm anlayışı içinde burada daha çok onun iktisat yazılarının, gündeme getirdikleri eski ya da yeni sorunları ana hatlarıyla ele almakla birlikte, hâlâ ne bakımdan güncel olduklarını göstermekle yetinilecektir^[1].

MARKSİZMİN YAYILMASI

Her zaman iktisadi çözümlemeyle militan eylem arasında bir bağ kurma endişesiyle hareket eden Mandel, Stalinci eski püs-külerinden arındırılmış bir Marksizmin yayılmasında anahtar bir rol oynamıştır. Onun ilk önemli katkısı 1962'de yayımlanmış olan *Marksist Ekonomi El Kitabı*'dır. Bu sentez, geniş bir uluslararası dağıtımdan faydalanmış ve yakın tarihli gelişmeleri kapsama kaygısı taşıyan yaşayan bir Marksizmin yenilenmesine katkıda bulunmuştur. Dönemsel krizlere ayrılmış XI. Bölüm bunun iyi bir örneğini verir: Mandel orada daha o zamandan, Harrod Kuznets, Samuelson, Goodwin, Kalecki veya Joan Robinson gibi ikti-

satıcılara atıfta bulunarak, eksik-tüketim ve orantısızlık üzerine bina edilen teorilerin bir sentezini ana hatlarıyla ortaya koyar. Bu teorileri “aşırı ölçüde basitleştirilmiş” bulsa da bunların “önemli malzemeler getirdiklerini” söyler.

Mandel 1963'te PSU'nun (Birleşik Sosyalist Parti) Paris Federasyonunun düzenlediği bir hafta sonu eğitimi boyunca bir dizi konferans verir. Bu konferanslar meyvesini, sonradan birçok bas-kısı yapılacak bir broşürle, *Marksist Ekonomi Teorisine Girişile* verecektir. Bu, açıkça güncellenmeyi hak edecek bir metin olsa da dikkat çekici, çok eğitsel ve Mandel'in en talepkâr teori ile militan-ların eğitimi arasında köprüler inşa etmeye dönük daimî kaygısını fazlasıyla ortaya koyan bir metin söz konusudur.

Mandel 1967'de *Karl Marx'ın İktisadi Düşüncesinin Oluşumu*'nu yayımlar. Bu kitap özellikle Marx'ın temel bir eserini – *Grundrisse*– Roger Dangeville tarafından yapılan ilk Fransızca çevirisi erişilebilir dahi olmadan tanıtması bakımından ilgiye de-ğerdir. Bu kitabın çalışma zamanının azaltılması tematiğine mü-kemmell bir giriş olan “çalışma zamanı ile serbest zaman diyalekti-ği”ne ayrılmış bölümünü özellikle okumak gerekir.

Mandel'in kendisini Marx'ın iktisadi düşüncesini, her zaman onun dogmatik olmayan bir versiyonunu sunarak yaymaya adadı-ğını anlamış olduk. O hâlde Kapital'in İngilizce basımının (Pelican) önsözünün yazılmasının ondan istenmesi bir tesadüf değildir ki bu arada Mandel'in Anglosakson dünyadaki ne derece tanınır oldu-ğu da böylece görülür. Kapital'in üç cildine bu girişler İspanyolcaya çevrilip sırasıyla *El Capital. Cien Años de Controversias En Torno a la Obra de Karl Marx* başlıklı bir kitapta bir araya getirilip yayım-landıkları hâlde, Fransızcada erişilebilir değildir. Bunlar Marx'ın başyapıtına parlak bir giriş oluşturlar. [*Marx'ın Kapitali*, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2008]

“DÖNÜŞÜM SORUNU”

Bu girişten değerlerin fiyatlara dönüştürülmesi denilen soruna ayrılmış bir pasaj alıntılanabilir. Bu teorik sorun önemlidir çünkü Marx'ın değer teorisinin bir eleştirisine yol açmıştır: *Kapital*'in (değerlerin emek harcamalarıyla orantılı olduğu) 1. Cildi ile (fiyatların yatırılan sermaye ile orantılı olduğu) 3. Cildi arasında üstesinden gelinmesi mümkün olmayan bir çelişki olacaktır.

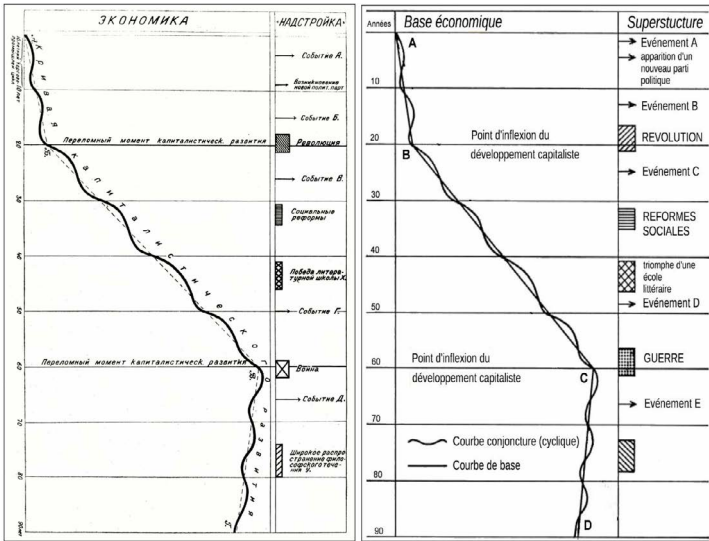
Mandel'in cevabı Marx'ın eleştirmenlerinin girdilerin (*inputs*) üretim fiyatlarının çıktı (*outputs*) fiyatlarına eşit olduğunu varsayan temel hipotezini reddetmekten ibarettir: “Cari üretim çevrimlerindeki *girdiler* çevrimin başlangıcında bilinen *verilerdir* ve bu çevrim boyunca çeşitli üretim dallarında kâr oranının eşitlenmesi üzerinde bir geriye dönük düzeltme etkisine *sahip değildirler*. Herhangi bir tutarsızlığın ortadan kalkması için bunların benzer şekilde değerler cinsinden değil, üretim fiyatları cinsinden hesaplandığını ama bu üretim fiyatlarının *önceki* üretim çevrimi boyunca kâr oranlarının bir eşitlenmesinin bir sonucu olduğunu varsaymak yeterlidir (...) Hammaddelerin üretim fiyatları, üretimde kullanılan diğer tüm girdilerin fiyatları gibi (...) önceki dönemde meydana gelen kâr oranlarının eşitlenmesinin sonucudur” (Bkz. *Marx'ın Kapitali*, s. 252-3). Böylece çözüm birkaç kelimeyle verilmiş olur. Fakat Mandel tuhaf biçimde bu pozisyonunu geliştirmez: *Ricardo, Marx, Sraffa* başlıklı kolektif çalışmada bu sorunu sadece altının ve paranın rolü açısından ele alır.

KAPİTALİZMİN YOLAĞI

Kapitalizmin savaş sonrası başarımları (zayıf işsizlik, satın alma gücünde artış) Stalinci iktisatçılar tarafından savunulan kaçınılmaz çöküş veya proletaryanın yoksullaşması tezlerinin tersine gitmekteydi. Mandel bu yeni konfigürasyonu çözümlemek için ne-

o-kapitalizmden söz eder (ki bu daha sonra reddedeceği bir terim-di) ama uzun dalga fikrini seferber etmeye başlamıştır.

Mandel 1963'ten itibaren – daha önce anılan *Marxist Ekonomi Teorisine Giriş* başlıklı kitabında – Kondratief'e atıfta bulunur ve ardından “İkinci Dünya Savaşı ile başlamış olan ve hâlâ içinde olduğumuz uzun vadeli dalganın – diyelim 1940-1965 ya da 1940-1970 dalgasının – tersine, genişlemeyle karakterize olduğunu” vurgular. Bu dalga “emekçilerin yaşam standartlarında eğilimsel bir yükselmeye” imkân vermektedir. Demek ki gelecekteki terse dönüşe ilişkin uzak görüşlü bir öngörü söz konusudur ki bu öngörü 1964'te *Les Temps Modernes*'de yayımlanan, Mandel'in, o zamanlar “Muhteşem Otuzlar” olarak adlandırılmayan savaş sonrası genişlemenin yakındaki sonunu önceden tahmin ettiği “Neo-kapitalizmin Zirvesi ve Yarınları” başlıklı parlak bir makalede açık biçimde belirtilecektir.

Kapitalist Gelişme Eğrisi (Tablonun türkçesi için şuraya [bakınız](#))

Mandel uzun dalgalar teorisiyle yirminci yüzyıl başının teorik geliştirmelerini, özellikle Parvus ile Troçki'ninkileri devam ettirir. Aşağıda Troçki'nin 1923 tarihli makalesindeki^[2]orijinal eğriyi ve transkripsiyonunu veriyoruz. Bu eğri daha o zamandan uzun dalgalar teorisinin anahtar fikrini, yani kapitalizmin tarihsel dönemlerden geçişini ana hatlarıyla ortaya koyar: “20 yıllık çok tedrici kapitalist gelişme (A-B); 40 yıllık enerjik yükseliş (B-C); 30 yıllık uzun süreli kriz ve gerileme (C-D) ve Troçki Kondratief'in hatalı olarak düşündüğü gibi çevrimlerin söz konusu olmadığını çünkü “bunların karakteri ve süresinin kapitalist güçlerin iç işleyişi tarafından değil, gelişmelerinin temelini oluşturan dış koşullar tarafından belirlendiğini” belirtir.

KÂR ORANI

Mandel her zaman kâr oranında eğilimsel azalma yasasının klasik formülasyonuna başvurmuştur. Örneğin “Kısmen bağımsız değişkenler ve klasik Marksist çözümlemedeki iç mantık” başlıklı metninde bunu anlatımı da bunun kanıtıdır: “Sermayenin organik bileşiminin artışı ortalama kâr oranının eğilimsel düşüşüne yol açar (...) Uzun vadede, artık-değer oranı sermayenin organik bileşimin artış oranıyla orantılı olarak artamaz ve karşıt-eğilimlerin çoğuna gelince onlar da en azından dönemsel olarak (ve aynı zamanda çok uzun vadede) yerinden edilme eğilimindedir.”

Oysa bu geleneksel formülasyon tartışmalıdır çünkü sermayenin fiziki bileşimindeki (ücretli başına “makine” sayısındaki) itiraz edilemeyecek artış zorunlu olarak (değer cinsinden) organik bileşiminde bir artışa yol açmaz zira bunların arasında emek üretkenliği vardır. Yine de uzun dalgaların seyrinin kâr oranıyla bir ilgisi olduğu doğrudur. Ama bu genişleme evresinin kâr oranı belli bir eşiği aşar aşmaz otomatik olarak tetiklendiği anlamına gelmez. Bu

gerekli ancak yeterli olmayan bir koşuldur. Kâr oranının düzelme tarzının aynı zamanda başka sorunlara, özellikle ürünün realizasyonuna ilişkin sorunlara yeterli bir cevap getirmesi gerekir.

Bununla birlikte, kâr oranı, Mandel'in vurguladığı gibi, kapitalizmin ikili zamansallığının iyi bir sentetik göstergesidir. Bağlamlı bir üretken düzenin kurulmuş olması kendisini kâr oranının yüksek ve az çok "garanti" bir düzeyde tutulmasıyla gösterir. Belirli bir süre sonra, sistemin temel çelişkilerinin işleyişi bu durumu bozar ve kriz her zaman ve her yerde kâr oranında önemli bir düşüşle belirginleşir. Bu ise sermayenin organik bileşiminde bir artış eğiliminden çok, kapitalizmin emekçileri sömürme derecesini yeniden üretmede ve metaların realizasyonun güvence altına almakta ikili bir yetersizliğini yansıtır. Bize göre kâr oranının eğilimsel düşüş yasasını bu şekilde yeniden formüle etmekte fayda vardır: Kâr oranı sürekli biçimde düşmez ama onu düşmeye iten mekanizmalar önünde sonunda Marx'ın karşıt-eğilimler olarak adlandırdıklarına galebe çalarlar. Terse dönüş içturedir (endojen) ve dolayısıyla üretken düzenin elden geçirilme gereği dönemselsel olarak tekrar ortaya çıkar.

Her halükârda, Mandel bu yasayı hiçbir zaman krizlerin açıklamasının evveli ve ahiri hâline getirmemiştir. *La Crise: 1974-1982* başlıklı kitabının bu soruna ayrılmış bölümünde çeşitli Marksist okullar tarafından bahsedilen sebepleri sıralar: "Sermayenin aşırı birikimi mi? Hiç kuşkusuz (...) Kitlelerin eksik tüketimi mi? Hiç kuşkusuz (...) Üretim anarşisi ve farklı dallar arasında orantısızlık mı? Hiç kuşkusuz (...) Kâr oranının düşmesi mi? Hiç kuşkusuz." Son yaklaşıma ilişkin olarak şunu belirtir: "Ama kelimenin doğrusal bir nedensel zincir öneren mekanikçi anlamında da değil". Mandel böylece krizin her tek-sebepli açıklamasını, özellikle de kimi Marksistlerin gözünde ortodoksluğun teminatı olan (tek sebep olarak) kâr oranının eğilimsel düşüşünü açıkça reddeder.

HANGİ DALGADAYIZ?

Mantıken sorulması gereken soru nerede bulunduğumuz sorusudur. Bu soruya cevabımız hâlâ 1974-75 genelleşmiş durgunluğuyla başlayıp, 1981-82 durgunluğuyla hareket geçirilen durgunluğun hâkim olduğu uzun dalga içinde olduğumuzdur. Bu birkaç netleştirme gerektirir.

Birincisi, Mandel'in teorisi her uzun dalganın 25-30 yıl sürmesi gerekeceğini asla ön doğru kabul etmemiştir. Kuşkusuz geçmişte durum az çok böyle olmuştur ama bu saptama bunun kural olması gerektiği anlamına gelmez, basit bir nedenle, çünkü uzun dalga çevrim değildir. Mesela Düzenleme Okulu denilen okulun kurucularından biri olan Robert Boyer'in yazdıklarına rastlanacak bu hatalı özümsemeyi kesinlikle reddetmeliyiz: "N. D. Kondratief tarafından önerilip yakın tarihte E. Mandel tarafından devam ettirilen ve kapitalizmin tarihini yaklaşık çeyrek yüzyıl süreli güçlü ve zayıf birikim dalgalarının birbirini izlemesi olarak betimleyen hayli mekanik yorumla yetinmemiz mümkün değildir (...) Hiçbir düz çizgisel (teleolojik) ilke, yükselme ve alçalma evrelerinin mekanik bir biçimde birbirinin yerine geçmesini, ne de esas itibarıyla kapsamlı (ekstansif) bir birikim rejiminden, ağırlıklı olarak yoğun (entansif) bir birikim rejimine otomatik geçişi garanti eder."^[3]

Burada, Mandel'in uzun dalgalar üzerine kitabının 1980'deki ilk versiyonundan itibaren açıkladığıyla karşılaştırıldığında kaba bir okuma hatası söz konusudur: "Yeni bir genişlemeci uzun dalganın ortaya çıkması bu nedenle, süresi ve şiddeti ne olursa olsun bir önceki depresif uzun dalganın bir içtürel (endojen) – az çok kendiliğinden, mekanik, özerk – ürünü olarak görülemez. Bu kritik dönüm noktasını belirleyen kapitalizmin gelişme yasaları değil, bütün bir tarihsel dönem boyunca sınıf mücadelesinin sonuçlarıdır. Başka bir deyişle, tezimiz şu şekilde ifade edilir: Tarihsel gelişme nesnel ve

öznel etkenlerin bir diyalektiğinden geçer. Burada öznel etkenler göreli bir özerkliğe sahiptir. Bunlar daha öncesinde sermaye birikiminin temel eğilimleri bakımından, teknolojik değişme eğilimleri bakımından veya bu eğilimlerin işin örgütlenme sürecinin kendisi üzerindeki etkisi bakımından meydana gelen gelişmeler tarafından doğrudan ve kaçınılmaz biçimde önceden belirlenmez.”

Ya da özetlersek: “Uzun dalgalar kapitalist ekonomilerin büyüme oranlarındaki basit yükselme ve alçalma hareketlerinden daha fazlasıdır. Bunlar, kelimenin tam anlamıyla, özgül tarihsel dönemlerdir.”

Kapitalizmin 1980’ler dönemecinden bu yana izlediği yolağı işte bu bakış açısıyla çözümlemek gerekir. Kâr oranı, her halükârda 2008 krizine kadar, düzelmiştir ancak bu yeterli değildir. Aslında hiçbir şey teoriye, yeni bir genişlemeci evreyi başlatmak için belli bir kârlılık eşiğine ulaşmanın yeterli olacağını varsaymak kadar yabancısı değildir. Yeni olan şey, kâr oranında (kimi Marksist yazarların itiraz ettiği) bu düzelmeye, birikimde, büyümede veya üretkenlik artışlarında bir toparlanmanın eşlik etmiyor oluşudur. Bu son nokta bize göre can alıcı bir öneme sahiptir: üretkenlik artışlarının yavaşlaması, hatta tükenmesi bir sermaye dinamizmi kaybının en anlamlı göstergesidir.

Oysa büyük teknolojik yeniliklerin getirilmesi bu üretkenlik artışlarına imkân vermektedir. Uzun dalgalar teorisinde, uzun dalgaların birbirini izlemesi ile bilimsel ve teknik devrimlerin birbirini izlemesi arasında organik bir bağ vardır. Tabii bu ilişkilendirmenin Schumpeter’den esinlenmiş, tek başına yeniliğin yeni bir uzun dalganın açılışının anahtarı olduğunu savunan bir görüşe indirgenmemesi koşuluyla. Bu açıdan, yeni teknolojilere bağlı mutasyonlar hiç kuşkusuz yeni bir “teknik-ekonomik paradigma” oluştururlar ama bu, yeni bir genişlemeci evre kurmaya yetmez. Sürekli durgun-

luk üzerine, tüm alanlardaki önemli yeniliklerin üretkenlik artışları yaratmadığı gözleminde hareket eden bütün tartışma bundan ibarettir.

OTOMASYON

Bazıları yeni teknolojilerin, aynı zamanda istihdamda sert azalmalar anlamına gelecek, bir üretkenlik artışı potansiyelinin taşıyıcısı olduğuna inanmaktadır. Bu öngörünün doğrulandığı kabul edildiğinde, bu dönüşümlere eşlik edecek toplumsal modeli de sorgulamak gerekecektir. Bu noktada Mandel'in 1986 tarihli temel bir metnine atıfta bulunmakta fayda vardır. Mandel "Marx, Güncel Kriz ve İnsan Emeginin Geleceği" başlıklı bu metinde kapitalist otomasyonun etkilerinin çok karamsar – ama hayli uyarıcı – bir tablosunu çizer. Şöyle bir ikili toplum ihtimaline işaret eder: "Mevcut proletaryayı, bir tarafta artık-değer üretim sürecine, yani kapitalist üretim sürecine (ücretlerin azaltılması yönünde bir eğilimle birlikte) katılmaya devam edenler, diğer tarafta bu süreçten dışlanıp, emek güçlerini kapitalistlere veya burjuva devletine satmak dışında her yola – sosyal yardımlar, "bağımsız" faaliyetlerde artış, küçük çiftçilik ya da zanaatkarlık, ev işlerine dönüş, "oyun" toplulukları vb. – başvuru-arak ayakta kalanlar ve metaları üretmeyip, kapitalistlerden satın alanlar olmak üzere karşıt iki bloka bölecek ikili bir toplum. 'Normal' üretim sürecine nazaran marjinalleşmeye bir geçiş biçimi, özellikle kadınları, genç emekçileri, göçmenleri vb. etkileyen esnek çalışmada, yarı zamanlı çalışmada, kayıtsız çalışmada bulunur."

MANDEL VE KORONA VİRÜSÜ

Başlıktaki anakronizm kasıtlıdır: Mandel'in iktisat yazılarının öneminin yalnızca önerdiği çözümlemelerden değil ama aynı zamanda bize sunduğu yöntembilimsel araçlardan ileri geldiği vurgu-

lanmak istenmektedir. Bunların okunması veya yeniden okunması, Mandel'in ölümünden çeyrek asır sonra işte bu nedenle faydalı olmaya devam etmektedir. Uzun dalgalar teorisi büyük ölçüde (sistemin "normal" işleyişine ve iç çelişkilerine göndermede bulunan) içtürel (endojen) etkenler ile (bir şekilde sisteme dışsal olan) dıştürel (ekzojen) etkenler arasında bir ayrıma dayanmaktadır. Mandel düşüncelerinin büyük bölümünü bu ayrıma ayırmıştır ki bu konuda Francisco Louçã'nın "Ernest Mandel ve Tarihin Nabızı" başlıklı makalesine göndermede bulunuyoruz. Ancak bu tartışma bugün hâlâ geçerlidir: Korona Virüsü krizini dıştürel bir kriz saymalı mı yoksa saymamalıyız? Philippe Légé yakın tarihli bir makalesinde^[4] bu soruya olumlu bir yanıt vermektedir.

Yine de kapitalizmin maruz kaldığı her dıştürel şok ona yeni bir genişlemeci evreye doğru sıçrama imkânı vermez. Kapitalizm kuşkusuz *business as usual* ın bir biçimine dönmek için tepki vermek zorunda kalacaktır. Yegâne barometresi kâr oranı olduğundan, hedefi elbette onu düzeltmek olacaktır. Ücretlerin ve sosyal harcamaların dondurulması ya da azaltılması, hızlandırılmış otomasyon, çalışan sayısının azaltılması: Toparlanmanın hangi yöne yöneldiği şimdiden çok iyi görülmektedir. Ancak, bir bakıma kapitalizmin kendine özgü refleksi olan bu tepkiler krizin patlak vermesinden önce bile zaten işbaşında olan çelişkileri hiçbir şekilde azaltmayacaktır.

Mandel'in katkısı burada bir kez daha seferber edilmelidir: Bir genişlemeci dalganın kendini göstermesi için kâr oranının düzelmesi veya teknolojik yeniliklerin ortaya çıkması yetmez. Sistemin yeniden üretiminin koşullarını teminat altına alacak üretken bir düzenin kurulması gerekir. Oysa bu koşullar bize göre temel bir sebep, yani üretkenlik artışlarının tükenmesi nedeniyle bir araya gelmemiştir. İtici gücüne ve görece meşruiyetinin kaynağına bir türlü yeniden kavuşamayan kapitalizm, istikrarsız ve esasen anti-sosyal

bir yeniden üretime mahkumdur. Bu, virüsten önce de doğruydu, virüsten sonra daha da doğrudur.

Türkçesi: Osman S. Binath

KAYNAK: <http://alencontre.org/marxisme/leconomie-dernest-mandel-hier-et-aujourd'hui.html>

- [1] Mandel'in farklı yabancı dillerdeki metinlerini, bağlantılarıyla birlikte **şu sayfa-da** bulabilirsiniz
- [2] Léon Trotsky, “**La courbe du développement capitaliste**”, 1923 ; *Critiques de l'économie politique*, n° 20, avril-juin 1975.['Kapitalist Gelişme Eğrisi', Lev Troçki, Gündelik Hayatın Sorunları, Bilim ve Kültür Üzerine Diğer Yazılar, Çeviren: Yılmaz Öner, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2000 içinde s. 306]
- [3] Robert Boyer, “**La crise actuelle : une mise en perspective historique**”, *Critiques de l'Economie Politique*, nouvelle série n°7-8, 1979.
- [4] Philippe Légé, “**Une crise mixte aux conséquences décisives**”, juin 2020.

Ernest Mandel ve Ekososyalizm

MICHAELLÖWY

1) ERNEST MANDEL'İN EKOLOJİK FİKİRLERİ

Çevreye olan ilgi, Mandel'in yazılarında ancak 1970'lerden itibaren güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Örneğin, *Marksist Ekonomi Üzerine Bir İnceleme* (1962) adlı eserinde bu konu neredeyse hiç yer almamaktadır. Bu "ilk" eserde, sosyalizmde "büyümenin durması" fikri zaten mevcuttur: "Toplum, tüm günlük ihtiyaçlarını karşılayacak kadar geniş bir otomatik makine parkına sahip olduğunda (...) 'ekonomik büyüme' muhtemelen yavaşlayacak veya hatta geçici olarak duracaktır. Maddi ve ekonomik kaygılardan tamamen kurtulmuş insan doğmuş olacaktır."⁽¹⁾

Dolayısıyla, 1971-72'den itibaren, ilk ekolojik hareketlerin ortaya çıkması ve Elmar Altvater, Harry Rothman ve Barry Commoner'in öncü eserlerini okuduktan sonra, ekolojik boyutu düşüncelerine dahil etmeye başladı.

Böylece, *Le troisième âge du capitalisme* (Geç Kapitalizm-1972) adlı eserinde, "kapitalist araçsallaştırma nedeniyle çağdaş teknolojinin çevreye ve dolayısıyla insanlığın hayatta kalmasına yönelik artan tehdidi"nden bahsedilmektedir. Ancak bu, kitabın ana teması değildir: sadece birkaç yerde atıfta bulunulur, konu sistematik olarak ele alınmaz.⁽²⁾

Görünüşe göre, Mandel'in çevre konusunda daha derin düşünmeye başlamasının itici gücü, "Roma Kulübü" (Meadows Raporu, Siccio Mansholt tarafından desteklenmiştir) olmuştur. Bu, Kasım 1972'de "Büyümenin Diyalektiği" başlıklı makalesinin konusu olacak ve daha sonra Almanca olarak "Marx ve Ekoloji" başlığıyla yayınlanacaktır.

Sosyalizmde Ekonomik Büyümenin Durdurulması Üzerine İnceleme adlı eserinde yazdıklarını göz önüne alırsak, Meadows Raporu'na tepkisinin bu kadar olumsuz olması, hatta raporun yazarlarını "kapitalizmin doktrinerleri" olarak nitelendirip, bugün hâlâ kutsal sayılan yaşam düzeyini bile "özel mülkiyet ve kâr korumak kaydıyla" feda etmeye hazır olarak tanımlaması ilginçtir. Yine de, ABD'deki orta sınıfın yaşam tarzının tüm dünyaya yayılmasını imkânsız kılan "sınırlı doğal kaynakların" varlığını hatırlattıkları için onlara haklarını verir.

Marx için ekonomik büyüme ve üretici güçlerin gelişiminin kendi başına bir amaç değil, sadece insanlığın kurtuluşu için bir araç olduğunu hatırlattıktan sonra, Mandel, kapitalizmde üretici güçlerin yıkıcı güçlere dönüşümünü anlatan Alman İdeolojisi (1846) kitabından önemli bir pasajı alıntılar. Üretim güçlerinin kapitalist gelişiminin bu yıkıcı potansiyeli, kâr arayışına dayalı piyasa ekonomisinin mantığından kaynaklanmaktadır: "Eğer bazı teknikler, ekolojik denge üzerindeki etkileri dikkate alınmadan diğerlerine tercih edildiyse, bu, bazı firmaların özel kâr hesaplamaları dolayısıyla olmuştur..."⁽³⁾

Bazı bölümlerde Mandel, modern teknolojinin tarafsız olduğunu inanıyor gibi görünmektedir: "Modern endüstriyel teknolojinin ekolojik dengeyi yok etme eğiliminde olduğu doğru değildir." Ancak daha sonra, mevcut teknolojinin, yani gerçekten var olan modern endüstriyel teknolojinin - örneğin Monsanto gibi kimya şirketleri

tarafından dayatılan teknolojinin - tehlikeli ve zararlı olduğunu kabul etmektedir. Sadece bu teknik yönelimin tek olası yönelim olmadığını vurgulamaktadır: Sosyalist bir bakış açısıyla “özel kârın maksimizasyonuna değil, bireyin uyumlu gelişimi ve doğal kaynakların korunmasına yönelik, tamamen başka bir teknolojinin geliştirilmesine öncelik verilmelidir”.

Dolayısıyla çözüm, MIT uzmanlarının Roma Kulübü’ne sundukları raporda önerdikleri gibi kıtlık, çilecilik ve yaşam düzeyinde drastik bir düşüşü dayatmak değil, büyümeyi “özel kârın gerekliliklerinden tamamen bağımsız, açıkça belirlenmiş bir dizi önceliğe” tabi tutarak planlamaktır. Özellikle azgelişmiş ülkelerde “sıfır büyüme” seçeneği kabul edilemez.

Mandel’in önerdiği sosyalist alternatif, ekonomik ve sosyal yapıları kökten dönüştürerek ekolojik dengenin yeniden sağlanması için gerekli koşulları yaratmaktır. Sosyalist bir toplumda, tüm insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına ve nadir doğal kaynakların yeniden oluşturulmasına yönelik yeni teknolojilerin araştırılmasına öncelik verilecektir. Yaşam kalitesi, boş zaman, zengin sosyal ilişkiler, “gayri safi milli gelirin artırılması”ndan çok daha önemli hale gelecektir. ⁽⁴⁾

Daha sonra bu sorun, Ernest Mandel’in yazılarında sıkça yer alacaktır: örneğin, Dördüncü Enternasyonal’in *21. yüzyıl eşliğinde Sosyalizm ya da Barbarlık Manifestosu*’nda (1993), sosyalizm ve ekoloji arasındaki ilişkiye ayrılmış bir bölüm bulunmaktadır. Yazar, işçi hareketinin bu alandaki zayıflıklarını, bürokratik post-kapitalist toplumların bariz başarısızlığını ve Marksistlerin ekolojistlere olan borcunu kabul etmektedir. Ancak sosyalist alternatiften sapmamaktadır: “Kirliliğe karşı etkili bir mücadele, çevrenin sistematik bir şekilde savunulması, nadir doğal kaynakların yerine geçecek ürünlerin sürekli araştırılması, bu kaynakların kullanımın-

da sıkı bir ekonomi, yatırım kararlarının ve üretim tekniklerinin seçiminin özel çıkarların elinden alınarak bunları demokratik bir şekilde yöneten topluma devredilmesini gerektirir.”⁽⁵⁾ 1972 tarihli makalede de yer alan “nadir doğal kaynaklar” vurgusu, bariz bir sınırlamadır: ekolojik mesele, bu ekonomik boyutu çok aşmaktadır.

2) ÜRETİM AYGITININ “ELE GEÇİRİLMESİ” Mİ YOKSA YIKILMASI MI?

Mandel’in sosyalist seçeneği bana hâlâ güncel görünse de, hem Marx’ın mirasına yönelik eleştiride hem de mevcut tekno-üretim paradigmasından kopuşun radikalliğinde birkaç adım daha ileri gitmek gerektiğini düşünüyorum. Ekolojinin kazanımlarını sosyalist yaklaşımın merkezine yerleştirmek, başka bir deyişle ekososyalist bir alternatif hedeflemek gerekiyor.

Marx ve Engels’in bazı pasajlarını kullanan belirli bir klasik Marksizm, üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi temel alır ve sosyal devrimi, üretici güçlerin serbest gelişiminin önünde bir engel haline gelen kapitalist üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılması olarak tanımlar. Bu anlayış, üretim aygıtını “nötr” ve onun gelişimini sınırsız olarak görmektedir. Bu bakış açısına göre, sosyalist dönüşüm her şeyden önce kapitalist uygarlığın yarattığı üretici güçlerin toplumsal mülkiyetine geçmesi ve bunların işçilerin hizmetine sunulması anlamına gelir. Engels’in Anti-Dühring adlı, nesiller boyu sosyalistler için bir başucu kitabı olan eserinden bir alıntı yapmak gerekirse: sosyalizmde “toplum, kendi dışında başka hiçbir yönetime hizmet edemeyecek kadar büyümüş olan üretim güçlerini açıkça ve dolaysız bir şekilde ele geçirir.”⁽⁶⁾

Bu bakış açısı, ekososyalist bir perspektiften, Marx’ın Paris Komünü hakkındaki yorumlarından esinlenerek eleştirilmelidir: İşçiler kapitalist devlet aygıtını ele geçirip kendi hizmetlerine soka-

mazlar. Onu “parçalamalı” ve tamamen farklı nitelikte, devlet dışı ve demokratik bir siyasi iktidar biçimiyle değiştirmelidirler.

Aynı şey, mutatis mutandis, “gerçekte var olan”, yani kapitalist üretim aygıtı için de geçerlidir: doğası ve yapısı gereği, bu aygıt tarafsız değildir, sermayenin birikimi ve pazarın sınırsız genişlemesine hizmet eder. Çevrenin ve işgücünün sağlığının korunması gereklilikleriyle çelişir. İşleyişi ve mantığı gereği, kirliliği, biyolojik çeşitliliğin yok edilmesini, ormanların yok edilmesini, iklimde felaket niteliğinde değişiklikleri daha da kötüleştirebilir. Bu nedenle, yapısını kökten değiştirerek “devrimcileştirilmesi” gerekir. Bu, bazı üretim dalları için - örneğin nükleer santraller - “yıkılması” anlamına gelebilir. Her halükarda, üretim güçlerinin kendileri de sosyal ve ekolojik kriterlere göre köklü bir şekilde değiştirilmelidir.

Bu öncelikle bir enerji devrimi, çevre kirliliğine ve zehirlenmesine neden olan yenilenemez enerji kaynaklarının (kömür, petrol ve nükleer enerji) “temiz” ve yenilenebilir enerji kaynaklarıyla (su, rüzgâr, güneş) değiştirilmesi anlamına gelir.

Ancak, örneğin özel otomobiller ve bu tür diğer ürünlere dayanan üretim ve tüketim biçiminin tamamı, kapitalist üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılması ve sosyalizme geçişin başlatılmasıyla birlikte dönüştürülmelidir. Üretim sisteminin veya ulaşımın her türlü dönüşümünün (karayolunun kademeli olarak demiryolu ile değiştirilmesi gibi) işgücünün tam istihdamının garanti altına alınmasıyla gerçekleştirilmesi gerektiği açıktır.

Sosyalizme geçiş sürecinde (aylar veya yıllarla ölçülemeyecek tarihi bir süreç) üretim güçlerinin geleceği ne olacak?

Ekolojik sol olarak adlandırılabilir kesim içinde iki okul karşı karşıya gelmektedir:

İyimser okul, teknolojik ilerleme ve temiz enerji sayesinde sosyalist üretim güçlerinin sınırsız bir şekilde gelişebileceğini ve “her-

kesin ihtiyaçlarının karşılanacağı” bir topluma ulaşılabilirliğini savunuyor. Bu okul, gezegenin doğal sınırlarını dikkate almıyor ve “sürdürülebilir kalkınma” adı altında eski sosyalist modeli yeniden üretmeye çalışıyor.

Bu doğal sınırlardan hareketle, nüfus artışının ve halkın yaşam seviyesinin sert bir şekilde sınırlandırılması gerektiğini savunan kötümser okul. Enerji tüketiminin yarı yarıya azaltılması, bunun bedeli olarak müstakil evlerden, ısınmadan vb. vazgeçilmesi gerektiğini savunur. Bu önlemler oldukça popüler olmadığı için, bu okul bazen “aydınlanmış ekolojik diktatörlük” hayali kurar.

Bana göre bu iki okul, üretici güçlerin gelişimi konusunda tamamen niceliksel bir anlayışa sahiptir. Bana daha uygun görünen üçüncü bir pozisyon var – Mandel’in eğilimi de bu yönde gibi görünüyor – bu pozisyonun temel varsayımı, kalkınmanın niteliksel bir değişim geçirmesi: kapitalizmin, büyük ölçekli, gereksiz veya zararlı ürünlerin üretimine dayalı kaynak israfına son vermek: silah endüstrisi bunun bariz bir örneği. Dolayısıyla, üretimi gerçek ihtiyaçların karşılanmasına yöneltmek gerekir, öncelikle Mandel’in “kutsal” olarak nitelendirdiği ihtiyaçlar: su, gıda, giyecek, barınma.

Gerçek ihtiyaçları yapay ve sahte ihtiyaçlardan nasıl ayırt edebiliriz? Yapay ve sahte ihtiyaçlar, “reklamcılık” adı verilen zihin manipülasyon sistemi tarafından yaratılır. Kapitalist piyasanın işleyişinde vazgeçilmez bir unsur olan reklam, sosyalizme geçiş sürecinde ortadan kalkacak ve yerini tüketici dernekleri tarafından sağlanan bilgiye bırakacaktır. Gerçek bir ihtiyacı yapay bir ihtiyaçtan ayıran kriter, reklamın ortadan kaldırılmasından sonra da varlığını sürdürmesidir... (Coca-Cola!).

Öte yandan, özel otomobil gerçek bir ihtiyaca cevap verir, ancak ücretsiz toplu ulaşımın bol olduğu ekososyalist bir projede, burjuva toplumunda olduğu gibi bir ticari fetiş, prestij sembolü ve bireylerin

sosyal, kültürel, sportif ve erotik yaşamının merkezi haline gelmeyecek, çok daha sınırlı bir role sahip olacaktır.

Kuşkusuz, pesimistler buna karşılık, bireylerin kontrol edilmesi ve bastırılması gereken sonsuz arzular ve isteklerle hareket ettiğini söyleyecektir. Oysa ekososyalizm, Marx'ın da savunduğu ve Mandel'in sık sık vurguladığı bir iddiaya dayanmaktadır: Sınıfların olmadığı bir toplumda "var olmak"ın "sahip olmak"tan üstünlüğü, yani kültürel, eğlence, erotik, sportif, sanatsal ve politik faaliyetler yoluyla kişisel gerçekleştirme, sonsuz mal ve ürün biriktirme arzusu değil. İkincisi, burjuva ideolojisi ve reklamcılık tarafından yaratılmıştır ve bunun "ebedi insan doğası" olduğunu gösteren hiçbir şey yoktur.

Bu, çevre koruma gereklilikleri ile sosyal ihtiyaçlar arasında, özellikle yoksul ülkelerde, ekolojik zorunluluklar ile kalkınma gereklilikleri arasında çatışmalar olmayacağı anlamına gelmez. Bu çelişkileri çözmek, sermaye ve "pazar"ın zorunluluklarından kurtulmuş sosyalist demokrasiye düşer.

Notlar:

- 1 E.Mandel, *Traité d'économie marxiste*, (1962) Paris, UGE 10/18, 1969, cilt IV, s. 185-186.
 - 2 E.Mandel, *Le troisième âge du capitalisme* (1972), Paris, Les Editions de la Passion, 1997, s. 400, 459.
 - 3 E.Mandel, "Dialectique de la Croissance", *Mai*, n° 26, Kasım-Aralık 1972, s.11. Aynı eser, s. 12-14.
 - 4 Sosyalizm ya da barbarlık, 21. yüzyılın eşliğinde, Inprecor eki, Temmuz 1993
 - 5 F.Engels, *Athi-Dühring*, Paris, Ed. Sociales, 1950, s. 318.
- Yayın tarihi: 19 Kasım 1995

Ernest Mandel ve Geç Kapitalizmin Ekonomisi

MARCEL VAN DER LINDEN

BELÇİKALI MARKSİST İKTİSATÇI ERNEST MANDEL 1923 yılında doğdu ve 1995 yılında 72 yaşında öldü. Mandel, 1970 yılı ve civarında dünyanın en tehlikeli entelektüellerinden biri olarak görölüyordu. Avustralya, Fransa, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Almanya gibi ölkeler onun ölkeye girişini resmen yasakladı.

Mandel 1972 yılında Berlin'deki *Freie Universität*'ta doktorasını tamamlamak istediğinde, Batı Alman yetkililer sınırı geçmesine izin vermediğı için doktora komitesi onu Brüksel'deki evinde değerlendirmek zorunda kaldı. Sosyal Demokrat lider Willy Brandt başkanlığındaki Bonn hükümeti, Mandel'in devrimci inançlarının bir iktisatçı olarak yürüttüğü faaliyetlerle iç içe geçtiğine inanıyordu.

Mandel'in doktora tezi daha sonra birçok farklı dilde yayınlandı ve dünya çapında tartışmalara yol açtı. *Geç Kapitalizm* başlıklı gözden geçirilmiş ve güncellenmiş İngilizce versiyonu 1975 yılında yayımlandı. "Geç kapitalizm" ifadesi, Mandel'i daha önce hiç duymamış birçok insan tarafından kullanıldı ve İngilizce'de yerleşik bir ifade haline geldi. Yine de neredeyse yarım yüzyıl sonra, kitabın hala içinde yaşadığımız kapitalist dünya hakkında bize söyleyecek bir şeyleri var mıdır?

UZUN DALGALARI AÇIKLAMAK

Mandel'in düşüncelerinin merkezinde uzun dalgalı teorisi yer alır. Bu teoriye göre kapitalizmin tarihi sadece yedi ila on yıllık kısa ekonomik döngülerle değil, aynı zamanda yaklaşık elli yıllık (kabaca yirmi beş yıl yukarı, yirmi beş yıl aşağı) uzun dönemli değişimlerle de ortaya çıkar. Bu teori temelinde Mandel, 1964 tarihli *Socialist Register*'da savaş sonrası uluslararası ekonomik canlanmanın "muhtemelen Altmışlı yıllarda sona ereceğini" öngörmüştü.

Uzun dalgalı teorisi Mandel'in icadı değildi. Hollandalı iktisatçı Jacob van Gelderen 1913 gibi erken bir tarihte istatistiksel araştırmalara dayanarak bunu önermişti. On iki yıl sonra, van Gelderen'den bağımsız olarak çalışan Rus iktisatçı Nikolai Kondratiev, *The Major Economic Cycles* (Büyük Ekonomik Döngüler) adlı kitabında bu teoriyi tekrar sundu. İstatistiksel kanıtlar henüz tam olarak ikna edici olmasa ve bu olgunun detaylı bir açıklamasından hala yoksun olsak da hem Marksist hem de Marksist olmayan pek çok iktisatçı uzun ekonomik döngüler fikrini kabul etmiştir.

Mandel'in uzun ekonomik döngülere ilişkin yorumunun özelliği, bu dalgalara ilişkin genellikle birbiriyle çelişkili olduğu düşünülen iki açıklamayı uzlaştırmaya çalışmasıydı. Teorilerden biri Kondratiev'e, diğeri ise Bolşevik lider Lev Troçki'ye aitti.

Kondratiev ve Troçki 1920'lerde uzun dalgalı doğasını tartışarak, bunların gerçek dalga hareketleri mi – kısa döngülerin "big brotherları" mı – yoksa kapitalizmin tarihinde birbirini izleyen ama çok farklı dönemler mi (Troçki'nin görüşü) olduğunu sordular. Kondratiev uzun dalgalı, yasalara uygun olarak ortaya çıkan tamamen ekonomik bir olgu olarak görüyordu. Troçki ise uzun dalgalıların büyük ölçüde hem siyasi hem de askeri ekonomi dışı nedenlerin sonucu olduğuna inanıyordu.

Mandel bu çelişkili görüşleri, “belirli bir tür” dalga hareketi olsa da bu dalga hareketinin ekonomik olmayan nedenlerden de kaynaklandığını belirterek uzlaştırmaya çalıştı. Bu oldukça zorlama bir yapı gibi göründü ve *Geç Kapitalizm*’in aşağıdaki gibi belirsiz pasajlarıyla sonuçlandı:

“Uzun döngü” kavramını reddetmemize ve dolayısıyla “gelgit”in “akış” tarafından mekanik olarak belirlenmesini kabul etmememize rağmen, yine de uzun dalganın iç mantığının kar oranındaki uzun vadeli salınımlar tarafından belirlendiğini göstermeye çalıştık.

Bu durum şu soruyu gündeme getirdi: Nasıl olur da dalgalar döngüsel olmaz ve buna rağmen düzenli olarak salınır?

Mandel daha sonra yazdığı *Kapitalist Gelişmenin Uzun Dalgaları* (1980) adlı kitabında ne demek istediğini açıklığa kavuşturdu. Ona göre, uzun bir dalganın başlangıcı büyük ölçüde savaşlar, işçi hareketlerinin uğradığı yenilgiler gibi ekonomi dışı faktörlere bağlı olacaktı. Ancak, uzun dalga bir kez harekete geçtikten sonra, bu noktadan az çok bağımsız olarak gelişir ve birkaç on yıl sonra sona ererdi.

Bu yönüyle bir top güllesinin ateşlenmesine benziyordu. Güllenin ateşlenmesi birçok faktöre bağlı olsa da namluyu bir kez terk ettikten sonra yoluna “otonom” olarak devam ediyordu.

KAPİTALİZMİ DÖNEMSELLEŞTİRMEK

Mandel’in bu noktadaki argümanı ikna edici olsun ya da olmasın, kapitalist gelişim tarihini böldüğü evreler genel olarak anlamlıdır. Bunlar, on sekizinci yüzyılın sonlarından günümüze kadar tanımladığı dönemlerdi:

İlk dalga: 1793-1825 yukarı, 1826-47 aşağı

İkinci dalga: 1848-73 yukarı, 1874-93 aşağı

Üçüncü dalga: 1894-1913 yukarı, 1914-39 aşağı

Dördüncü dalga: 1940/45-66 yukarı, 1967-günümüz aşağı

İlk dalga esas olarak sanayi devriminin çok erken bir aşamada gerçekleştiği İngiltere’de ortaya çıkmıştır. İkinci dalga daha fazla ülkeyi kapsamına almış, üçüncü dalga daha da genişlemiş, dördüncü dalga ise Mandel’in *Geç Kapitalizm*’i yazdığı dönemde bugüne kadarki en kapsamlı dalga halini almıştır.

Mandel’e göre her dalga, kapitalist gelişmenin açıkça tanımlanmış bir aşamasına denk gelir. Coğrafi kapsamı sınırlı olan ilk dalgayı dışarıda bırakırsak, şu sınıflandırmaya ulaşırız: ikinci dalga *erken kapitalizm*, üçüncüsü *tekeli kapitalizm* ve dördüncüsü *geç kapitalizm* dönemidir. Mandel’in niyeti bu dördüncü dalgayı daha ayrıntılı olarak incelemektir. Ezeli ve ebedi bir siyasi iyimser olarak, kapitalizmin dördüncü dalgasının aynı zamanda son dalga olacağını varsayıyordu.

GEÇ KAPİTALİZMİN DOĞASI

Nazi diktatörlüğünün çöküşü ve İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından, 1940’ların sonlarında birçok ülkede işçi mücadeleleri yeniden canlandı. Ancak Avrupa’nın kapitalist elitleri bu mücadeleleri kontrol altına almanın yollarını buldular ve ücretlerin ulusal ekonomi içindeki payını düşük tuttular. Ayrıca ücretleri düşük tutmak için mültecileri, yabancı işçileri ve ev kadınlarını işgücüne dahil ettiler.

Mandel’e göre bu gelişmeler, diğer faktörlerle birleşerek silahlanma endüstrisinde kökleri olan yeni bir teknolojik devrim yaratmıştı. Tarihte ilk kez büyük ölçekli silah üretimi barış zamanında da devam etti. Silah üretimi daha önce “hiç bu kadar uzun ve kesintisiz bir artış eğilimi göstermemiş ya da ulusal ekonomilerin toplam yıllık hasılasının bu kadar önemli bir bölümünü emmemiştir”.

Yeni tekniklerin askeri olmayan uygulamaları kimya endüstrisinin belirli sektörlerinde başladı. Daha sonra 1950’lerin başından itibaren işgücü maliyetlerinin azaltılmasının temel öncelik olduğu diğer

alanlara da yayıldı. İki savaş arası yıllarda, kapitalistlerin o dönemde ekonomideki gerileme nedeniyle kârlı bir şekilde kullanamadıkları çok sayıda buluş gerçekleşti. Artık bu teknik keşif stokunu kullanabilirlerdi.

Mandel, kapitalist koşullar altında bu teknolojik devrimin ileriyeye doğru atılmış kesin bir adım olmadığına ısrar ediyordu. Ortada ciddi bir çelişki vardı. Bir yandan, üretimin maddi güçlerindeki bu ilerlemelere bağlı özgürleştirici bir potansiyel vardı; bu da “mekanik, tekrarlayan, sıkıcı ve yabancılaştırıcı emeğe” son verebilirdi. Öte yandan, otomasyonun yaygınlaşması işçi sınıfı işleri ve gelirleri için yeni bir tehdit oluştuyordu ve “kaygının yoğunlaşmasına, güvensizliğe, kronik kitlesel istihdama dönüşe, tüketim ve gelirden periyodik kayıplara, entelektüel ve ahlaki yoksullaşmaya” yol açabilirdi. Geç kapitalizm döneminde üretici güçler daha önce hiç olmadığı kadar hızlı büyüyordu, ancak bu gelişme çeşitli açılardan eşitsizdi. Dünyanın büyük bir kısmı yeni teknik ve bilimsel olanaklara erişemediği için bundan faydalanamadı. Ekonomik kalkınma aynı zamanda “bu büyümeye eşlik eden ya da bu büyümenin üzerine binen asalaklık ve israfta” da bir artışı beraberinde getirdi. Mandel’e göre bu “asalaklık ve israf” kalıcı silah birikimini, Küresel Güney’deki açlığı, daha geniş bir “ekolojik dengenin bozulması”nın parçası olarak “atmosferin ve suların kirlenmesini” ve artan “yararsız ve zararlı şeylerin üretimini” içeriyordu. 1960’tan sonra, yeni teknolojilerin etkisine rağmen kapitalist genişleme fırsatları azalmaya başladı. Geç kapitalizmin mutlu yılları son noktasına ulaşmıştı. Sınıf mücadelesi önce Fransa, İtalya ve İngiltere’de yoğunlaştı, ardından dünyanın diğer bölgelerine de yayıldı. Aynı zamanda emperyalist güçler arasındaki, özellikle de ABD ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) üyeleri arasındaki rekabetler arttı. Bu faktörler geç kapitalizmi gelecek yıllarda yoğunlaşacak bir krize sürükledi.

YAPISAL ÖZELLİKLER

Mandel'in analizinde üç önemli yapısal özellik geç kapitalizmi karakterize eder. Öncelikle, 1945'ten bu yana geçen süre, Mandel'in "sabit sermayenin devir süresi" olarak adlandırdığı bir azalmaya tanık olmuştur. Bu, her türden makinenin yerini giderek artan bir hızla yeni, daha iyi ve daha kârlı makinelerin alması anlamına gelir.

Girişimciler için mesele eski makinelerin faydasını yitirip yitirmediği değil, sadece yeni modellere kıyasla hala yeterince karlı olup olmadıklarıydı. Mandel bu noktayı açıklamak için birçok rakam verdi. Bilgisayarların, işletim sistemlerinin ve üretim makinelerinin ortalama ekonomik ömürleri giderek azalıyordu.

Bununla bağlantılı ikinci bir özellik de teknolojik yeniliklerin hızlanmasıydı. Üçüncü olarak, en kârlı makinelere yatırım yapmaya devam etme ihtiyacı, firmaların büyük mali harcamalar içeren büyük riskler almaları gerektiği anlamına geliyordu. Bu da planlamanın kapitalist gelişmenin önceki aşamalarına göre çok daha hassas olması gerektiği sonucunu beraberinde getirdi.

Malların pazarlanması da dikkatle planlanmak zorundaydı. Bu nedenle teknolojik devrimin mantığı, geç kapitalist şirketleri "pazar araştırması ve pazar analizi, reklamlar ve müşteri manipülasyonu, metaların planlı eskitilmesi (ki bu çoğu zaman metaların kalitesinin düşmesini de beraberinde getirir) ve benzeri" harcamalar yoluyla satışlarını önceden planlamaya itti.

Tüm bunlar kurumsal yapıların da değişmesine neden oldu. Mandel, Marx'ın sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi arasındaki ayrımını başlangıç noktası olarak almıştır. Yoğunlaşma, bireysel şirketlerin ayrı kalırken giderek daha fazla sermaye biriktirmesi anlamına geliyordu; diğer yandan merkezileşme, tröstlerin, tekellerin ve benzerlerinin yaratılması yoluyla firma sayısının azaltılması anlamına geliyordu.

Mandel, geç kapitalizm altında sermayenin uluslararası yoğunlaşmasının uluslararası merkezileşmeyi hızlandırmaya başladığı sonucuna vardı: “Çok uluslu şirket, büyük sermayenin baskın örgütsel biçimi haline geldi.” Bu eğilimi “sermayenin ulus-devletin tarihsel engellerini aşma girişimi” olarak anlamamız gerektiğini ifade etti.

Bu, jeopolitik ilişkilerde önemli bir değişimle birlikte geldi. Her ne kadar Avrupa’nın eski sömürgeleri savaş sonrası on yıllarda resmi bağımsızlıklarını kazanmış olsalar da Mandel, emperyalist ülkelerin Küresel Güney’de doğrudan yönetimin yerini dolaylı yönetime bıraktığını iddia etti.

Yerli burjuvazilerin yükselişi ve dünya çapındaki çok uluslu şirketlerin artan etkisi, bu ülkelerde iç pazarların gerçek ama sınırlı ve nispeten yavaş büyümesini teşvik etti. Sonuç olarak, eski sömürgeler hammaddelerin yanı sıra mamul tüketim malları da ihraç etmeye başladı. Sömürgelerin artı karlarının önemi azalırken, Kuzey ve Güney arasındaki eşitsiz mücadelenin önemi arttı.

GEÇ KAPİTALİZM VE DEVLET

Sermayenin uluslararası merkezileşmesinin uluslararası siyaset ve daha spesifik olarak da tek tek ulus devletler üzerinde etkileri oldu. Devlet faaliyetlerinin kapsamı giderek daha geniş alanlara yayılıyordu. Bu iki şekilde gerçekleşebilirdi. İlkinde tek bir devlet, gücünü genişletiyordu ki bunun en iyi örneği 1945’ten sonra ABD hegemonyasının pekişmesiydi. İkincisinde ise, AET (daha sonra Avrupa Birliği’ne dönüştü) gibi yeni, uluslarüstü devlet güçleri ortaya çıktı.

Ulus-devletlerin uluslararası bağlamını ayrıntılı olarak inceledikten sonra Mandel dikkatini bu devletlerin iç yapısına çevirdi. *Geç Kapitalizm*’in orijinal Almanca versiyonu, kapitalist devleti oldukça yüzeysel ve tarih dışı bir şekilde ele alıyordu; en zayıf nok-

tası, devletin sınıfsal karakterini üst düzey memurlarının burjuva kökenine atıfta bulunarak “açıklayan” bir dizi pasajdı.

Bu açıklama, görünüşe göre İngiliz siyaset bilimci Ralph Miliband’ın çalışmalarından esinlenmiştir. Bu açıklama büyük yanlış anlamalara yol açabilir ve kamu hizmetlerinde reform yaparak devletin burjuva kontrolünden kurtarılabileceği fikrini besleyebilir. Ancak bu argüman kesinlikle Mandel’in yapmak istediği bir argüman değildi. İngilizce çevirideki düzeltilmiş bölüm bu hatadan kaçınmış ve devletin yapısal ve tarihsel yönlerine çok daha fazla vurgu yapmıştır.

Mandel bazı geniş kapsamlı sonuçlara ulaştı. Bir yandan, geç kapitalizmin İspanya (1939-75) ya da Şili’deki (1973’ten itibaren) askeri diktatörlükler gibi faşist ya da yarı-faşist rejimlere yalnızca “istisnai durumlarda” başvurduğunu ileri sürdü. Öte yandan, yukarıda belirtilen derinleşen ekonomik kriz nedeniyle kapitalist burjuvaziler, işçi sınıfının ve nüfusun diğer kesimlerinin gelecekteki direnişini öngörme ihtiyacı hissetmiştir.

Mandel’e göre, geç kapitalizmdaki genel eğilim, örgütlü işçi sınıfı hareketi için koşulların en elverişli olduğu geçmişte var olan demokratik özgürlüklere giderek daha fazla kısıtlama getirecek bir “güçlü devlet” yönündeydi. Bu gelişme bir ölçüde kaçınılmazdı.

Mandel, geç kapitalizmin, ekonominin “kitlelerin demokratik olarak belirlenmiş ihtiyaçlarına” tabi olacağı, kaynakların bireylerin “kendi kendilerini yok etmeleri” yerine kendilerini geliştirmelerine ve bir bütün olarak insanlığın gelişimine adanacağı demokratik sosyalist bir toplumla acilen değiştirilmesi gerektiğinde ısrar ediyordu. Kapitalizmin sona ermesi için iki olası yol öngörüyordu: demokratik sosyalist bir devrim yoluyla ya da kendi kendini tüketerek.

Bu argümanı ileri sürerken *Kapital*’de “kapitalist üretimin önündeki gerçek engelin sermayenin kendisi olduğunu” savunan

Marx ile aynı çizgideydi. Mandel, “kapitalist üretim tarzının mutlak bir iç sınırı” olduğuna inanıyordu. Eğer kapitalist kârlar sadece canlı insan emeği sayesinde var olabiliyorsa, sanayi ve tarımın devam eden otomasyonu uzun vadede bu kârların ortadan kalkmasına ve sistemin çökmesine yol açacaktı.

GEÇ KAPİTALİZM PERSPEKTİFİNDEN

Geç Kapitalizm altı yüz sayfanın üzerinde devasa ve karmaşık bir çalışma, bu nedenle kitabın sadece birkaç önemli yönünü vurgulayabildim. Elbette asıl soru, bugün bize ne ölçüde yardımcı olabileceğidir.

Mandel’in argümanının bazı kısımları kesinlikle eleştirilebilir. Ancak Mandel, bugün hala devam eden bir dizi önemli eğilim tespit etmiştir. Teknolojik yenilikler birbirini hızla takip ederken, üretim araçlarının ortalama ömrü sürekli olarak azalmaktadır. Tüketici alanında da şirketler eski ürünlerin yerine tekrar tekrar “güncellenmiş” ürünler sunmaktadır.

Eşitsiz mübadele bugün hala dünya ekonomisinin önemli bir parçası ve silahlanma endüstrisi de öyle. Küresel toplumsal eşitsizlik azalmazken, yalnızca çok uluslu şirketlerin etkisi 1970’lerden bu yana artmıştır. Bu açıdan Mandel’in analizi son derece güncelliğini korumaktadır.

Elbette son yarım yüzyılda yeni gelişmeler de oldu. Mandel çevrenin tahribatı konusunda öngörülü bir şekilde konuşmuştu, ancak iklim değişikliğinin tehlikelerini tahmin etmemiştir (ve çağdaşlarının büyük çoğunluğu da tahmin etmemiştir). Ayrıca 1970’lerin başından bu yana salt ekonomik alanda da önemli değişiklikler oldu.

Geç Kapitalizm ortaya çıktığında, imalat hala ağırlıklı olarak Küresel Kuzey’de yoğunlaşmıştı. Bu, son birkaç on yılda ise Küresel Güney ülkelerine yayıldı. Çelik kutu nakliye konteynerlerinin ve

internet gibi yeni iletişim teknolojilerinin kullanılmaya başlanması “hiperküreselleşmeyi” mümkün kıldı.

Bu da bir ülkede üretilen malların sıklıkla başka ülkelerde üretilen bileşenlerden bir araya getirildiği ve bunların da yine başka ülkelerde üretilen alt bileşenler içerdiği anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, dünyadaki ücretli çalışanların en az dörtte biri artık küresel tedarik zincirlerinin bir parçasını oluşturmaktadır.

Aynı dönemde, Çin’in ekonomik ve siyasi bir süper güç olarak şaşırtıcı yükselişinin yanı sıra Doğu Avrupa ve Orta Asya’da kendini sosyalist olarak tanımlayan diğer ülkelerin de kapitalizme geçişine tanık olduk. Neoliberalizm tüm bu değişimleri meşrulaştıran seküler bir din haline geldi.

DURGUNLUK, DÜŞÜŞ, ÇÖKÜŞ?

Ekonomik büyüme oranları 1970’lerden bu yana genel olarak yavaşlamıştır, ancak bu eğilim her ülke ve bölgede aynı değildir. Küresel Kuzey’de işçi verimliliği 1938 ve 1973 yılları arasında her yıl ortalama yüzde 3 artmış, 1973 ve 2010 yılları arasında ise yüzde 1,6’ya gerilemiştir. Küresel Güney’in önemli bir bölümünde büyüme oranları daha yüksekti, ancak orada bile eğilim birçok ülkede dengelenmektedir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki ortalama kar oranları elli yıldır düşüyor ve faiz oranları bir dönem sıfırın altına bile indi. Görünüşe bakılırsa, daha önce kesin olarak kabul ettiğimiz her türlü varsayımın artık geçerli olmadığı yeni bir döneme girmiş bulunuyoruz.

Larry Summers gibi ana akım iktisatçılar artık “seküler durgunluk” sorunundan bahsediyor. *Foreign Affairs* dergisi 2016 yılının bir sayısının tamamını “Yavaş Büyümeden Nasıl Kurtulunur?” sorusuna ayırdı. Dahası Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), önümüzdeki on yıllarda küresel büyüme beklentilerinin

geçmiş deneyimlere kıyasla “vasat” görüldüğünü savunan bir rapor yayınladı:

Büyüme, gelişmekte olan ekonomilerde OECD’ye kıyasla daha sürdürülebilir olsa da yakalama sürecinin kademeli olarak tükenmesi ve neredeyse tüm ülkelerde daha az elverişli demografik özellikler nedeniyle yavaşlayacaktır.

James Galbraith, Meghnad Desai, Robert Gordon ve Richard Wolff gibi etkili iktisatçılar da kapitalizmin dinamik canlılığını büyük ölçüde kaybettiğine inanmaktadır. Bazıları daha da ileri giderek kapitalizmin çöküşünün gerçekçi bir ihtimal olduğunu ifade eder. Wolfgang Streeck ve Immanuel Wallerstein gibi yazarlara göre kapitalizm, olanaklarını tüketmiştir ve uzun vadeli bir geleceği yoktur. Yine de hem Marx hem de Mandel’in bir olasılık olarak öngördüğü kapitalizmin “otomatik” çöküşünü – olağanüstü tehlikeli biçimler alabilecek bir çöküşü – beklemek bizim için yeterli değildir. David Harvey’in de belirttiği gibi, sermaye birikim mekanizmasını durdurmak için kendimiz harekete geçmeliyiz: “Kapitalist sınıf gücünü asla isteyerek teslim etmeyecektir. Mülksüzleştirilmesi gerekecektir.”

Çeviri: Yener Çıracı

KAYNAK <https://birdunyaceviriblog.wordpress.com/2023/11/14/>

ernest-mandel-ve-gec-kapitalizmin-ekonomisi-marcel-van-der-linden

“İkinci Dünya Savaşı’nı yorumlamak için Mandel’i Hobsbawm’a tercih ederim”

ENZO TRAVERSO

ERNEST MANDEL’İN *İkinci Dünya Savaşı’nın Anlamı* (Türkçesi Bülent Tatar çevirisi ile Yazın yay., 1995) adlı kitabının İspanyolca olarak yakın zamanda yayınlanması vesilesiyle La Izquierda Diario tarafından Enzo Traverso ile yapılan röportajı sunuyoruz.

Enzo Traverso, Avrupa entelektüel tarihi konusunda uzmanlaşmış İtalyan bir tarihçidir. İtalya’daki aktivizmine 1970’lerde otonomist örgüt Potere Operario ile başlamış, daha sonra Ernest Mandel liderliğindeki Troçkist akımla bağlantı kurmuştur. *Yahudi Sorunu ve Marksistler, Ateş ve Kan, Solun Melankolisi, Savaş Alanı Olarak Tarih* gibi kitapları Türkçede yayımlanmıştır.

Mandel’in kitabına yazdığınız önsözde, Mandel’in İkinci Dünya Savaşı hakkındaki düşüncelerinizde işgal ettiği yeri belirtiyorsunuz. Bu yeri nasıl tanımlarsınız?

Bu kitabı 30 yıl önce yayımlandığında okumuştum. Üzerimde büyük bir etkisi oldu; okumalarımı, araştırmalarımı yönlendirdi ve İkinci Dünya Savaşı ve 20. yüzyıl tarihine ilişkin vizyonumu şe-

killendirdi. Ancak paradoks şu ki, akademik anlamda tarih yazımı tarafından tamamen göz ardı edildi. Ve ben de bir akademisyen olarak üzülererek söylemeliyim ki, bu eğilime uyararak Mandel'in olmadığı tartışmalara dahil oldum. Ancak onu asimile ettiğimi ve bilinçaltımda var olduğunu fark ettim. Başka bir deyişle, kaynağını unutmış olmama rağmen Mandel'in pek çok fikri bu tartışmalar da bana aitti. Mandel'in Foucaultcu anlamda bir tür *episteme* olarak, bilinçli olması gerekmeden düşünme biçimimizi şekillendiren bir şey olarak hareket ettiğini düşünüyorum.

Bence bu sadece Mandel'in akademik tarih yazımının dışında görülmesiyle değil (akademide bir iktisatçı olarak tanındı ama tarih yazımında tanınmadı), aynı zamanda 1990'lardan sonra Mandel'in eleştirel düşünce için, o yılların Marksizmi için ve benim için de bir referans noktası olmaktan çıkmasıyla da ilgili.

Mandel'i tanıyordum, onunla birlikte çalıştım ve kendimi entelektüel ve politik olarak onun öğrencilerinden biri olarak şekillendirdim. Benim için olduğu kadar Troçkist akıma bağlı bütün bir devrimciler kuşağı için de "entelektüel referans" oydu. Sorun şu ki, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından, 20. yüzyılın ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, benim bakış açım göre Mandel, daha önce yaptığı gibi trendleri çizebilen, meydana gelen değişiklikleri anlayabilen bir entelektüel olmaktan çıktı. Örneğin 1990'larda Sovyetler Birliği hakkında yazdıkları bana tamamen yanlış geldi ve onu gölgede bıraktı.

Başka bir deyişle, benim bakış açım göre Mandel, 20. yüzyılın büyük bir eleştirel Marksist teorisyeni ve entelektüelidir. 21. yüzyılda artık yeni gerçeklikle bağlantısı olmayan eski kategorileri yeniden üretmeye çalışmıştır. Bu da Mandel'de 20. yüzyılı anlamak için faydalı olan her şeyin haksız bir şekilde ihmal edilmesine neden oldu. Mandel'in geç kapitalizm, faşizm, İkinci Dünya Savaşı ve bir dizi konu hakkında yazdığı her şey benim için temeldir.

Mandel bir tür unutulmuş figür. Bunu öğrencilerimde, kolektif, siyasi hareketlere katılan yeni nesilde görüyorum. Onlar için Mandel neredeyse hiçbir şey ifade etmiyor, yeniden keşfedilmesi gereken bir figür. Bu açıdan bakıldığında, onun en ilginç eserlerini yeniden yayımlamak bana çok iyi görünüyor, ancak bu muhtemelen bir bağlamsallaştırma ve tarihselleştirme çabasıyla yapılmalı.

Mandel, akademik alanda çok daha yaygın olan bir başka vizyonla, Eric Hobsbawm'inkiyle karşılaştırılabilecek küresel bir savaş vizyonu sunuyor. Bu iki vizyon arasındaki farklar nelerdir?

İkinci Dünya Savaşı'nın yorumlanması konusunda Mandel'in kitabını Hobsbawm'inkine tercih ederim. Eric Hobsbawm, savaşın 'kısa yirminci yüzyıl' çerçevesinde küresel bir yorumunu öneriyor ve muhtemelen Mandel'in de paylaşacağı bir sonuca varıyor. Hobsbawm, *The Age of Extremes (Aşırılıklar Çağı)* gibi birçok metin ve kitabında, dünya tamamen barbarlığa düşmediyse bunun Aydınlanma mirası sayesinde olduğu sonucuna varır. Mandel de bu görüşü paylaşır ve Aydınlanmanın yirminci yüzyılda komünizm ve Marksizm tarafından somutlaştırıldığını eklerdi.

Ancak Stalinizm yorumlarında temel bir ayrışma söz konusudur. Hobsbawm tarafından yazılan 20. yüzyıl tarihi, artık devrime inanmayan, devrimlerin yenilgisinin, komünizmin yenilgisinin yüzyılı olan bir yüzyılın muhasebesini yapan ve bu yenilgilere boyun eğen Marksist bir tarihçinin tarihidir. Hobsbawm'ın yorumu aynı zamanda çok teslimiyetçi ve özür dileyicidir, çünkü Hobsbawm sonunda Stalinizmin otoriter ve despotik özellikler taşıdığını, endemik bir şiddet boyutu olduğunu kabul eder, ancak bunu ilerici bir olgu olarak sunar, bu da onu bir şekilde haklı çıkarır.

Mandel'in vizyonu bu değildir. Ona göre Stalinizm 20. yüzyıl barbarlığının, modern barbarlığın bir parçasıydı, ancak diyalektik olarak

Stalinizmin çelişkilerini, bir güç, bir tahakküm aygıtı ve Aydınlanmanın, yani işçi hareketinin, işçi sınıfı mücadelelerinin bir ifadesi olarak oynadığı çifte rolü hesaba katıyordu. Stalinizmin trajedisi budur.

Dolayısıyla, bir yanda yirminci yüzyılın teslimiyetçi ve özür diyen bir bilançosunu çıkaran Hobsbawm; diğer yanda ise günümüz sosyal bilimlerinin ve tarihçiliğinin karşı olgusal olarak adlandıracağı bir bakış açısını benimseyen Mandel var. Mandel, tarihin potansiyellerine, ne yazık ki çeşitli koşullar nedeniyle gerçekleştirememiş olan potansiyellere çok dikkat ediyor. Ancak bu bir tarihçinin gerilimidir. Mandel bu kitabı, geçmişi bugünden ayırmadan, onu özgürleşme ve sosyal, politik, tarihsel değişim perspektifine yerleştirerek düşünen, politik olarak kendini adanmış bir tarihçi olarak yazıyor. Ve bu benim için Hobsbawm ile temel bir ayrışma.

Mandel'in savaşa kapsamlı bakışı, son on yıllardaki parçalı tarihsel analizlere kıyasla ne gibi verimli unsurlar sunuyor?

Mandel'in kitabını yazdığı dönemde büyük bir parçalanma söz konusuydu. Bugün, örneğin, *Holokost Çalışmaları* kendi başına bir disiplin ve savaş bağlamında, belirli disiplinleri oluşturan bir dizi araştırma nesnesi. Bu parçalanma bir şekilde genel bir vizyonu gölgelemiştir. Kitabında, askeri manevraları, ekonomik nedenleri, siyasi çatışmaları, ideolojileri, teknolojinin rolünü analiz ederken küresel bir vizyon ortaya koyuyor ve tüm bunlar küresel bir vizyonla ele alındığında, benzer çalışmaları yapan çok fazla tarihçi olmadığı için nadir görülen bir şey olarak büyüleyici kalıyor. Ve bunu tam olarak ya da muhtemelen bir tarihçi değil, sosyal bilimleri bir bütün olarak ele alan, terimin klasik ve gerçek anlamında Marksist bir düşünür olduğu için yapıyor.

Ayrıca bunu sınırlarla yapıyor, çünkü Mandel'in birçok metnini okurken, bazı insanlar onun Marksizm vizyonunu bir tür "bilimlerin

bilimi” ya da tüm bilgiyi kapsayabilecek küresel bir bilim olarak görüyor ve bu bana bugün oldukça eskimiş bir vizyon gibi görünüyor. Yani, Marksizmden tüm bunları isteyemeyiz, eleştirel düşüncenin sınırlarının farkında olmalıyız, ki bu temeldir, ancak kendi başına tüm bilgiyi ve sosyal bilimleri özetleyemez. Dolayısıyla bu bakış açısında sınırlar var, ancak bu konuda var olan çalışmaların büyük çoğunluğundan çok daha keskin bir vizyon, etkileyici bir vizyon var.

Bununla Mandel’in kitabının bugün *Dünya Tarihi* olarak bilinen şeyin, yani eskiden evrensel tarih olarak adlandırılan şeyle hiçbir ilgisi olmayan küresel bir tarihin habercisi ya da öngörüsü olduğunu kastediyorum. Bu bir tarih felsefesi ya da disiplinlerin yan yana getirilmesi değil, bir olgunun, bir olayın ya da tarihsel bir deneyimin birbiriyle bağlantılı boyutlarına dair bir vizyondur. Mandel, Avrupa’daki savaş olaylarını, endüstriyel, teknolojik, askeri ve diğer yönleri hesaba katarak, sadece Avrupalı değil dünya çapında olan küresel stratejilere bağlayarak düşünür. Bunu, yükselenler ve düşenler ya da gerileyenler olmak üzere imparatorluklar arasındaki ilişkileri, çok önemli olmaya devam eden maddi, kültürel, teknolojik ve ideolojik transferler yoluyla birbirine bağlayan bir dünya vizyonunda birleştirerek yapıyor.

Aynı zamanda, bazı çok büyük ve güçlü içgörüler sezgisel kalmaktadır. Örneğin atom bombası ve Holokost hakkında yazdıkları, ki ben de paylaşıyorum. Ancak bu çok genel bir bağlantıyla sınırlı bir sezgidir. Daha sonra sezgilerini daha iyi ifade eden çalışmaları oldu. Örneğin, Holokost, tam da yirminci yüzyılda Marksist ve komünist illüstrasyonun somutlaşmış hali olan SSCB’yi yok etme projesi, Nazilerin *lebensraum* (yaşam alanı) olarak adlandırdıkları yerin fethine yönelik sömürgeci bir savaş ve diğerlerinin içinde yer aldığı ya da bağlantılı olduğu unsur olarak Yahudilerin imhasına yönelik bir savaş arasındaki kesişme noktasında yer alan bir kav-

şak ya da tezahürdür. Nazi dünya görüşünde Yahudiler, bu *lebensraum*'u birleştiren ve kontrol eden Marksist, komünist bir devlet olan SSCB'nin beynidir. Bu farklı hedefler tek bir hedefte birleşir. Mandel'in kitabında bu çok iyi ifade edilmemiştir; Mandel emperyalizm ve sömürgecilik ile savaş sırasındaki Nazi politikası arasındaki ilişki hakkında basit bir sezgiye sahiptir, ancak bunu savaşın özel bağlamında bir yakınlaşma yaratan bir şey olarak değil, bir tür miras olarak görmektedir.

Aynı şeyi kitabın diğer yönleri için de söyleyebiliriz. Örneğin, bugün özellikle Avrupa'da ve aynı zamanda Asya'da bir iç savaşlar dizisi olarak savaş üzerine bütün bir tarih yazımı var. Ve bu boyut onun kitabında oldukça ikincildir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nı, büyük güçler arasında, SSCB'nin kendini savunması, sömürge modunda ulusal kurtuluş, işgal altındaki Avrupa ülkelerinde ulusal kurtuluş gibi bir dizi savaş olarak yorumlama modeli, çok verimli ve ilginç bir genel vizyondur.

Ateş ve Kan adlı kitabınızda aynı olguyu analiz etmek için farklı kategoriler öneriyorsunuz. Bu kavramsal değişimin temelleri nelerdir?

Mandel'in kitabına geri dönüp ikinci kez okuduğumda, bu kitapta benim için merkezi olan ve ikincil gibi görünen kavramlar olduğunu fark ettim, örneğin topyekûn savaş veya iç savaş fikri gibi. Ama aynı zamanda, tüm bu siyasi ve askeri olayların *arka planı*, bağlamı olan, temel olan ve benim kitaplarımda ikincil olan maddi bir altyapı olarak savaşın bütün bir analizi var. Bu anlamda Mandel'i bugün yeniden okumak iyi bir egzersiz oldu. Ayrıca bir yaklaşım sorunu da var. Ben politik-ideolojik boyuttan yanayım; o ise özellikle savaşın ekonomik bağlamı boyutunu benim yapabileceğimden çok daha iyi bir şekilde analiz ediyor. Bana çok ikna edici ya da tatmin edici gelmeyen bazı formülasyonlar da var, örneğin Marksist bir modeli, bu

modelin belirli paradigmalarını sorgulayacak her türlü fikri kovarak bir şekilde meşrulaştırmaya çalışıyor. Örneğin, Holokost'un anti-ekonomik karakteri konusunda, kapsamlı bir analiz yapmadan bunu dışlıyor. Bu nedenle klasik ya da 'ortodoks' Marksist yorumlama modeliyle ilgili sorunlara işaret eden bir yaklaşımdır. Ancak genel olarak, anlama ve eleştirel düşünmenin temel unsurlarını sunan parlak bir kitap. Yazdığı dönemde savaş üzerine çalışan akademisyenlerin çoğunun aksine, bugünün akademisyenlerinden bahsetmiyorum bile, Mandel İkinci Dünya Savaşı hakkında bir kahraman olarak yazıyordu. Savaşın tüm yönleri hakkında yazdıkları sadece araştırma veya bilginin sonucu değil, aynı zamanda kendi yaşadığı deneyimin bir yansımasıdır. Ve bu her şeyi değiştirir!

Bu kesinlikle temel bir şey ve sadece direnişten, faşizm ve komünizm arasındaki savaşın ideolojik çatışmasından ya da çatışan dünya vizyonlarından bahsetmiyorum, toplama kamplarından da bahsetmiyorum, çünkü oraya sürülmüştü, savaştan ve sürgünden sağ çıkmayı başarmış bir Yahudi olarak bildiği Holokost'tan da. Ayrıca, savaşın sonunda Mandel, Dördüncü Enternasyonal'in lideri olarak dünyayı dolaşmaya başladı. Asya'yı tanıyor ve dönemin aktörleriyle doğrudan temas kuruyordu. Ve bu yansıma, bu deneyim, akademik değil ama siyasi bilgi olan ve yaşanmış bir deneyimi aktaran bu bilgi, kitabına entegre edebildiği ve onu zengin kılan bir şeydir. Bu küresel vizyon sadece olağanüstü parlak bir zihnin ürünü değil, aynı zamanda küresel bir deneyimin meyvesi olan küresel bir yansımadır.

Mandel'in kitabını sizinkiyle karşılaştırırken, sizin kuramsallaştırmanız ile Mandel'inki arasında bir çelişki görüp görmediğinizi sormak istedik. Mandel İkinci Dünya Savaşı'nı savaşların bir bileşimi olarak analiz ediyor (beş tür savaş tanımlıyor) ve bir bütün olarak analiz etmeyi öneriyor.

Ancak, sizin Avrupa'da yaptığınız gibi, 1914'ten 1945'e kadar Asya'da da ifadeleri olan bir Avrupa iç savaşı olarak daha uzun bir sürece dahil edilebileceği fikrini paylaşıyor. Mandel bu olayı daha küresel bir kavrama, emperyalistler arası savaş kavramına yerleştiriyor. Bu bağlamda, kitabınızdaki Avrupa iç savaşı kavramının Mandel'in emperyalistler arası savaş kavramıyla çeliştiğini mi düşünüyorsunuz, yoksa iki kavramı birbirini tamamlayan kavramlar olarak mı görüyorsunuz?

Bu iki kavram arasında hiçbir çelişki ya da karşıtlık yoktur. Bence emperyalistler arası savaş kavramı Birinci ve İkinci Savaş arasındaki tüm döneme çok iyi uyuyor. Bu bir emperyalistler arası savaş dönemidir. Bu, çeşitli boyutlar kazanan küresel bir krizin arka planı, dönüşümler matrisidir. İkinci Dünya Savaşı sırasında bu boyut daha da ileri gider ve Mandel'in kendisi Mihver ülkeleri, Nazi Almanyası ve Sovyet Rusya arasındaki savaşın artık emperyalistler arası bir savaş olmadığını düşünür. Bunu doğru bir şekilde bir meşru müdafaa savaşı olarak tanımlar ve İkinci Dünya Savaşının temel ayrımı da budur.

Emperyalistler arası savaş çok karmaşık bir şekilde yeniden ifade edilir. Savaşın arifesine kadar SSCB'ye karşı emperyalist bir cephe vardır. Ancak 1941 ve 1945 yılları arasında emperyalistler arası savaşın yorumlanması yeniden tanımlanmalı ve diğer faktörler de dikkate alınmalıdır.

Benim yaklaşımım ile onunki arasında herhangi bir çelişki görmüyorum. Bunlar farklı zamanlarda ve farklı amaçlarla yazılmış iki farklı kitap. Benim kitabımın amacı çok daha mütevazı: Avrupa iç savaşının küresel bir yorumu, Mandel'in kitabı ise küresel bir fenomen olarak İkinci Savaş hakkında.

'Savaşlar arasındaki' Avrupa krizini Avrupa bağlamında yorumlamanın mümkün olmadığını farkındayım, çünkü bu Avrupa'yı aşan bir dünya savaşıdır. Aynı zamanda Mandel'in Avrupa kökenli bir dünya savaşından bahsettiğimize karşı çıkacağını sanmıyorum.

Matris Avrupalıydı ve bunu kabul etmek önemli çünkü 1914'te Avrupa dünyanın merkeziydi ve 1945'te değildi. Mandel'in kitabında örtük olarak yer alan ancak temel olan jeopolitik bir boyut var.

Sizce İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra merkez-çevre ilişkisinde ne gibi değişiklikler oldu?

Bu temel bir sorudur ve sadece geçmiş olayları yorumlamak için değil. Bu savaşın nedenleri Avrupa'da, büyük güçler arasındaki ilişkilerde ve Napolyon savaşlarından sonra Viyana Kongresi'nde kurulan dengenin bozulmasında yatmaktadır. Ancak sorunun bir başka boyutu daha var: 1914'te çatışmanın patlak vermesi Avrupa'da geliştirilen kategorilerle düşünüldü ve yorumlandı. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında işler çok değişti.

Mandel'in düşüncesinin merkezine bakacak olursak, savaş ve devrim arasındaki ilişki, Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkan Rus Devrimi ile doğan bir ilişkidir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında devrim deyince aklımıza Avrupa devrimi, Avrupalı kategorilerle, Avrupalı bir profile sahip toplumsal ve siyasal bir özne gelir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında devrimler Asya ve Latin Amerika'da gerçekleşmiştir. Ve 21. yüzyılda Avrupa herhangi bir küresel devrimci projenin periferisi konumundadır. Bu bir dönem değişikliği anlamına geliyor. Mandel'in kitabı kelimenin gerçek anlamıyla bir Avrupalının kitabıdır, çünkü kendisi Almanya'da doğmuş ve Belçika'da entelektüel ve siyasi eğitim almış bir Polonya Yahudisidir. Fransızca yazan ve mükemmel Almanca konuşan bir Fleming'dir. O bir kozmopolitti, her ne kadar Stalin tarafından onları aşağılamak için uydurulmuş olsa da benim çok sevdiğim bir tanım: köksüz kozmopolit Yahudiler. Bu tanım Mandel için mükemmel bir şekilde geçerlidir. Kendisine 1950'lerde sadece direnişe katıldığı için Belçika vatandaşlığı verildi. Bu da – yanılmıyorsa – o zamana kadar

Polonya'da hiç yaşamamış olmasına rağmen Polonya pasaportuna sahip olduğu anlamına geliyor. Küresel bir perspektiften yazan ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda devrimin Asya'ya, Çin'e taşındığını çok iyi fark eden bir Avrupalı. Bu dönüşümün farkında olan biri.

Mandel'in Isaac Deustcher'in dediği gibi Yahudi olmayan bir Yahudi olduğunu söyleyebilir misiniz?

Evet. O da bu kategoriye giriyor. Troçki ve Rosa Luxemburg için olduğu gibi onun için de tüm dini miraslar gibi bir tür gericilik olan Yahudiliğin ötesine geçen evrenselci bir düşünce tarzına sahip kozmopolit bir Yahudi'dir. Genç Marx'ın, insanlığın kurtuluşunun dinsel yabancılaşmadan kurtuluş olduğunu ileri sürdüğü yazısını kabul etmekte hiçbir zorluk çekmedi. Bu, Aydınlanmanın radikal destekçilerinin bir pozisyonudur ve Marksizm bunun mirasçısıdır.

Avrupalılar sürekli olarak savaşa karşı karşıya kalmışlardır. Avrupa ve savaş arasındaki mevcut ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?

Bu soru çok karmaşık çünkü önemli değişiklikler var. Kuşkusuz, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana savaşın kavranması ve savaşta hareket etme biçiminde meydana gelen ve 21. yüzyılın başındaki savaşlarda görülebilen geri dönüşü olmayan bazı değişiklikler vardır.

Irak, Afganistan ve Suriye'de, sivil halka karşı savaşlar, düşmanı yok etme savaşları olarak algılanan genel bir savaş yürütme biçimi görebiliriz. Bunun, 19. yüzyılda "meşru hasımlar" arasında "medeni dünyanın" savaşı olarak resmileşen Avrupa kamu hukuku fikriyle bağlantılı bir savaş anlayışıyla, sivil toplumu ve sivilleri etkilemeyen bir askeri çatışmayla hiçbir ilgisi yoktur. Kurallara saygı duyulan bir çatışma olarak savaş.

Tüm bunlar Birinci Dünya Savaşı sırasında ortadan kalktı ve o zamandan beri meydana gelen tüm savaşlar bu özellikleri tekrarla-

dı. Bu unsur bir süreklilik unsurudur ancak aynı zamanda süreksizlik ve bazı unsurların radikalleşmesi unsurları da vardır. Artık sivillerin öldürülmesi tali hasar olmaktan çıkmış, savaşlar neredeyse sadece sivillere karşı yapılan savaşlar haline gelmiştir. Savaşlar, savaşçılar ve siviller arasında herhangi bir ayrım yapmaksızın, düşmanı öldürmek ancak askerlerin hayatlarını korumak için tasarlanmış modern imha araçları olarak düşünülmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, Birinci Dünya Savaşı'nda doğan bu savaş paradigmasının radikalleşmesi ve 19. yüzyıla geri dönülmesidir, çünkü o yüzyılda modern savaş “medeni” ülkeler için “medeni savaş” olarak düşünüüyordu ve Avrupa dışı dünyada, yani sömürgelerde, bu savaş anlayışının hiçbir geçerliliği yoktur. Bugün, 21. yüzyılda, bu pozisyonlara geri dönmüş durumdayız. 21'inci yüzyılın savaşlarını karakterize eden ve 20'nci yüzyılın ikinci yarısındaki savaşların bir özelliği olmayan şey, sömürgeci ya da yeni sömürgeci savaşlara geri dönülmesidir. Artık 19. yüzyılda olduğu gibi imparatorlukların olmadığı bir dünyada imparatorluk savaşları.

Ancak aynı zamanda bu yeni olaylarla başa çıkmak için çok hazırlıksız çünkü eski kategorilerimiz artık geçerli değil, yeniden düşünülmeleri gerekiyor. Mandel vakası hem ilginç hem de semptomatiktir. Klasik Marksizm, ama aynı zamanda heretik Marksizm de Avrupa-merkezci bir özelliğe sahiptir. İslam tarihini anlamaya çalışan ve sorular soran Marksistler kimlerdir? Çok azı, Maxime Rodinson ve birkaç kişi daha. İran devrimi yanlış anlamalara ve yanlış temsillere konu olmuştur. Bugün yaşananlar ve yeni savaş biçimleri de sadece analiz değil, entelektüel ve epistemolojik soruları gündeme getiriyor. Teorik geleneğimiz hakkında sorular soruyorlar.

Bu aynı zamanda antisemitizmden İslamofobiye geçişle de bağlantılıdır. Bence Batı dünyasında Yahudiler artık dışlanan, zulüm gören ve hor görülen bir azınlık değil. Aksine, değer görüyorlar çün-

kü ezilen ve zulüm gören bir paradigma olarak tamamen bütünleşmiş bir kategoriye varsaymak daha kolay. Antisemitizmin artık var olmadığını söylemiyorum, önyargı biçimleri ve bazı ülkelerde dışlama ve zulüm biçimleri var.

Holokost anma törenleri düzenlemek çok elverişlidir çünkü yabancı düşmanı politikalar benimseyen, göçmenlere zulmeden ülkelerin hiçbir siyasi bedel ödemediği “biz demokrasi ve özgürlükçüyüz” demelerine olanak tanır ve bunun nedeni de açıkça “insanlık tarihinin en büyük suçu olan Holokost’u anıyor olmamızdır”.

Bugün, Avrupa kültürünün tarihsel dayanaklarından biri olan, Avrupa’daki tüm milliyetçiliklerde mevcut olan, en gelişmiş biçimleriyle kültürel ifadelere sahip olan antisemitizm (20. yüzyılın başına kadar Yahudileri antisemitizm biçimlerini yeniden üretmeden sunmayan hiçbir yazar yoktur). Bugün artık böyle bir şey yok.

Bugün önyargı ve dışlamanın, baskı ve zulmün nesnesi, bazı durumlarda birçok demokratik ülkede İslamofobik yasaların çıkarılmasıyla birlikte Müslümanlardır. İslamofobinin antisemitizmin yerini aldığını düşünüyorum. Ancak kendine has özellikleri var, mekanik bir karşılaştırma yapamazsınız ve İslamofobinin sonuçları antisemitizmin sonuçlarıyla aynı değil.

Ceviren: Rifat Hasret